

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

VEGAN ETİK

HERKES İÇİN ŞEFKATLİ BİR YAŞAMA
KUCAK AÇMAK

MARK HAWTHORNE

Anlatmak istediklerini kısa ve öz bir şekilde aktaran, anlaşılması kolay ve bilgilendirici bir çalışma olan Vegan Etik bize şefkatin bölünebilir bir kavram olmadığını, bizim aktivizmimizin de bölünebilir olmaması gerektiğini hatırlatıyor. Mark Hawthorne'un cesaret verici kitabı, okuyucuyu birlikte hareket edip, kendimize ve başkalarına şefkat ve saygı ile yaklaşarak toplumsal adaleti neden ve nasıl elde edebileceğimizi anlama yolunda keşfe çıkarıyor. (Yararlı soru-cevap bölümünü de okumamazlık etmeyin!)

Carol J. Adams, Etin Cinsel Politikası kitabının yazarı

Hayvan aktivistlerini toplumsal adalet için çalışan diğer topluluklarla bir araya getirmek için akıllıca ve şefkatli bir kılavuza daha önce hiç olmadığı kadar ihtiyacımız var. Vegan Etik, bu kılavuzun ta kendisi. Herkes için daha iyi bir dünya yaratmak üzere birlikte hareket ettiğimizde daha güçlü olacağımızı son derece etkili bir biçimde gösteriyor. Umarım tüm hayvan aktivistleri bu kitabı okur. **Lori Gruen, Entangled Empathy: An Alternative Ethic for Our Relationships with Other Animals kitabının yazarı**

Mark Hawthorne, Vegan Etik ile veganlık ve hayvan hakları konularına kısa ve öz bir giriş yapmakla kalmıyor, aynı zamanda veganlara ve hayvan savunucularına şefkatlerinde kapsayıcı olmaları konusunda önemli bir çağrıda bulunuyor. Kesişimsel aktivistlerin çalışmalarından yararlanarak yeni bir yaklaşım geliştiren Hawthorne, insanlara ve diğer canlılara yönelik baskı alanları arasındaki ilişkiyi ve her birimizin değişimin aracı olabileceğimizi gösteriyor. Bu, toplumsal adalet üzerinde kalıcı bir etki yaratacak, önemli bir kitap.

Kim Stallwood, Hayvanlar ve Toplum Enstitüsü Avrupa direktörü ve Growl: Life Lessons, Hard Truths, and Bold Strategies from an Animal Advocate kitabının yazarı

palesyayinlari.com

 facebook.com/palesyayinlari

 twitter.com/palesyayinlari

 instagram.com/palesyayinlari

Yazar Hakkında

Mark Hawthorne, bir aktivist ve Vegan Etik dışında hayvan hakları üzerine iki kitabın yazarıdır: *Bleating Hearts: The Hidden World of Animal Suffering* ve *Striking at the Roots: A Practical Guide to Animal Activism* (iki eser de Changemakers Books tarafından yayımlanmıştır). 1992'de Hindistan'da bir inekle karşılaştıktan sonra et yemeyi bırakmış, on yıl sonra ise etik vegan olmuştur. Çalışmaları *VegNews*, *The Vegan* ve *Laika* gibi yayınlarda, *Vegan's Daily Companion* (Quarry Books), *SATYA: The Long View* (Lantern Books), *Uncaged: Top Activists Share Their Wisdom on Effective Farm Animal Advocacy* (Ben Davidow) ve *Turning Points in Compassion* (SpiritWings Humane Education Inc.) gibi eserlerde ve *Stories to Live By: Wisdom to Help You Make the Most of Every Day* ve *The Best Travel Writing 2005: True Stories from Around the World* (Travelers' Tales) gibi antolojilerde yer almıştır. Mark ve eşi Lauren, Kaliforniya'da yaşamaktadır. Mark Hawthorne'u @markhawthorne hesabından Twitter'da takip edebilirsiniz.

MarkHawthorne.com

[Facebook.com/MarkHawthorneAuthor](https://www.facebook.com/MarkHawthorneAuthor)

Parodi Yayıncılık Dağıtım Pazarlama Tic. Ltd. Şti.
palesyayinlari@gmail.com

Mark Hawthorne
Vegan Etik
Herkes İçin Şefkatli Bir Yaşama Kucak Açmak

İngilizce aslından çeviren: Feyyaz Şahin

Özgün Adı
A Vegan Ethic - Embracing A Life of Compassion Toward All

Yayına Hazırlayan: Hakan Şahin
Redaksiyon: Hümeýra Ayar
Kapak: Abdullah Akan
Sayfa Düzeni: Doğan Hezer

Yayıncı Sertifika No: 33275
ISBN: 978-605-9319-46-1

Baskı ve Cilt:
Akademi Basım
Güven Sanayi Sitesi Davut Paşa Caddesi C Blok D:320
Topkapı-Fatih / İstanbul
0 (212) 493 24 67
Matbaa Sertifika No: 14352
1.Baskı 2019-İstanbul

Pales Yayınları
Alemdar mahalesi Cağaloğlu Hamamı sokak No: 3/E
Cağaloğlu-Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 527 09 92

“Kuşkunun Olduğu Yerde Özgürlük Vardır.”

Mark Hawthorne

Vegan Etik

Herkes İçin Şefkatli Bir Yaşama Kucak Açmak

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Giriş	9
1. Bölüm - Hayvan Hakları Üzerine	15
2. Bölüm - Veganlık Üzerine	49
3. Bölüm - İnsan Hakları Üzerine	71
4. Bölüm - Çevre Üzerine	105
5. Bölüm - Daha Şefkatli Bir Dünya Üzerine	123
6. Bölüm - Soru-Cevap	145
Ek A: Hayvanlara Yardım Etmenin	157
Ek B: Veganlığı Kolaylaştırmanın On Yolu	159
Ek C: Başka Birini Vegan Olmaya Teşvik Etmenin	161
Ek D: İnsanlığa Yardım Etmenin On Yolu	163
Ek E: On İki Ünlü (Aslında Çok da Bilinmeyen) Söz	165
Ek F: Kaynakça	175
Notlar	189
Dizin	203

Teşekkür

İster büyük ister küçük olsun, her kitap ortak bir çabanın ürünüdür ve ben, metnin ilk taslaklarını okuyarak, sundukları bilgiler ve tavsiyelerle bana destek veren herkese çok fazla teşekkür borçluyum. Öncelikle Mollie Barker, Tara Baxter, Aurelia d'Andrea, Karen Emmerman, Lori Gruen, Patrice Jones, Erik Marcus, Heidi Margocsy, Martin Rowe, Tom Ryan ve Kim Stallwood'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bana sunduğu kılavuzluk ve vegan etiğin önemini anladığı için arkadaşım ve yayıncı Tim Ward'a minnettarım.

Farklı tür, cinsiyet ve ırklara yönelik baskı uygulamalarının bir-biriyle ilişkisi, ekoloji ve cinsellik ile ilgili görüşlerim, bana her gün kendi eylemleriyle örnek oluşturan, aralarında Carol J. Adams, A. Breeze Harper, Marti Kheel, Greta Gaard, Lori Gruen, Patrice Jones, Brian Luke, Norm Phelps ve hepsinden önemlisi eşim Lauren Ornelas'ın da olduğu pek çok kişinin eserlerinden öğrendiklerimle şekillenmiştir. Bu hayatı benimle paylaştığın ve daha iyi bir insan olmama yardım ettiğin için teşekkürler Lauren.

Giriş

Veganlık yakın zamana kadar pek çok kişi tarafından, tofu ve esmer pirinç gibi sıra dışı gıdalara düşkün kişilerin uyguladığı “aşırı” bir yemek ve yaşam tarzı, eksantrik bir hareket olarak değerlendiriliyordu. Ama sayısı zamanla gittikçe artan, kendisini vegan olarak tanımlayıp et, yumurta, süt ürünleri ve bal yemekten kaçınan insanlar, gıda pazarını etkileyen ekonomik bir güç hâline geldi ve artık büyük restoran zincirleri bile bu kişileri memnun etmek için menülerine vegan yiyecekler ekliyor. Halk, bir veganın, bir zamanlar kendi mutluluk ve özgürlük hayalleri ile yaşamış hayvanları tüketmek istemediğini söylediğinde ne demek istediğini anlamaya başlıyor.

Veganlığın güzelliği, yaşamdaki pek çok sorunun panzehiri olmasında yatıyor. Acılarla dolu, hastalıklar ve şiddetin hüküm sürdüğü bir dünyada, vegan yaşam tarzı statükoyu reddedip şefkate kucak açıyor, bedenimizi ve ruhumuzu sağlıklı yiyeceklerle besliyor ve hepimizi kendimiz dışındaki canlıları düşünmeye teşvik ediyor. *Vegan Etik* ile sadece veganlığı değil aynı zamanda hayvan haklarını, insan haklarını, çevreyi mercek altına alacak ve sonrasında toplumsal adalet için mücadele ederken benlik inşasında ne gibi yöntemlere başvurabileceğimizi değerlendireceğiz.

Benim toplumsal adalet yolculuğum on yıllar önce Hindistan Himalayalarının ortasında yer alan Ladakh’ta başladı. Orada, kendi besinini yetiştiren bir Budist aile ile yaşarken vejetaryen olmanın ne

anlama geldiğini öğrendim. Çin hükûmetinin 1950 yılında Tibet'i işgalini ve hemen hemen on yıl sonra kendi ülkelerinde başarısız olan bir isyan girişiminin ardından Dalai Lama ve onunla birlikte binlerce Tibetlinin dağlardan Hindistan'a doğru yürüyerek zorlu bir göç yolculuğuna çıktığını da yine orada öğrendim. Bu, Tibete doğru gerçekleşen uzun süreli bir göç dalgasının başlangıcıydı. Bugün dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Tibetli sürgünlerin sayısının yaklaşık 150.000 olduğu tahmin edilmektedir. Tibet halkının hikâyelerinden çok etkilendim ve yaşadıkları acıları daha iyi anlamam için beni bir mülteci kampında ağırladılar. Birleşik Devletler'e geri döndükten sonra yıllarca bir Tibet destek grubunda gönüllü olarak görev aldım ve haber bültenlerine yazılar yazdım.

Tüm bunlar olurken yeme alışkanlıklarımı gözden geçiriyordum. Ladakh'ta geçirdiğim dönemden sonra büyükbaş hayvan, tavuk ve domuz eti yemeyi bırakmıştım fakat balık, inek sütü ve yumurta tüketmeye devam ediyordum. Bu "diğer" hayvanların duyguları olmadığına ve salgularını insanların kullanımına "sunduklarına" inanarak inkâr içerisinde yaşıyordum. Fakat hayvan tarımı hakkında daha fazla şey öğrendikçe, bunu destekleyen kişilerin arasında olmayı daha az istiyordum. Alışkanlıklarımınla yüzleşerek tüm hayvanların yaşamak istediklerini ve hak ettiklerini, bu hakikati bildiğimizde, acılarını azaltmak için elimizden geleni yapmakla yükümlü olduğumuzu fark ettim. Böylelikle bir etik vegan oldum ve şefkatli bir yaşam sürmenin ne anlama geldiği ile ilgili geniş kapsamlı okumalar yapıp, çeşitli konuşmalara katılarak öğrendiklerimi eleştiri süzgecinden geçirmeye başladım.

Ayırdına vardığımda kişiliğimde ciddi bir değişime sebep olan bir başka gerçek de şefkatli yaşamının, kişinin empatisini tek bir topluluk ile sınırlaması anlamına gelmediğiydi. Veganlık, duygu sahibi herhangi bir cana zarar vermemek için elinden gelenin en iyisini yapmakla ilgiliyse, mantıksal olarak, şefkat çemberimizi in-

san türünü kapsayacak şekilde genişletmeliyiz. Fakat vegan/hayvan hakları hareketinin talihsiz yönlerinden biri, hayvanları çiftliklerden, araştırma tesislerinden ve esaretten kurtarmak için mücadele verirken, hayvan sömürüsü ile insanlar üzerinde uygulanan baskı arasındaki ilişkiyi nadiren görmemizdir. Bu bağlantıyı yakalayan ve toplumsal adalete dair diğer meselelere anlayışla yaklaşan bu kişiler bile, şefkat duygularını sınırlayıp yalnızca hayvan davalarına odaklanmaları gerektiği inancındadır. Daha kötüsü ise kendi türlerinden ve insan dışındaki türlere muamelemizden öğrendikleri için insanlığın mücadelelerini göz ardı edenler. Özellikle internet forumlarında ve sosyal medyada öfke ve hayal kırıklığı hâkimken, bazı “hayvanseverler” insanlığa duydukları nefreti dile getiriyorlar.

Hoşnutsuzluklarını anlıyor olsam da bu son derece can sıkıcı bir handikap. Hayvanlara karşı uygulanan sayısız zulmün sorumlusu insanlardır. Ama insanlardan yüz çeviren çok sayıda aktivist, hayvanlarla insanları aynı seviyede değerlendirmek yerine, misantrop [insanlardan kaçan, nefret eden kimse] olma derecesinde hayvanları insanların üstünde tutuyor. Onlar için zaman ve enerjilerini, kendilerini savunamayan, baskın olmayan bir gruba yardımcı olmak için harcamak, şefkat çemberlerini genişletip topluluklarına ezilen insanları da dâhil etmekten daha kolay çünkü onlara göre sorunun kaynağını insan oluşturmaktadır ve insanlar kendileri adına konuşabilir. İnsanların öfkelerini ortadan kaldıramam ama belki onlara öfkelerini nasıl yanlış hedeflere yönlendirdiklerini -birlikte çalışmazsak özgürlük diye bir şeyin söz konusu olamayacağını- gösterebilirim.

İnsan hakları hareketi, diğer toplumsal adalet hareketlerinden ayrı olarak değerlendirilebilirse de, aslında diğerleri gibi bu hareket de tahakküm, eşitsizlik ve sömürüye karşı verilen aynı temel mücadelenin bir parçasıdır. Ancak tüm özgürleşme hareketleri arasında

iş birliği ve ittifak oluşturulması durumunda evrensel kurtuluş gayemize ulaşabiliriz.

Hukuk uzmanı Kimberlé Crenshaw, 1989'da, Siyah feminizmini ayrımcılık karşıtı yasaya uygulamak ve böylelikle baskının farklı biçim veya sistemlerinin nasıl etkileşim içerisinde olduğunu açıklamak için “keşişimsellik” kavramını ortaya attı ve keşişimselliğin, kimlik ve kimliğin iktidar ile ilişkisini dūřunmenin bir yolu olduğunu belirtti. Yine aynı dönemde yazar Carol J. Adams, cinsiyetçilik, ırkçılık ve trclğn birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu göstermek için “birbirine bağlı baskı biçimleri” kavramını kullanıyordu. Kuřkusuz Carol, 1990'da yayımlanan çığır açıcı eseri *Etin Cinsel Politikası* ile hayvan özgürlüğü ile diğer hareketler arasında modern bir köprü kurulmasına yardım etti.

Bireyler ve kâr amacı gütmeyen örgütler, hayvan hakları konularının insan hakları ile nasıl keşiştiğini ve tüm hareketlerin bu ortak paydalardan sağlayabileceği yararları tartışarak toplumsal adalet sorunlarına karşı gittikçe daha fazla disiplinlerarası bir yaklaşım benimsedi. Bu, aralarında hayvan hakları topluluğunun da dâhil olduğu toplumsal adalet aktivistlerinin on yıllardır kabul ettiği bir öncül durumunda. Örneğin hayvan hakları aktivistleri, insanlara diğer türlerden daha fazla ahlaki önem atfeden trclğn, tıpkı ırkçılık, cinsiyetçilik ve ayrımcılığın diğer biçimleri gibi olduğunu, dolayısıyla bunların hepsinin ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu ekseriyetle dile getirmektedir. Belki de bunun en açık göstergesi, feminist bir mesele olarak hayvan haklarıdır; hem insanların hem de hayvanların bedenleri, “şeyler”, tketicilecek bir “et parçası” olarak nesneleştirilmektedir. Özellikle hayvancılık endüstrisi, dişi hayvanların bedenlerini yumurta ve süt için sömürmekte, yavru damızlık hayvanları et için iftleştirmektedir.

Toplumsal reform ve hayvan hakları hareketlerinin ilk öncülerinin kadınlar olması şaşırtıcı değildir. Kraliçe Victoria ve Kral

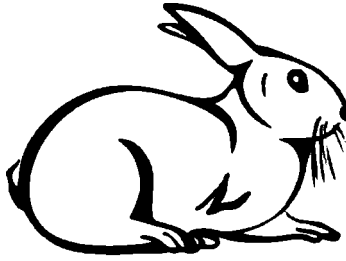
Edward dönemi İngilteresi'nde, kadınlara oy hakkı verilmesi savunucularının etik vejetaryenler olmaları ve dirikesim uygulamalarına muhalefet etmeleri oldukça yaygın bir durumdu. On dokuzuncu yüzyıl hayvan hakları aktivistleri, farklı tahakküm biçimlerinin ortak yönlerini daha fazla kavramış gibidir. Örneğin Henry Bergh ve Elbridge Thomas Gerry, hem New York Hayvanlara Kötü Muameleyi Önleme Derneği'ni (1866) hem de dünya tarihinde çocukların korunması amacıyla kurulan ilk dernek olan New York Çocuklara Karşı Kötü Muameleyi Önleme Derneği'ni (1874) kurmuştur.

Fakat hayvan hakları savunucuları ile toplumsal adalet aktivistleri arasındaki ittifaklar, daha sonraki on yıllarda ne yazık ki güçlenmekten çok zayıflamıştır. Hayvanları koruma topluluğu da çoğu zaman çalıştırılan hayvanlara yapılan kötü muamele ve evsiz kedi-köpeklerle yardım etmek gibi tek bir konuya odaklanırken diğer akımlar, insanlara dönük olmayan bu haçlı seferi ile aralarına mesafe koymuştur. Fakat bu durum yavaş yavaş değişiyor. Gittikçe daha fazla aktivist, dayanışmanın gücünün farkına varıyor. Fakat hayvan hakları hareketi, bu bakış açısına o kadar fazla direnç gösteriyor ki ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık ve diğer ayrımcı, toksik tutumlar, ilerlememizi zehirliyor.

Baskının hepimizin –insanlar, diğer türler, herkes– yörüngesinde dönen evrensel katmanlarını hiçe saymaya devam edersek hiçbir şey kazanamayız. Hepimiz kaybederiz. Veganlığın temel öğretisi, hiçbir canlıya zarar vermemek ve yaşanan acılara katkıda bulunmamak için elimizden geleni yapmaktır ve ilerideki sayfalarda ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacağım gibi, hayalini kurduğumuz türden bir dünyayı yaratmak için en iyi fırsatımız, herkese karşı şefkatli bir hayatı tam olarak kucaklamaktır.

Bu kitabın, hayvan hakları ve toplumsal adalet toplulukları ile hareket eden çok sayıda aktivist ve liderden öğrendiğim şeylerin

bir yansıması olduğunu açık bir şekilde vurgulamak istiyorum. Ana metinde ve dipnotlarda onlara sık sık atıfta bulunacağım.

1. Bölüm

Hayvan Hakları Üzerine

Yanlış şeyleri doğruya dönüştürmenin yolu, onlara hakikatin ışığını tutmaktan geçer.

—Ida B. Wells-Barnett

Pamplona'daki boğa güreşi arenasının yüksek tribünlerinde oturup, boğa koşusunun ardından kendimi toparlamaya çalışırken vicdanımın beni rahatsız ettiğini hissettim. Daha çok bir fısıltı gibi gibiydi fakat oldukça rahatsız ediciydi ve ilk başta yok saymayı başardım. Altımda, çok sayıda genç boğa arenada benim gibi şehrin Arnavut kaldırımli caddelerindeki ünlü boğa koşusuna katılmış çok sayıda eğlence düşkünü ile dolu arenada başıboş koşuyordu. Holiganlar şimdi İspanya'da *vaquilla* –geleneksel olarak boğa koşusundan sonra başlayan, şenliğe katılanların daha küçük boğalara sataşarak on-

lara drlm gazetelerle vurmaya davet edildikleri etkinlik- olarak bilinen aşamaya geçmişti.

Çevik bir genç boğa, bir anda koanlardan birini boynuzları ile yukarı kaldırıp arkasına fırlattı. Tam o anda vicdanımın fısıltılarını tekrar duymaya baladım. Bu hayvanların -ve birlikte kotuğum, o günün ilerleyen saatlerinde arenada ölecek olan boğaların- acıyı değil merhameti hak ettiği gerçeği kafama dank etti. 1992 Temmuzuydu ve o zamana kadar hayvanların benlik duygusuna ya da ihtiyaçları üzerine çok fazla kafa yormamıtım. Ama kulağımda yankılanan o fısıltı, beni yakamdan tutup ele geçiren doğruluk duygusunun sesiydi ve artık başımdan savmam mümkün değildi. Birkaç ay sonra, Hindistan'da bir inek ile yaşadığım dolaysız, aydınlatıcı bir karılamadan sonra, yaamımın et yediğim bölümünü arkamda bırakıp vejetaryen oldum. Vegan olmak bir on yılımı aldı ama vegan olduğumda, hayvanların yaşadığı acılar, hayal edemeyeceğim ölçüde yaamımın bir parçası hâline geldi. Şimdi ise insanların vicdanlarındaki sese kulak vermelerini sağlamaya çalışan benim.

Bugün bir aktivist ve etik vegan olarak Pamplona'da yaşadığım deneyimi utançla karışık bir kran duygusuyla hatırlıyorum. Elbette, boğa grei gibi kanlı bir "spor"u desteklediğim için gurur duymuyorum. Ama bir an için boğalara o kadar yakın olmak ve bunu takip eden akbetlerinin deheti ile karşı karşıya kalmak, türü ne olursa olsun savunmasız olan tüm canlılara sahip çıkmakla yükümlü olduğumuzu anlamama yardımcı oldu. Yaadıklarım, içimde bir şeyler uyandırdı. Pek çoğumuz buna benzer deneyimler yaamıızdır. Kimileri için, kolektif sorumluluğumuzun farkına varmak böyle bir ana bakar. Fakat bu çoğumuz için, efkatin yaşamımızda hangi rolleri oynayacağına karar verdiğimiz daha aşamalı bir süreçtir.

Ahlaki Çelişkilerimiz

İnsan hakları hareketinin temel ikilemi, şu soruda özetlenebilir. İnsanlar neden bazı hayvanları severken diğerlerini yemektedir (ya da başka türden suistimal uygulamalarına tabi tutmaktadır)? Birleşik Devletler İnsani Eylem Derneği'ne göre, ülkedeki tüm hanelerin yüzde 47'sinde en az bir köpek, yüzde 46'sında en az bir kedi –ve diğer evlerde çok daha fazlası– bulunmakta, bu da insanlarla yaşayan 83 milyon köpek, 95 milyon kedi olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer ülkeler, özellikle Avustralya, Kanada ve İngiltere'de de bu hayvanlara karşı benzer bir düşkünlüğe sahip. Japonya'da pek çok insan anne baba olmaktan ziyade evcil hayvan sahibi olmayı tercih ediyor. Ülkedeki köpek ve kedi sayısı, 15 yaş altı çocukların sayısının çok çok üstünde. Tüm dünyada kedi ve köpeklerin yanı sıra milyonlarca tavşan, hamster, fare, kuş, at ve başka hayvanlara büyük bir sevgi gösteriliyor. Bu hayvanların çoğu ailenin üyesi gibi muamele görüyor, çoğu zaman doğum günü ve tatil hediyesi alıyor. Bebekler gibi taşınıyorlar. Bazılarının sosyal medya hesapları var. Özel tasarımlı kıyafetler giyiyor ve aile portrelerine dâhil ediliyorlar. Onları beslemek ve sağlıklı tutmak için yılda 60 milyar Amerikan Doları harcıyoruz, ölümlerinin yasını –çoğu zaman en sevdiğimiz insan yakınlarımızın ölümünden duyduğumuz acıyı hissederek– tutuyoruz. Evcil hayvanların toplumumuzdaki statüsü o kadar arttı ki pek çok hayvansever onları artık *hayvan dostlarımız* olarak anıyor.

Buna karşılık bir de kültürümüzün yediği hayvanlar var. Tavuk, balık, domuz, inek, koyun, keçi, hindi, ördek ve kaz gibi hayvanların kedi ve köpeklerden çok daha farklı bir muamele gördüğünü söylemeye gerek bile yok. Çok sevgili refakatçi hayvanınızın çiftlikteki bir hayvanla aynı muameleye tabi tutulduğunu gözünüzün önüne getirin: Penceresiz ahırlara tıkıldığını, kendi dışkısının üzerinde yatmak zorunda kaldığını, doğal içgüdülerinin pek çoğundan

mahrum bırakıldığını, vücudunun sakatlandığını, hayatta kalması için yemine toksik içerikli karışımlar ve tıbbi ürünler katıldığını ve son olarak bir araç içerisinde kilometrelerce yol gittikten sonra kendisi öldürülmeden önce arkadaşlarının dehşet verici ölümlerine tanık olduğunu. Bu hayvanlar, doğum günlerinde ödüllendirilmek şöyle dursun, sevgi bile görmüyorlar. Aslına bakılırsa çoğu daha bekken öldürülüyor.

Diğer türlerle olan ilişkimiz, en hafif tabirle, tutarsızdır. Ahlaki çelişkilerimiz ne kadar rahatsız edici olursa olsun, bunu görece az sayıda insan açığa vurmaktadır. Bunun yerine bilişsel uyumsuzluk aynı anda birbirleriyle bağdaşmayan iki düşünce veya bilişle sahip olduğumuzda deneyimlediğimiz, algılaması güç rahatsızlık (çoğu zaman sadece bir fısıltı) mazeretine sığınıyorlar. Örneğin milyonlarca insan, sağlıkları için zararlı olduğunu bilmesine rağmen sigara içiyor. Hayvanlar örneğinde ise insanlar hayvanlara ahlaki bir statü atfedip vegan olarak bilişsel uyumsuzluğun etkilerini ortadan kaldırılabir fakat (şimdilik) çok az insan bu yolu seçmiştir.

Bana kalırsa toplum olarak nasıl bazı hayvanları sevip diğerlerini yediğimiz sorusunun cevabı, pek çok insanın genellikle etin bir hayvandan geldiğini düşünmemesi, en azından bilinçli bir şekilde tüketmediğidir. Onlara göre et, marketten satın alınan ya da restoranda sipariş edilen, steril, hayvanın ölümünün şiddetinden arındırılmış bir şey. Domuzlar, köpeklerle aynı seviyede tutulsaydı yaşamlarına normal bir şekilde devam edebileceklerinden şüpheliyim; aslına bakılırsa çok sayıda hepçilin (hem et hem de nebati besinler tüketen kişiler, yani insanların çoğu) hayvan hakları hareketinin mesajına böylesine direnç göstermelerinin sebebi de bu: ya hayvanları diyetlerinden (eski bir alışkanlık) çıkarma tehlikesi doğuruyor ya da hayvanları yedikleri için kendilerini suçlu hissetmelerine neden oluyor.

Hayvan tüketicileri, hayvanların akılsız, duygusuz yaratıklar olmadığı düşüncesini reddederek temiz bir vicdanla eski alışkanlıklarını sürdürmektedir. Bir kimsenin bir kişiliğe sahip olduğunu, acı duyduğunu ve yaşamak istediğini kabul edince onu yemek güttür. Aynı hayvanların, bebeklerini kaybettiklerinde yasa boğulan iyi anneler olduklarını ya da diğer hayvanları öldürülürken gördüklerinde korkuya kapıldıklarını –korkan inekler ve domuzların hayatlarını kurtarmak için mezbahalardan kaçması ender görülen bir durum değildir; ne yazık ki pek azının hikâyesi emniyetli bir hayvan sığınağında son buluyor– öğrendiklerinde bu ahlaki kararsızlık hâlini sürdürmeleri daha da zorlaşır. Hayvanların duygu sahibi canlılar olduğu, hepsinden daha rahatsız edici olan gerçektir.

Bilişsel uyumsuzluğumuz, çiftlik hayvanlarını aşıp, deneylerde, kürk imalatı için ve eğlence sektöründe kullanılan hayvanlara ulaşır. Çok sayıda anket, halkın hayvan sağlığı ile ilgili artan kaygısını ortaya koyuyorsa da, tüketicilerin çoğu, davranışlarıyla hayvanların çektiği acılarda pay sahibi olduğunu görmüyor ya da kabul etmeyi reddediyor. 2013'te (daha önce İnsani Araştırma Konseyi adı altında faaliyet gösteren) Faunalytics tarafından gerçekleştirilen bir anket çalışması, çalışmaya katılan yetişkin bireylerin yüzde 73'ünün, tüm hayvanlara zarar verilmesinin önüne geçmekle yükümlü olduklarını düşündüğünü göstermiştir. Peki, bu yüzde 73'lük yetişkin kesim neden vegan olmuyor? Bunun sebeplerinden biri, hayvan hakları konusunu derinlemesine düşünmemiş olmaları olabilir.

Hayvan Hakları Nelerdir?

“Hayvan hakları” iki şekilde değerlendirilebilir. Birincisi, hayvanları sömürü ve istismara karşı korumaya –hatta buna yol açan uygulamalara müdahale ederek onları özgürleştirmeye– yönelik toplumsal bir hareket olarak insan haklarıdır. İkincisi ise, insanlar gibi diğer türlerin de içkin değerlere sahip bireyler olarak saygı görme

hakkına sahip olduğu düşüncesidir. Her hayvan bir şey değil, *birisidir* ve onlara acı çektirip canlarını yakan insanlardan özgür şekilde yaşama hakkına sahiptir. Bunu inkâr etmek, insanlara sadece bizim türümüze özgü istisnai nitelikler (konuşma, öz-bilinç, bilişsel beceriler ve ruh gibi) bahşedildiğı, bunun da bize diğerleri üzerinde öncelik sağladığı fikrine dayanan türçülük suçunu işlemektir. İnsan hakları felsefesi, diğer türleri insanların üzerinde tutmaz fakat onları insanlarla eşit görür. Bu eşit muamele, insan dışındaki türlere nesne muamelesi yapmayı bırakıp onlara en azından prensip olarak insanlarla aynı hakları sunmamız gerektiğı anlamına gelir (bu konu 3. Bölüm'de daha ayrıntılı şekilde ele alınacaktır).

Hayvan haklarının önündeki çok sayıdaki engel içerisinde belki de en aldatıcısı, hayvanların bir mal olarak değerlendirilmesidir ki bu yasal statü, sadece hayvanın “sahibinin” haklarının korunması, sonrasında hayvanın korunması adına yapılabilecek her şeyin Yasalar, hayvanların –çiftlik hayvanları, araştırmalarda kullanılan hayvanlar, eğlence sektöründe kullanılan hayvanlar vs.– sahiplerinin, hayvanlarının sağlığını korumanın kendi ekonomik çıkarlarına uygun olduğı gerçeğini kabul edeceğini varsayar. Hayvan hakları konseptini oluşturan düşünce öylesine köhnedir ki 1962'de Amerikan Hukuk Enstitüsü tarafından hazırlanan tüzük metni, hayvanlara yönelik zulümle mücadele yasalarını öncelikli rolünü, hayvanlara yapılan işkencelere ilişkin hükmün “Kamu Düzeni ve Ahlakına Karşı İşlenen Suçlar” kategorisinde değerlendirilmesi dolayısıyla “halkın hassasiyetlerinin incitilmesinin önüne geçmek” olarak tanımlanmaktadır. İnsanın aklına on sekizinci yüzyılda çıkarılan yasalar geliyor.

Hayvan hakları savunucuları bunu değiştirmeye çalışsa da bu, rüzgârsız bir havada bir yelkenlinin yönünü değiştirmekten farksız bir girişim. Aslında bir fırtına sırasında kaptanların, bir savaş gemisi filosunun ortasında kalmış, alabora olmak üzere bir ge-

miyi yönlendirmeye çalışması gibi. Neyse ki hayvanlar için, hayatını gemiyi düze çıkarıp etik bir yöne kavuşturmaya adanmış kararlı insanlar var.

Hayvan Kanunu

Yasalar, insan dışındaki canlıları mal -alınıp satılabilir metalar- olarak sınıflandırdığı için, hayvanlar büyük ölçüde “sahiplerinin” uygun gördüğü muameleye tabi tutulabilir. Kurumsallaşmış hayvan istismarının en korkunç örneklerine bile yasalar nezdinde müsamaha gösterilmektedir. Evet, hayvanları koruma yasalarımız var fakat bu yasalar herkesin bildiği gibi yetersiz ve boşluklarla dolu. Örneğin Birleşik Devletler sınırları içerisindeki her bir eyalette yürürlüğe girmiş olan Genel Tarım Muafiyetlerine göre, yumurta endüstrisinin, horozları kuluçkalama döneminden sonra öğütme makinesinden geçerek öldürmesi tamamen yasal çünkü bu, çiftçiler için, artık yumurtlamadıkları için hiçbir değeri olmayan bu hayvanlardan kurtulmanın en uygun yolu. Akli başında bir kişi, bunun insanca bir hareket olduğunu nasıl düşünebilir?

Böylesine köhne değerler sisteminin hâkim olduğu bir ortamda, bazı reformcular hukuk sistemi üzerinden hayvanların çıkarlarını daha iyi bir noktaya taşımak için çalışıyorlar. Bu aktivistlerin arasında, 1970’li yıllarda Birleşik Devletler’de geniş kapsamlı, örgütlü bir hareket olarak ortaya çıkmış ve hayvanlar adına mücadele vermeye devam eden, hayvan hukukunda uzmanlaşmış avukatlar da var. Yalnız bir ayının yol kenarındaki bir hayvanat bahçesinde yıllarca esaret altında yaşadktan sonra kurtarılmasından milyonlarca çiftlik hayvanını etkileyen yasaların çıkarılmasına kadar sayısız zafer, isim yapmış üniversitelerdeki hayvan hukuku programlarına katılan hayvan avukatlarının çabalarının ürünleridir. Hayvan hukuku hareketinin kurucularından biri olan, kâr amacı gütmeyen Hayvanları Hukuki Yollarla Savunma Fonu’nun [Animal Legal De-

fense Fund (ALDF)] belirttiği gibi: “Biz, Dünya üzerinde müvekkilleri masum olan tek avukat topluluğu olabiliriz.” ALDF üyeleri ve diğer avukatlar, türleri ya da insanların mülkiyet çıkarları ne olursa olsun, hayvanları koruma amaçlı davalar açarak bu hayvanların yasal haklarının hukuki bir konsepte dönüşmesini sağlıyorlar. Hayvanların suistimale uğrayıp zulüm görmesinin kurumsallaşmış biçimlerinin önüne geçmek için mahkemelere başvuruyorlar. Hayvan hakları davaları, Birleşik Devletler Yüce Mahkemesinde bile tartışma konusu olmuştur.

Yasal Kişilik

Hayvanların korunmasına yönelik kazanımlar sağlamanın bir yolu, sadece bazı türlere atfedilen kişilik tanımlamasının (ve haklarının) genişletilmesidir. Bu, hayvanların *insan* olarak kabul edilecekleri anlamına gelmez. İnsan, bizim türümüzü tanımlamak için kullanılan biyolojik bir kavramdır, *kişi* sözcüğü ise türlerin içkin olarak sahip olduğu nitelikleri karakterize eder: bilinçli ve duygulara sahip olan bir varlık.

Çok sayıda insan bu özelliklerin büyük maymunlar –bonobolar, şempanzeler, goriller ve orangutanlar– için de geçerli olduğunu kabul eder ve bu, Büyük Maymun Projesi [Great Ape Project (GAP)] tarafından ortaya atılan önemli bir argümandır. 1993’te felsefeci Paola Cavalieri ve *Animal Liberation* kitabının yazarı, ahlak-bilimci Peter Singer tarafından kurulan GAP, Birleşmiş Milletler’in Büyük Maymunlar Deklarasyonunu imzalayarak, üç temel hakkın korunması kapsamına maymunların da alınmasını kabul etmesini sağlamak için kampanyalar yürütüyor. Bu haklar tesis edildikten sonra, GAP, tüm dünyada esaret altındaki maymunların özgür bırakılmasını talep edebilecek.

Kampanyanın dünyanın pek çok noktasında taraftarları var. 2007’de, İspanya’nın otonom bölgesi Balear Adalarında, dünyanın

büyük maymunlara yasal kişilik hakları tanıyan ilk yasası yürürlüğe girdi. Konsept; Arjantin, Hindistan, İspanya, İsviçre ve Birleşik Devletler'in de dâhil olduğu daha pek çok yerde ilgi görmeye devam ediyor. Birleşik Devletler'de hayvan hukuku avukatı Steven Wise, İnsan Dışındaki Canlıların Hakları Projesi'ni [Nonhuman Rights Project (NhRP)] kurdu. NhRP, öz bilince sahip, otonom varlıklar olduğu bilimsel olarak kanıtlanan –büyük maymunlar, filer, yunuslar, balinalar ve Afrika gri papağanları gibi– hayvanların Birleşik Devletler teamül hukuk çerçevesinde tüzel kişiler olarak kabul edilmesi, bedensel özgürlüğe ilişkin temel haklara (hayvanat bahçeleri, araştırma laboratuvarları, yol kenarı yabani hayvan koleksiyonlarında hapsedilmeme hakkı) sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır.

Wise'in hayvanların kişiliğinin tanınması için yürüttüğü kampanya, hayvanları suistimal edildikleri ortamdan uzak tutmakta başarısız olan yasa ve yönetmeliklerin yarattığı hayal kırıklığına bir tepki niteliği taşımaktadır. Ona göre bugün hayvanlar, bir masadan veya tost makinesinden daha fazla hakka sahip değildir, bu nedenle hukukun onları korumak için hiçbir şey yapmamasında şaşılacak bir şey yoktur. Wise, 2013'te George Washington Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: "Örneğin bir beyzbol sopası alıp arabanızın penceresini kırarsam ceza alırım. Ama arabanın ya da ön camın yasal hakları yoktur. Bir kişi değildir. Buna göre insan dışındaki hayvanlar da bir tür canlı ön cam durumundadır. Ona zulmedersem hapse girebilirim ama hayvan bu olayda sadece bir seyirci durumundadır. Herhangi bir hakka sahip değildir."

Wise ve NhRP'deki meslektaşları, kişiliğin, bu hayvanların tıpkı insanlar gibi sahip olduğu bilişsel ve duygusal niteliklerden kaynaklandığını savunarak esaret altında tutulan şempanzeler adına çok sayıda dava açtı. Wise, şempanzelerin sıra dışı ölçüde karmaşık, öz farkındalık sahibi ve otonom varlıklar olduklarını ve özgür

olmayı hak ettiklerini belirtiyor. NhRP, yazılı hukuktan daha esnek olduğunu düşündükleri için teamül yasaları çerçevesinde faaliyet yürütüyor. Teamül hukuku yargıçlarının, değişen kamusal ahlak ölçütlerini ve bilimsel anlayışı göz önünde bulundurarak yasaları bu değişiklikleri yansıtacak şekilde değerlendirmeleri beklenir. Bu çalışmanın kaleme alındığı tarih itibarıyla, NhRP'nin açtığı davaların hiçbirisi, büyük maymunlara kişilik hakları tanınması ile sonuçlanmadı fakat bu sadece başlangıç. Gittikçe daha fazla mahkemenin insan dışındaki hayvanların otonom canlılar olduklarını ve bu şekilde yaşama hakkına sahip olduklarını beyan etmesiyle bu gibi çığır açıcı kurumsal değişiklikler, halkın bu konuya ilişkin tutumlarının da önemli ölçüde değişmesine zemin hazırlayacak.

Birleşik Devletler'de şirketler, yasalar tarafından insanlarla aynı şekilde korunuyor; peki, neden hayvanlar da bu haklara sahip değil? Büyük olasılıkla, bu hakların tanınması, hayvan dostlarımızı pek çok şekilde kullanmamızın önünde tehdit oluşturacağı için.

Gıda İçin Kullanılan Hayvanlar

İnsanların hayvanlardan faydalanmasının en eski –ve teamüllerle dolu– yolu, onları gıdaya dönüştürmektir. Pek çok insan için et, yumurta ve süt ürünleri tüketme eylemi, onların çiftlik hayvanları ile tek ilişki kurma biçimidir ve buna çoğu zaman onları tüketmeyi iç rahatlatıcı bir deneyim hâline getiren yemek yeme gelenek ve alışkanlıkları eşlik eder. Teamülle demek istediğim de tam olarak bu. Et yeme alışkanlığından vazgeçmemekte bu kadar ısrarcı olmamızın temel sebeplerinden biri, et yemenin bizi büyük annemizin mutfağında geçen muhteşem bir çocukluk hatırasına, babamızla yaptığımız mangal partilerine ya da bir ölü hayvanın her zaman başköşeyi süslediği bir tatil yemeğine götüren, duygu yüklü bir grup ritüeli olmasıdır. Ben de bir restorana yaklaşıp karabiber, soğan, biberiye ve ada çayı kombinasyonunun kokusunu aldığımda bir anda kırk

yıl önce ailemle yediğim Noel yemeklerine geri dönüyorum. Bu, güçlü bir duygu.

Hayvanların olmadığı bir yemek hayal etmek güç olabilir. Ama bu, onları yemek zorunda olduğumuz anlamına gelmiyor. Hayvansal ürünlere olan talep tüm dünyada artıyor olsa da Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı'nın 2012'ye ait verilerine göre, Birleşik Devletler'de toplam inek, tavuk ve balık eti tüketimi 2004-2012 arasında %10 oranında düşmüştür. (Bakanlık, ABD vatandaşlarının artık yüzde 25 oranında daha az kırmızı et yediğini belirtmektedir.)

Gıda için öldürülmek, tavukları, inekleri, domuzları ve mezbahadaki diğer hayvanları beklediğinden çok daha fazla zulüm eylemi içerebilir ve onların haklarını ve bir vegan etiği düşünürken, gerçek anlamda “gıda” olmak için doğan hayvanların maruz bırakıldığı acımasız uygulamalara en azından kısaca değinmek önemlidir. Bu, kapsamlı bir değerlendirmeden ziyade, aktivistlerin herkesi çiftlik hayvanları için harekete geçmeye çağırmasının en bilindik sebepleridir.

Yumurta Tavukları

Bir yumurta üretim tesisine girerseniz benim gibi siz de kendinizi genellikle bir iki metre uzunluğunda tel kafes sıraları ile dolu penceresiz bir ambarda bulacaksınız. Yukarıdan sarkıtılan ampullerin loş ışığında, bu “batarya” kafeslerinin her birini altı ila sekiz sıska tavuğun doldurduğunu, kafes arkadaşını gagalamaması için her birinin gagasının ucunun kesildiğini göreceksiniz. Bu acı verici mutilasyon uygulaması, hayvanların yemek yemesini de son derece güç hâle getirir. Kuşlar, kafeslere o kadar sıkışık bir şekilde yerleştirilir ki kanatlarını bile açamazlar. Toz banyosu ve yuva yapma gibi diğer doğal içgüdüler de artık onlar için can sıkıcı genetik anılardan ibarettir. Kafeslerin altındaki büyük bir havuz, tavukların dışkısını toplar ve idrardan yayılan amonyak ve gübre kokusu gözlerinizi ve

ciğerlerinizi yakar. Kısa hayatlarını burada, bu pislikte geçiren hayvanların çektiği acıları sadece hayal edebilirsiniz. Tellerin arasında her bir tavuğun ayakta duracağı, uyuyacağı ve yumurtasını bırakacağı çok az bir alanı vardır. Gece gündüz yaptığı tek şey budur. İnsan tüketimi için haftada en az altı yumurta üretir ve yaklaşık iki yıl sonra vücudu tükendiğinde kafesten çekilip alınır ve ya “tükenmiş tavuk” mezbahasında ya da gaz odalarında öldürülür.

Tavuklar

Yemin ete dönüştürülmesindeki “verimliliği” ve tüketimini sınırlayan dinî veya kültürel sınırlamalar diğerlerine kıyasla çok daha az olduğu için tüm dünyada gıda için yetiştirilen kara hayvanları içerisinde en yüksek talep tavuğadır. Et için yetiştirilen ve öldürülen-piliç olarak adlandırılan- tavuklar, çok büyük kuluçka tesislerinde “üretilir” ve devasa ahırlarda yetiştirilir. Modern tarım yöntemleri, tavukların büyümesini aşırı seviyede artırdı ve bunun sonucunda hayvanlarda fiziksel anomaliler ortaya çıkmaya başladı. 1950’li yıllarda 2-2,5 kiloluk bir pilicin yetiştirilmesi için 84 gün geçmesi gerekiyordu. Tarım endüstrisinin seleksiyona dayalı ıslah, özel yem ve büyümeyi artıran ilaçlar gibi metotlardan yararlandığı günümüzde ise bu süre sadece 45 gün. Bu nedenle tavuğun vücudunun büyük bir kısmı hızla gelişir fakat iskelet yapısı bu gelişmenin gerisinde kalır ve aşırı kilo artışı destekleyemez. Buna bağlı olarak, piliçlerin çoğunda sakatlayıcı bacak bozuklukları vardır. Ayrıca çoğu akciğer sorunları ve kronik kalp yetmezliği yaşar. Bu kötü muamelelerin neredeyse aynalarına hindi ve ördekler de maruz kalır.

Domuzlar

Pek çok çiftlik hayvanının kapalı alanlarda tutulmasının sebeplerinden biri, evcil domuz örneğinde görülebilir. Fabrika-çiftliklerde yetiştirilen domuzların genleri o kadar fazla değiştirilir ki hastalıklara karşı son derece hassas hâle gelirler ve yapay, hastalık yapıcı

etkenlerden arındırılmış bir ortama kapatılmaları gerekir. Bir domuza bulaşan bakteri, bir diğerrinin bağışıklık sisteminin çökmesine neden olabilir. Bu yüzden ete dönüştürülmeye mahkûm domuzlar, çok büyük ahırlarda tutulur. Delikli zeminlerin üzerinde binlerce başka domuzla beraber ayakta dikilirler. Ezilip deliklerden büyük havuzlara dökülen dışkılarından bulundukları ortama zehirli hidrojen sülfür yayılır. Fabrika ortamında yetiştirilen tavuklar ve büyükbaş hayvanlar gibi domuzlara da hastalıkları uzaklaştıran, kilo almalarını sağlayan ve etlerine tüketicilere iştah açıcı görünen pembe renk veren bir antibiyotik çeşidi verilir. Üç ila altı ay sonra kesilerek öldürülürler. (Domuzların normal yaşam süresi 15 yıldır.) Domuzun annesi daha uzun yaşar. İlk olarak yedi aylık kadarken yapay olarak gebe kalması sağlanır ve daha sonra ömrünün sonuna kadar yılda iki kez doğum yapar. Sürekli bir hamilelik, doğum ve emzirme döngüsünde yaşar; önce doğurmaya hazır hâle gelene kadar bedeni hareket etmesinin olanaksız olduğu kafesli sandıklarda tecrit edilir ve daha sonra yine onun kadar kısıtlayıcı bir doğurma kafesine taşınır. Sıkıntıdan ve hareket edemediği için çıldırır kafesin içinde adım dahi atamaz ve daha yirmi günlükken hadım edilmek ve/veya ağrı kesici olmadan kuyruğu kesilmek üzere annesinden koparılan yavrularını göremez. “Tükendiği” anlaşıldığında, anne de mezbahaya yollanır.

İnekler

Dünyanın en büyük süt üreticisi olan Birleşik Devletler’de, gezeğinde tüketilen sütün yüzde 15’i üretilir; o yüzden bu ülkeyi bir örnek olarak kullanalım. 2012’de, Birleşik Devletler süt endüstrisi, 200 milyar kilogram süt üretmiştir. Bu, trajik bir arka plana sahip olan, dudak uçuklatıcı bir rakamdır. 1950’de ülkenin süt çiftliklerinde yılda 52,6 milyar kg süt üreten 22 milyon inek vardı. 60 yıl sonra 13 milyon daha az inek kullanarak süt üretimini neredeyse ikiye katlamak, süt endüstrisini çok memnun etse ve dâhiler gibi görün-

melerini sağlasa da bu başarı, bazı acımasız hesapları beraberinde getiriyor. Her şey ineklerin çoğunun beton zeminli kapalı alanlara taşınması ile başlar. Her biri, dönmelerini ya da rahatça yatmalarını imkânsız kılan bir bölmeye bağlanır. Bazı şirketler, kendi ineklerini kurak, kalabalık ve dışkı ile dolu suni tarlalarda besler. Her iki durumda da Birleşik Devletler süt endüstrisi, inekleri süt üreten mega-makinelere dönüştürmek için ilaçlar ve Monsanto tarafından üretilen (Avustralya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda ve Avrupa Birliği ülkelerinin de dâhil olduğu pek çok ülkede yasaklanmış), rBGH olarak bilinen, genetik yapısı değiştirilmiş sığır büyüme hormonu kullanmaktadır. Bunun sonucunda ineklerin memeleri fena hâlde şişer, genellikle yere değecek kadar sarkar ve son derece acı verici ve ölümcül olabilecek bir bakteriyel enfeksiyon olan mastit iltihabı kapar.

Fakat süt üretimi sırasında belki de en acımasız uygulama, organik veya “insani” süt ürünleri sunan küçük çiftlikler tarafından bile gerçekleştirilmektedir. İnek, sürekli süt üretebilmesi için, doğum yapmalıdır. Bu nedenle endüstri, ineği yapay olarak döllenir. Dokuz ay boyunca karnında taşıdığı yavrunun doğumundan sonra –doğası gereği yavrusunu beslemesi için kullanması gereken– sütü, insan tüketimi için satılır. Derin, kalıcı bağlar kurduğu yavrularından zorla ayrılan inekler, süt endüstrisine doğum yapıp yılda yaklaşık 10.000 litre süt üreterek dört beş yıl hizmet verip bedeni “tükendikten” sonra bir mezbahaya gönderilene kadar defalarca maruz kalacağı acı verici bir döngüye girer. Erkek yavrusu ise ya kaslarını kullanamaması için aylarca ahşap bir sandığın içerisinde zincirlenip, sütün yerine geçen formüller ve antibiyotiklerle zorla beslendikten sonra süt danası eti olarak tüketilmek üzere öldürülür ya da et endüstrisinde semirtilerek biftek için öldürülür. Dişi buzağılar, anneleri ile aynı kaderi paylaşıp: Sütün yerine geçen suni gı-

dalar ile beslenir, süt endüstrisine geri gönderilir ve orada esaret altında tutulduktan sonra sevdiklerinden ayrılmanın acısını yaşırlar.

Et endüstrisindeki bykbaşı kuzenleri de aynı ayrılığı yaşırlar ve et için yetiştirilen buzağılar hadım edilebilir, damgalanabilir ve ağı kesici veya anestezi olmadan dayanılmaz derecede acı veren, sakatlanmalarına neden olan başka uygulamalara tabi tutulurlar. Hem et hem de süt endüstrisindeki bykbaşı hayvanlar üzerinde gerçekleştiren en travmatik standart prosedürlerden biri, hayvanların boynuzlarının kesilmesidir. Bu uygulamada boynuz dokusu yakılır veya kostik macunu ile oyularak çıkarılır. Ağı kesiciler nadiren kullanılır. Endüstri, boynuzsuz bykbaşı hayvanların işçiler ve diğler hayvanlar için daha güvenli olduğunu iddia ediyor. Fakat boynuzlar önemli bir işleve hizmet eder: hayvanın vücut sıcaklığının düzenlenmesine yardımcı olurlar. Buzağılar bir yaşına girmeden önce kalabalık bir besi ünitesine gönderilir, orada “pazar ağırlığı”na ulaşıbilmeleri için antibiyotikler ve büyüme hormonları ile dolu doğal olmayan yemlerle beslenirler. Bu süreç, yiyecek ya da su olmadan bir araç içerisinde kilometrelerce yol katedip vardıkları bir mezbahada sonlanır. Bezgin bir işçi, elindeki mekanizmalı tabancayı hayvanların başına sıkarak her birini acıya duyarsız hâle getirir. Ama sıradan çok hızlı geçtikleri ve bu döngü hiç sonlanmadığı için, korkuya kapılan bazı hayvanlar mezbahaya tamamen bilinçleri açık olarak girer. Boğazları kesilirken çılgına dönmüş biçimde bğrr, kendilerini sağa sola atarken, havai ray hattına zincirlere bağlı şekilde yukarıya kaldırılırlar. Eski mezbaha çalışanlarından bazıları, hayvanların yaklaşık dörtte birinin bu şekilde, başlarına gelenin tamamen farkında olarak öldüğünü söylemektedir.

Balıklar

Gıda olarak kullanılan hayvanlar söz konusu olduğunda, balıklar ve diğler su canlıları, diğlerlerinin ötesinde benzersiz bir kategoriye

•
temsil ediyor gibi görünmektedir. Hatta kendini vejetaryen adde-
den pek çok tüketici, sanki bu hayvanlar ağaçta yetişiyormuş gibi,
balık yemektedir. Diğerleri ise diğer hayvan ürünlerinin büyük öl-
çekli üretimi ile bağlantılı endüstrileşmiş sonuçların balıklar için
geçerli olmadığına inanarak deniz canlılarını tüketmeye devam
eder.

Su yüzeyinin altında yaşayan ve bazı kimselerin anlamakta
güçlük çektiği fiziksel özelliklere sahip olan su hayvanları, insan-
lar tarafından tüketilirken en fazla görmezden gelinen varlıklar
olabilirler. Görünürde konuşma becerileri yoktur. Bacakları yok-
tur. Uyumazlar. Aslında onlarla aynı gezegeni paylaşıyor olmamıza
rağmen, Mars hakkında, çoğu balık türü hakkında bildiğimizden
daha fazla şey biliyoruz.

Gerçekten *bildiğimiz* bir şey varsa o da balıkların acıyı hisset-
tikleri. Yakın geçmişte gerçekleştirilen araştırmalar, balıkların tıpkı
diğer omurgalı hayvanlar gibi acıyı hissetmelerini sağlayan yüksek
duyusal algıya sahip olmadıklarını, aynı zamanda oldukça zeki ol-
duklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca balıklar, insanlar tarafından
diğer tüm hayvanlardan daha fazla tüketilmektedir. Ticari balık-
çılık endüstrisi, yılda yaklaşık 3 trilyon balık yakalamaktadır. (Bu
balıkların çoğu, dolaylı olarak tüketilir, üçte biri öğütülerek tavuk,
domuz, inekler veya çiftlikte yetiştirilen balıklar için yem olarak
kullanılır.)

Geleneksel olarak, çoğu balık vahşi doğada, ya trol tekneleri ile
ağlara düşürülüp teknede boğularak ya uzunluğu yüz kilometreye
varan ağlara takılan binlerce yemli kancanın biri vücudunu deldik-
ten sonra ölür. Bu işlemde tür ayrımı diye bir şey olmadığından,
paragat avcılığı, deniz mahsulü şirketlerinin hedeflediği balıkların
ötesinde, yunus, köpek balığı ve nesli tükenmekte olan deniz kap-
lumbağalarının da dâhil olduğu pek çok başka türü yakalaması ile

meşhurdur. Şirketlerin yakaladığı balıkların neredeyse yarısı, okyanuslara geri dökülür.

Ama insanlığın “deniz mamullerine” iştahı arttıkça okyanuslarımızdaki balık nüfusu hızla azaldı ve böylelikle balık yetiştiriciliği adı verilen yeni bir endüstri peyda oldu. Akuakültür olarak da bilinen balık yetiştiriciliği, bugün dünyadaki balıkların yarısını üretmektedir. Balıklar, üretim tesislerindeki tatlı ve tuzlu su bekletme alanlarına doldurulur. Balıklara balık unu ve balık yağının yanı sıra büyükbaş hayvanların, koyunların ve domuzların kanını ve kemiklerini, her yıl katledilen milyarlarca tavuğun tüylerini içeren peletler hâlinde ucuz yem ve gereğinden fazla doldurulan su tankları ile ağlarda hastalıklar ortaya çıktığı için antibiyotikler verilir. Balık çiftliklerindeki hayvanların üremesi çoğunlukla “hızlı yumurtlatma” adı verilen bir işlemle gerçekleştirilir. Bir balık üretme tesisi çalışanı, dişi balığı sudan çekip alır, tüpten diş macunu çıkarır gibi, balığın karnına basınç uygulayarak yumurtayı hayvanın arkasından çıkarır ve bir kovaya veya plastik poşete atar. Döllenmiş yumurtalar daha sonra kuluçkadan çıkmaları için bir kuluçka makinesine aktarılır. Hızlı yumurtlatma işleminin tamamı boyunca manipüle edilen ve baskılanan balık, suya geri atılmadan önce boğulma travması yaşar. Somon ve diğer pek çok balık, solungaçları açıldıktan sonra ve kimi zaman kafalarına indirilen bir darbe sonucu yaşamını yitirir. Alabalık ve Atlantik som balığı, yakalandıktan sonra buz üzerinde istiflenir ve raf ömürlerini uzatmaya yönelik bu teknik dolayısıyla yavaşça boğularak ölür.

Istakozlar, yengeçler ve karides, farklı bir işkenceye maruz bırakılır: genellikle kaynar suya atılarak canlı pişirilirler. Hayvanlar üzerine yaptığım çalışmalar sırasında, bazı deneylerin yengeç ve istakozların acıyı hissettiklerini, yakıcı suyun içinde ağır ağır öterek, çok daha fazla acı çektiklerini ortaya koyduğunu üzülerек gördüm.

Moda İçin Kullanılan Hayvanlar

Sahip olduğu değerlere göre yaşayan ve vegan etiği benimseyen kişiler, otçul beslenmeye geçtikten sonra, doğal olarak, giysi do-laplarında hangi kıyafetlerin asılı olduğuna daha dikkatli bakarlar. Bu son derece mantıklı bir harekettir, şekate kucak amaya devam ederken bedenimizin üzerindeki şeylerin, içimizde taşıdığımız fi-kirleri yansıtmamasını isteriz. Gittikçe daha fazla insan için, moda ile ilgilenmek, deri, kürk, yn ve fil dişi için ölen hayvanları umursa-mak anlamına geliyor.

Deri

Deri, insanların en yaygın olarak giydiği ve taşıdığı hayvan kay-naklı üründür. Ayakkabılar, kemerler, bileklikler, şapkalar, giysiler, eldivenler, etekler, saat kayışları, cüzdanlar ve arabaların i mekân-larında bulunur. Ayrıca köpek tasmaları ve kayışlarından atların eyerleri ve üzengiye kadar pek çok üründe yer aldığı için sevdi-ėimiz hayvanlara da takılır ve diğerlerini kırbalamak ve dövmek için kullanılabilir. Çok sayıda hayvanın derisi kullanıldığı için, deri ürünleri çok çeşitlidir. Derinin büyük kısmı büyükbaş hayvan-lardan gelir fakat timsah, bufalo, fil, keçi, at, kanguru, deve kuşu, köpek balığı, koyun ve yılan gibi hayvanların derileri de kullanılır. Deri, genel kanının aksine, et endüstrisinin bir ara ürünü değil, son derece kârlı bir ortak üründür. Kuşkusuz bazı eleştirmenler, derinin gerçekte fabrika çiftliklerine mali destek sağladığını çünkü hayvan derilerinin satılmasının et fiyatlarını düşük tuttuğunu savunur. Fa-kat sömürülen bedenleri cekete veya el çantalarına dönüştürülen, sadece et için kullanılan büyükbaş hayvanlar değildir: Deri endst-risi, süt endüstrisindeki inekleri de kullanır.

Kürk

İnsanların kürk giymesi, neredeyse hayvanları yememiz kadar eskidir. Avını tükettikten sonra derisini omuzlarına geçirmeyi ilk akıl eden, büyük olasılıkla *Homo erectus* avcısıdır. Fakat geçmişte hayatta kalmak için zorunlu olan şey, bitkiler ve sentetik malzemelerden üretilen kumaşların ortaya çıkışı ile artık bir zorunluluk olmaktan çıkmıştır. Bugün kürk savurganlık ve zulmün sembolüdür. Anlamsız bir moda aksesuarı için milyonlarca hayvan öldürülmektedir.

Kürk için kullanılan vizon, tilki, tavşan, samur, rakun, çinçillalar ve diğer hayvanların yaklaşık yüzde 85'i, kürk çiftliklerinde yetiştirilir ve öldürülürken, geri kalan kürk taşıyıcılar, vahşi doğada tuzağa düşürülerek öldürülür. Tipik bir kürk çiftliği, etrafı çitlerle çevrili bir alana kurulmuş, üstü bir çatı ile kapatılmış uzun tel kafes sıralarından oluşur. Bu kafesler, bazı çiftliklerde 100 kadar hayvanı barındırırken bazı çiftliklerde 100.000 kadar hayvan olabilir. Hayvanlar, yaklaşık 100 yıldır sadece kürkleri için çiftliklerde yetiştirildiği için, genetik yapıları vahşi akrabaları ile aynı kalmıştır. Özgürlük onlar için güçlü bir biyolojik zorunluluktur; bu nedenle kürk çiftliklerindeki küçük tek kafeslerde esir tutulmak, kelimenin tam anlamıyla delirmelerine neden olur. İçinde bulundukları duruma, kafalarını sallamak, ileri geri adım atmak, etraflarında hızla dönmek ve kendi kendini sakatlamak için anormal davranışlarda bulunarak tepki gösterirler.

Tuzak kurmak, kürk çiftçiliğine kıyasla çok daha az tercih edilen bir uygulama olsa da bugün vahşi doğada hâlâ çok sayıda tuzak bulunmaktadır. Özellikle Birleşik Devletler'de tuzak avcıları, kürk ticareti için yılda yaklaşık 3 ila 5 milyon hayvanı öldürürler. Bu, diğer tüm ülkelerden daha yüksek bir rakamdır. "Asıl hedef" olmalarına rağmen, tuzaklara düşüp yaşamını yitiren köpekler, kediler ve nesli tükenmekte olan türler bu rakama dâhil değildir. Kürk endüstrisi, bu hayvanları "çöp" olarak adlandırır. Kürk taşıyan vahşi

hayvanları yakalamak için kullanılan temel araçlar ayak kapanı, vücut kapanı ve tel kısıkaçtır.

İster tuzağa düşürülsün ister çiftliklerde yetiştirilsinler, bu hayvanlar kürklerine zarar gelmeyecek şekillerde, gazla zehirleme, boğma, boynunu kırma, anüsten elektrik verme ve zehir enjeksiyonları gibi yollarla öldürülürler.

Yün

Yün, giydiğimiz hayvansal ürünler içerisinde tüketicinin en fazla aldatıldığı ürünlerden biridir. Söz konusu yün üretiminin doğası itibarıyla içerdiği acımasız uygulamalar hakkında hiçbir şekilde bilgilendirilmez. Süt ürünleri için sömürülen inekler gibi, yün için kullanılan koyunlar da kısa yaşamlarının tamamında acı çekerler ve vücutları tükendikten sonra öldürülür. Hatta bazıları kırpma işlemi sırasında onlara yumruk, tekme atan, hatta makasları vücutlarına saplayan sabırsız işçilerin elinde ölür. Dahası, zayıflaması ve kırpma işlemine daha az dirençli olması istenen hayvanlar, kırpma işleminden önceki gün yiyecek ve sudan mahrum bırakılırlar. Hayvan aktivistleri, bu gibi suistimal uygulamalarına Avustralya, İngiltere ve Birleşik Devletler'in de dâhil olduğu en büyük yün üreticisi ülkelerde şahit olmuştur.

Avustralya yün endüstrisindeki –dünyadaki en büyük yün endüstrisi– en rahatsız edici uygulamalardan biri, kuyruk kesme uygulamasıdır. Koyunun kalçasının iki tarafının derisi hilal şeklinde kesilerek post, dışkı ve idrar lekesinden deri de kırıksıklıklardan arındırılır. Çiftçilerin bunu yapmaktaki amacı, Merinos koyununun kat kat ve dışkıyı tutan yününe kurt sineklerinin yumurta bırakarak hayvanda miyaz oluşumuna neden olmalarının önüne geçmektir. Miyaz; acıya, iltihaba ve hatta hayvanın ölümüne sebep olur. Kuyruk kesme uygulamasının insanı şaşkına uğratan tarafı, endüstrinin yetiştirme sürecinde koyunun anormal ölçüde kat kat

ve gür bir posta sahip olması için uğraşmasıdır. Bu da kuyruk kesme uygulamasını daha kötü hâle getirir. Dahası, Merinos koyunları Avustralya'ya özgü hayvanlar değildir ve dolayısıyla kurt sineklerine karşı daha duyarlıdırlar. Çiftçiler, bu sorunu da diğer pek çok verimlilik sorununu çözdükleri gibi çözerler: hayvanı herhangi bir ağırlı kesici vermeden sakatlayarak. Avustralya'nın dışındaki koyunlar bile sakatlama uygulamalarına maruz kalır. Birleşik Devletler'de, yünün içinde dışkı birikmesini engellemek için koyunların yüzde doksanının kuyruğu kesilir.

Koyunlar, nerede üretilir ve yetiştirilirse yetiştirilsinler, yün endüstrisinin acımasız uygulamalarına maruz kalırlar. Kırpma işleminin normalde bahar mevsiminde, havalar ısınırken gerçekleştirilmesi gerekirken geniş sürülere sahip bazı çiftlik sahipleri, mevsim başında, çok erken bir vakitte işe koyularak, koyunları soğuk havalara karşı koyup hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları yalıttımdan mahrum bırakırlar. Dolayısıyla, bir koyun, onu kırkan işçilerin dayaklarından ve vücuduna sapladıkları makaslardan sonra hayatta kalabilirse bu kez postu olmadan kış iklimi ile karşı karşıya kalır. Avustralya'da her yıl vaktinden önce kırılan 1 milyon kadar koyun bu duruma maruz kalır.

Hayvancılığın kirli sırlarından biri, her hayvanın er ya da geç öldürülmesidir. Sütü için sömürülen inekler ve yumurta endüstrisindeki tavuklardan farksız olarak, kıvrıcık koyun için de emeklilik çiftliği diye bir şey söz konusu değildir. (Kaderin cilvesi ile sadece az sayıda birkaçı, çiftlik hayvanı barınaklarına gitmeyi başarır.) Yün için kullanılan koyunlar, postları incelmeye başladığında ve artık kârlı olmadıkları düşünüldüğünde öldürülürler. Ne yazık ki normalde ortalama 20 yıl ömürleri olmasına rağmen, üç ya da dört yaşlarına geldiklerine bir nakil kamyonuna yüklenip mezbahaya götürülürler. Avustralya'da, "tükenmiş" koyunlar çok büyük gemilere yüklenerek, deniz yoluyla binlerce mil katederek Orta Doğu ve

Kuzey Afrika ülkelerine pazarlanır, burada hem kurbanlık olarak hem de gıda için öldürülürler. Yolculuk haftalarca sürebilir ve her yıl ısı stresi, enfeksiyonlar ve açlıktan binlerce koyun yolda ölür.

Fil dişi

Batı ülkelerinin tamamındaki pek çok ülkede fil dişi ürünler satın alındığı için, filler nesillerdir kuşatma altındadır fakat Çin ve Japonya'daki zengin tüketicilerin ticareti yeni boyutlara taşınması ile talep çok fazla yükseldi. Fil dişi düğme, saç tokası, kolye ucu, bileklik, yüzük, küpe ve diğer moda aksesuarlarının yapımında ama en çok yemek çubukları ve Çin'deki heykeller ve Japonya'da belgeler üzerinde imza yerine kullanılan, hanko adı verilen geleneksel isim damgaları gibi statü sembollerinin üretiminde kullanılır. Benim gördüğüm en üzücü kullanım alanlarından biri, tamamı fil dışından işlenmiş, hediyelik fillerdir.

Fil dişi ticareti, vahşi yaşamın ve yaban hayvanlarının yasa dışı mal ticaretinde kullanıldığı çok büyük bir sektörün parçası durumundadır. Afrika fillerinin bedenlerinden koparılan azı dişleri, yasa dışı yollarla dünyanın uzak köşelerine götürülür. Bu yasa dışı ticaret, sebep olduğu onca acının yanı sıra, Afrika'nın en fakir bölgelerinden suç örgütleri, teröristler ve yoz siyasetçilerin ceplerine doğru gerçekleşen inanılmaz finansal transferden de sorumludur.

Yasa dışı fil avcılığı 2014'te akıl almaz bir seviyeye ulaştı. Her yıl öldürülen fil sayısı –yaklaşık 35.000– doğan fil sayısının üzerindedir. Çevreciler, fil dişine olan talebin azalmaması durumunda, özgür yaşayan fillerin soyunun 2015'te tükenebileceğini söylemektedir.

Deneylerde Kullanılan Hayvanlar

Hayvanlar, insanlar ile biyolojik, fizyolojik ve davranışsal benzerlikler gösterdiği için, hayvan deneyleri endüstrisi onları biyome-

dikal araştırma, ürün testleri ve (tıp ve veterinerlik eğitimi gibi) eğitim uygulamalarında kullanılabilecek ideal araçlar olarak görmektedir. Araştırmacılar, örneğin bir tavşan veya fare üzerinde bir deney gerçekleştirip sonuçları insanlar üzerindeki etkileri açısından karşılaştırırlar.

Hayvanların denek olarak kullanılması, hayvan hakları hareketi içerisindeki en tartışmalı konulardan biridir. Bir tarafta hayvanlar üzerinde deneyler gerçekleştirmenin tıp alanında ilerleme katetme, tedavi metotlarını geliştirme ve ürün güvenliği sağlamanın en iyi yollarından biri olduğunu iddia eden şirketler, hayvan işletmeleri ve araştırmacılar vardır. Deney yanlıları, hastalıklara karşı istenen tedavileri geliştirmek için hayvanların kullanılmasından başka alternatif olmadığını, deney uygulamasının son derece düzenli olduğunu, hayvanlara insanca muamele edildiğini ve hayvanlar haklara sahip olmadığı için onlar üzerinde deneyler gerçekleştirilmesinin kabul edilebilir olduğunu savunmaktadır. İlerici kişilerin aklını ve kalbini çelip sempatilerini kazanmak için, hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneyleri bir insan hakları konusu, nihayetinde hayvanların insanların faydası için kullanıldığı şeklinde sunacak kadar ileri gidebilirler.

Diğer tarafta ise hayvan deneylerinin modern toplumda yeri olmadığını savunan, sayıları gittikçe artan şefkatli tüketiciler ve – aralarında bilim insanları ve doktorların da bulunduğu – dirikesim karşıtı aktivistler vardır. Onlara göre *homo sapiens*, diğer hayvanlarla belli başlı ortak özellikleri paylaşıp da, hayvanlar söz konusu araştırmalar için iyi bir model oluşturmamaktadır. Örneğin şempanzelerin DNA'larının %99'u insan DNA'sı ile aynıdır fakat araştırmacılar binlerce şempanzeye HIV vermesine rağmen, hiçbirinde AIDS hastalığı gelişmemiştir. İki türün bağışıklık sistemleri farklıdır. Bu nedenle hayvan savunucuları, diri kesim yanlılarının bunun kesinlikle bir insan hakları konusu olduğu görüşüne, sadece hayvan

deneylerinin insanlar üzerindeki sonuçları güvenilir bir şekilde test etmediği için katılmamaktadır. Hayvanlarda güvenli ve tedavi açısından etkili olduğu kanıtlanan ilaçların yüzde 92'sinin, insanlarla gerçekleştirilen klinik deneylerden geçmediğini ve klinik çalışmalardan geçen yüzde sekizlik kısmın yarısından fazlasının, hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylerde öngörülemeyen etkiler taşıdığının tespit edildiğini düşünün. Bu, en hafif tabiriyle tedirgin edici bir durumdur. İnsan hücre ve dokuları üzerinde *laboratuvar ortamında* gerçekleştirilen deneyler, hastalıkları modellemeye yönelik bilgisayar yazılımları, yaşam tarzı (örn. beslenme, meslek, alışkanlıklar) ile hastalık arasındaki neden-sonuç ilişkilerini inceleyen epistemolojik çalışmalar gibi daha etkili ve insanca çözümler vardır.

Ama daha önemlisi, bu bir hayvan hakları konusudur. Korumasız canlıları korumak gibi bir ahlaki yükümlülüğümüz var ve buna, bir bilim projesi muamelesi görmeme hakkına sahip olan hayvanlar da dâhil. Dünyada barışın hüküm sürdüğü hiçbir gelecek vizyonunda, insan sağlığı adına veya başka bir nedenle hayvanları işkenceye maruz bırakmak söz konusu olamaz. Ulusal Sağlık Enstitüsü'nün 2015'te yeni bilimsel metotlar ve teknolojilerin, şempanzelerin araştırmalarda kullanılmasını büyük ölçüde gereksiz hâle getirdiğini kabul ederek Birleşik Devletler hükûmetinin şempanzeler üzerinde gerçekleştirilen deneylere ayırdığı fonu sonlandırması, hayvanların bu tür deneylerde kullanılmasının artık yaygın bir uygulama olmaktan çıkacağının bir göstergesidir.

Bazı ülkelerde laboratuvarlardaki hayvanları korumaya yönelik yasalar olsa da bu yasaların gerçekte acı çekenlere hiçbir yardımı olmuyor. Örneğin Birleşik Devletler'de hayvan deneyleri federal Hayvan Hakları Yasasına tabidir. Kuşlar, fareler ve soğukkanlı hayvanlar –başka bir ifadeyle, araştırmalarda kullanılan hayvanların yüzde 95'i– bu yasanın kapsamında değildir ve yasa, hayvanların

kullanıldığı deneyleri değil onların barınma ve taşınma koşullarını düzenler. Bu deneyler, araştırmacının uygun gördüğü herhangi bir şekilde gerçekleştirilebilir. Hayvanlar laboratuvarlarda dövülür, patlatılır, yakılır ve kör edilir. Aç bırakılır, boğulur, itilip kakılır ve silahlarla vurulurlar. Vücutlarına çiviler çakılır, bağlanırlar ve bedenleri kesilip açılır. Organları haşat edilir, uzuvları yaranılır, radyasyona maruz bırakılırlar ve ruhları incinir. Sigara dumanı solumaya, alkol içmeye ve eroin de dâhil olmak üzere pek çok tehlikeli narkotik maddeyi tüketmeye zorlanırlar.

Neyse ki bazı ülkeler en azından bazı hayvan deneylerinin acımasız ve gereksiz olduğunu kabul etmeye başlamaktadır. Hindistan, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Kore ve Avrupa Birliği ülkelerinin tümü, kozmetik ürünlerinin hayvanlar üzerinde test edilmesini yasakladı ve bunu kuşkusuz diğer ülkeler de izleyecek. Çok sayıda ülke, kozmetik ürünlerin hayvanlar üzerinde test edilmesine son verirken insan Birleşik Devletler'in de bu "yasak vagonuna" ne zaman katılacağını merak etmeden edemiyor.

Eğlence Sektöründe Kullanılan Hayvanlar

Hayvanların eğlence için kullanılması, binlerce yıl öncesine dayanır ve zulüm uygulayanların kâr etmesi, izleyicilere heyecan veren birkaç an dışında hiç kimseye bir fayda sağlamazken hayvanları esaret altında geçen bir yaşama ve çok yoğun psikolojik acılara mahkûm eder. Burada tartışılan sektörlerin neredeyse tamamı, sundukları şeyin çocuklar için eğitsel unsurlar taşıdığını savunur fakat bu iddia, özellikle hayvanları çeşitli numaralar yapmaya zorlayan işletmeler için, gerçekte esaret ve yetiştirme programlarını haklı çıkarma amacı taşıyan bir yanılsamadan ibarettir.

Akvaryumlar, Yunus Akvaryumları ve Deniz Parkları

Balık ve deniz memelilerinin sergilendiği mekânların konsepti ilk bakışta çok masum görünebilir: halka suda yaşayan hayvanları yakından görme şansı vermek. Bazen, SeaWorld'de olduğu gibi balinalar ve yunuslar, hoparlörden gürültülü bir şekilde çalan popüler şarkılar eşliğinde numaralar yapar. Fakat bu renkli ortamın arkasında, hayvanları yiyecekten yoksun bırakmaktan onları bebeklerinden koparmaya kadar bir dizi kötü muamele yatar. Ziyaretçiler; akvaryumlar, yunus akvaryumları ve deniz parklarında, hayvanların esaret altında tutulmasının doğal bir unsuru sayılan şiddet uygulamalarına nadiren şahit olurlar. Balinalar ve yunuslar, hâlâ doğal yaşam ortamlarından uzakta hapis tutulmakta, ömürlerinin sonuna kadar özgürlüklerinden yoksun bırakılmaktadır. Son derece zeki, sosyal açıdan kompleks canlılar olan yunuslar ve balinalar, hapsedildiklerinde sonsuz bir döngü içerisinde daire çizerek yüzmek gibi nevrotik davranışlar sergileyebilirler.

İlk olarak on dokuzuncu yüzyılda popüler olan halka açık akvaryumlarda, tatlı sularda ve denizlerde yaşayan canlılar, yapay yaşam ortamlarında sergilenirler. İnşaat ve su filtreleme teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, akvaryum alanları büyüse de, hâlâ biyolojik çeşitlilik, gelgitler ve açık okyanusun neredeyse sınırsız alanında özgür bir şekilde yaşamının karakterize ettiği ortama yaklaşımdan uzaktır. Bu nedenle bulundukları ortamdan sıkılan hayvanların psikolojisi bozulur. En iyi mühendislik uygulamaları ile tasarlanan su tankları bile, ekolojasyon –orkalar ve yunusların avlarını tespit edip yönlerini bulmak için kullandıkları, sonar sisteme benzer duyu becerisi– gibi, hayvanların vahşi doğada hayatta kalmak için kullanmak zorunda oldukları kritik duyularını zayıflatır. Akvaryum atı verilen beton kutunun kısıtlı ortamında, hayvanların sonar çağruları duvarlara çarpar. Ünlü denizbilimci ve çevreci

Jacques Cousteau, “Bir havuz içerisinde yaşayan yunusun duygusal mekanizması felç olur, bunun sonucunda böylesine hassas bir canlının akli ve davranışsal dengesi bozulur” demiştir.

Yunusların akvaryumlarda yeterince kötü olan hayatı, dolfinaryumlarda –her türlü uyarıcıdan yoksun bir şekilde, klorürlü tanklara kapatılmakla kalmayıp aynı zamanda halka açık performanslar için eğitildiği arenalar– çok daha kötüleşir. Bu yunusların çoğu, Japonya’nın Taiji bölgesinde gerçekleştirilenler gibi travmatik avlarda ailelerinden koparılıp esaret endüstrisine satılırlar. (Yaşam ortamlarında yakalanan yunusların Birleşik Devletler’e ihraç edilmesi artık yasal değildir, bu nedenle esir doğmuş yunus sektörü, talebi karşılamaya çalışmaktadır.) Dolfinaryumda veya başka bir deniz parkında doğan yunus, ölü balıkları yemeyi öğrenmelidir. Bunlar, onların besinleri ve “edimsel koşullama” olarak bilinen teknikler gerçekleştirilen eğitimleri sırasında aldıkları ödüllerdir. Uyarıcılara istenen şekilde yanıt vermeyenler, beslenmeyebilir ya da daha kötüsü, ona sinirlenen eğitmen tarafından dövülebilir.

Bu gibi kötü muameleler, yunuslara eşlik eden orkalar (katil balinalar), deniz aslanları, beluga balinaları ve son derece zeki diğer türlerin katıldığı deniz memelilerinin olduğu tema parklarında da uygulanmaktadır; bu canlılar, ödeme yapan ziyaretçilerin eğlenmesi için yaşamlarını sığ tankların içerisinde geçirirler. Dolfinaryumlar gibi, deniz parkları da, seyircilerin görüş alanını kapatacağı için, hayvanlara genellikle –kaya formasyonları veya bitkiler gibi– hiç çevresel zenginlik sunmaz. Belki de daha kötüsü, bu hayvanlar genellikle yaşadıkları vahşi yaşamdan koparılırlar. Fakat deniz memelileri esaret altında doğmuş olsalar bile, hayvanlar sık sık diğer parklara gönderildiği için sektörün aile ilişkilerini sürdürmesi neredeyse imkânsızdır. Buzağuları bile, yaşamları boyunca yavruları ile duygusal bağ içerisinde olan annelerinden ayırırlar. Yunuslar, katil balinalar, deniz aslanları ve beluga balinaları, doğaları gereği

inanılmaz uzun mesafeler katederek sürekli yüzer veya bir bölgeden başka bir bölgeye göç ederler; bu nedenle, esaret altında yaşamak onlar için özellikle acı verici bir kaddedir.

Ve bezdirici ölçüde sıkıcıdır. Aşırı monoton bir hayata mahkûm edilen orkalar, havuzları birbirinden ayıran metal kapıları kemirek veya beton tankların duvarlarını çiğneyerek sıkıntıdan kurtulmaya çalışırlar. Bu, dişlerinin kırılmasına ve diş sinirlerinin açığa çıkmasına neden olur; bu nedenle deniz parkı çalışanları, çeşitli hızlarda çalışan frezler kullanarak hayvanların dişlerini delip yumuşak dokuyu çıkarırlar. Tüm bunlar, anestezi yapılr. Orkalar acı içinde ciyaklar, titrer ve frezi tutan kışiden uzaklaşmaya çalışır.

Sirkler

Sirk hayvanları, insanların gezici hayvanat bahçelerinin cazibesine kapıldığı günlere ait bir geleneğin devamıdır. Sirk trenleri ayı, fil, timsah, büyük maymunlar, büyük kediler ve daha pek çok nadir görülen hayvanı ülkelerin uzak kesimlerine götürerek küçük kasabalarda yaşayan insanların bile bu egzotik türleri yakından görmelerine imkân sağlarlar. Fakat gösteri hayvanları, bir zamanlar onlarla birlikte sergilenen “tuhaf” insanlar kadar eskidir.

Elbette doğada ne aylar üç tekerlekli bisiklet sürer ne kaplanlar yanan çemberlerin içinden zıplar ne de filler topların üzerinde dengede durur. Hayvanlar fiziksel ceza ve yoksun bırakma yoluyla bu numaraları gerçekleştirmeye zorlanırlar. Emirlerle itaat etmeleri için sık sık dövülür, tekmelenir, bıçaklanır ve kırbaçlanırlar. En çok bilinen işkence uygulamalarından biri, çelik kancalı ve maşaya benzer şekilde bir ucu keskin boğa kancası kullanımıdır. Sirk çalışanları, boğa kancasının çeşitli kısımlarını kullanıp hayvanı dürtmek istenen numaraları gerçekleştirmesini sağlarlar. Boğa kancası ayrıca sopa olarak kullanılır. Sirk çalışanları hayvanın başına, yüzüne, bacaklarına, hortumuna ve kalçasına vurarak ona çok fazla acı çektirirler. Bu gibi kötü muameleler, “vahşi” bir hayvanı itaatkâr

yapmayı başardığı ölçüde, hayvanın ruhunu ciddi şekilde tahrip eder. Sirklerde kullanılan filler, büyük kediler ve diğer hayvanların “eğitilmesinin” amacı da budur.

Sirklerle beraber yolculuk eden hayvanların sağlığı üzerine gerçekleştirilen araştırmalar, yolculuklarının yüzde 91 ila 99'luk bir kısmını, hayvanat bahçelerindeki aynı hayvanlar için önerilen boyutlardan dörtte üç oranında daha küçük kafesler, taşıyıcılar ve diğer kapalı alanlarda geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Sirklerdeki hayvanlara sağlanan alanın, hayvanat bahçelerinde yaşamaları için sunulan alanlardan dört kat daha küçük olması ve yaşamlarının büyük kısmını bu şekilde yaşamaları, insanlığın diğer canlılara karşı taşıdığı düşmanlık hakkında, onları maruz bıraktığımız diğer acımasız eylemlerden daha fazla şey söylemektedir. Filler, ayılar, büyük kediler ve diğer hayvanların büyük sirk çadırının altında gerçek anlamda delirerek kafeslerinin içinde volta atmak, başlarını aşağı yukarı sallamak, kendilerini çok fazla temizlemek ve kendilerine zarar vermek gibi tekrar eden nevrotik davranışlar sergilemelerinde şaşılacak çok fazla şey yoktur.

Filmler ve Televizyon

Çocukluğunda hayvanların rol aldığı programları izlemeyi çok sevdim. *Flipper* ve *Gentle Ben* en sevdiğim dizilerden ikisiydi ve *The Wonderful World of Disney*'de sık sık insanlarla etkileşim içerisine giren orman hayvanları gösteriliyordu. O zaman bile hayvanların rol yaptığını biliyordum fakat kamera ile kaydedilen bu eğlence programları için ne kadar acı çektikleri hakkında hiçbir fikrim yoktu.

Film ve televizyonlarda kullanılan çoğu hayvan, esaret altında doğar. Şempanze veya kaplan gibi yabani bir hayvan için, neredeyse tüm doğal içgüdülerinden mahrum bırakılmak, çok ciddi psikolojik sorunlar doğurur ve yaşadıkları bu stresi, sirklerdeki hayvan-

lar ile aynı türden anormal davranışlar sergileyerek gösterirler. Bu durumu taşıyamayacak kadar büyüdüklerinde ya da eğlence sektöründe faydalı olamayacak kadar yaşlandıklarında genellikle hayvan ticaretinin acımasız döngüsüne sokulur ve yine parmaklıkların ardında güçten düştükleri yol kenarı hayvanat bahçelerine satılırlar.

Sektörün hayvan aktörleri eğitmek için kullandığı araçlardan bazıları yiyecekten yoksun bırakma, gözdağı verme, elektrikli uyarıcılar, sopalar ve yumruktur. Kuşkusuz korku, hayvanların istenen numaraları gerçekleştirmesini sağlamada önemli bir rol oynar ve yakından bakacak olursanız bu korkuyu büyük hayvanların yüzlerinde görebilirsiniz. İnce kıvrımlı ağızları ile her zaman mutlu oldukları izlenimi yaratan yunusların yanıltıcı “tebessümü” gibi, şempanze ve orangutanların “gülümsemesi” de aldatıcıdır. Bu primatların üst dişlerini göstermeleri, mutlu olmadıklarının ifadesidir ve insan gülümsemesini andırır da gösterdikleri şey aslında, primatologların kullandığı tabirle “korkuyla yüzünü ekşitme”dir. Filmler, reklamlar ve tebrik kartlarında “gülümsediğini” gördüğünüz her şempanzenin karşısında onu suistimal etmekle tehdit eden bir eğitmen vardır. Bu nedenle korkuyla yüzünü buruşturmasında şaşılacak bir şey yoktur. (Şempanzeler mutluyken, gayriihiyari olarak alt dişlerini gösterirler.)

Şöyle düşünüyor olabilirsiniz: Bir dakika... Filmlerin sonunda gösterilen, “Bu yapımda hiçbir hayvana zarar verilmemiştir” açıklamasına ne demeli? American Humane Association’ın (AHA) verdiği bu sertifika neredeyse anlamsızdır. AHA, filmler ve televizyon programlarında hayvan ve böcek sağlığını sınırlı kaynaklarla izler fakat hayvanların kullanıldığı her sette bulunması olanaksızdır. Dahası, derneğin finansmanının büyük bir kısmını eğlence sektörü sağlamakta, dolayısıyla esasında film sektörü kendi kendisini denetlemektedir. Aslında filmlerin ve televizyon şovlarının yapımında hayvanlar sürekli yaralanır ve öldürülür ve hayvanlara kasıtlı

olarak zarar verilmediği ya da sözümlerine ona kazalar kameralar çekiminde değilken gerçekleştiği sırada yaşandığı sürece AHA'nın onayını almayı çoğu zaman başarır.

Neyse ki bu sömürü biçimi yakın zaman içerisinde sona erecek. Teknolojinin gelişmesiyle, gittikçe daha fazla film yapımcısı, eğitilmesi gerekmeyen ve her zaman ilk denemede komutlara uyan, canlı hayvanlardan farksız, bilgisayar ortamında yaratılmış hayvanlar üretmek için özel efekt sihirbazlarına yöneliyor.

Hayvanat Bahçeleri

Dışarıdan bakıldığında hayvanat bahçelerinin son derece düzgün yerler olduğunu düşünmek kolaydır. Hayvanlar gerektiği gibi besleniyor, veteriner bakımı alıyor ve gerçek yaşam alanlarına benzeyen temiz, küçük alanlarda yaşıyor gibi görünür. Bazı hayvanat bahçeleri kaliteli bakım sunmaya çalışıyor olsa da, aslında en iyi hayvanat bahçesi bile hayvanları yetersiz, suni bir ortamda esaret altında tutmaktadır. Örneğin Florida'daki bir hayvanat bahçesi, bir kutup ayısının yaşam ortamının benzersiz şartlarını nasıl sağlayabilir? Aslında, herhangi bir yerdeki herhangi bir hayvanat bahçesi, doğada koşan, ağaçlara tırmanan ya da uçan, avlanan veya yiyecek arayan, kendi seçtiği partneriyle çiftleşen ve her hâlükârda özgür bir yaşam süren hayvanların ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilir?

Hayvanat bahçelerinin hayvanları “koleksiyon” kategorisinde değerlendirip hayvanların yaşam alanlarını “sergi” olarak sunmaları, size onlar hakkında yeterince fikir vermelidir. Kendilerini türlerini koruyup insanları eğitmeyi amaç edinen yerler olarak tanımlasalar da hayvanat bahçeleri her şeyden önce, hayvanları doğalarından ve ailelerinden koparıp esir etmeye, alıp satmaya dayalı bir ticari modele dayalı kâr odaklı işletmelerdir. Hayvan hakları ile birlikte insan haklarını da düşündüğümüze göre, hayvanat bahçelerinin geleneksel olarak sömürgecilikle yakından bağlantılı oldu-

ğunu, işgalci devletlerin zafer ganimetleri olarak hayvanları da alıp hayvanat bahçelerini doldurmak üzere ülkelerine götürdüklerini unutmamak gerekir. Bu imparatorluklar, işgal ettikleri ülkelerin sadece altın ya da gümüşünü almıyor, aynı zamanda halkların doğal kültürlerini kendilerine mal ediyordu. Bu, imparatorluk güçlerinin kendi vatandaşlarında huşu, topraklarını fethettikleri halklarda ise korku uyandırmalarının ideal yoluydu.

Pek çok hayvanat bahçesi, koleksiyonlarında sürekli hayvan bulunması gerektiği için, nesli tükenmekte olan hayvanları korumakla bölgelerde yetiştirmeye yönelik programları uygulamaya koyar. Hayvanat bahçelerinde sergilenip daha fazla ziyaretçi çekecek yavru hayvanlar üretilir. Yetiştirme programları kendi başına yeterince sorunlu değilmiş gibi, aynı zamanda “ihtiyaç fazlası” hayvanların ortaya çıkmasına neden olurlar. Bu hayvanlar sonunda yol kenarı hayvanat bahçelerine, araştırma laboratuvarlarına ve avcılarının –adil kovalama etiği diye bir şey söz konusu değildir– öldürmelerinin kesin olduğu hayvanların bulunduğu bir menüden seçim yaparak vurmaya çalıştığı av çiftliklerine satılırlar. Kimi zaman kesilerek öldürülürler ve etleri hayvanat bahçesinin büyük kedilerine verilir. Pek çok hayvan, son yıllarda Avrupa’da oldukça yaygın bir şekilde uygulanan bir çözüm olan ötenazi ile öldürülür. Örneğin Kopenhag Hayvanat Bahçesi her yıl aralarında zürafalar, hipopotamlar ve hatta şempanzelerin de bulunduğu 20 ila 30 sağlıklı hayvanı öldürür.

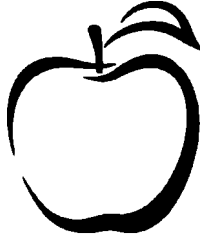
Genel olarak savunulan görüşlerden biri, hayvanat bahçelerinin halkın eğitilmesi noktasında önemli bir rol oynadığıdır. Fakat çok sayıda anket, hayvanat bahçesi ziyaretçilerinin, hayvanlar ya da doğanın korunması hakkında bir şeyler öğrenmediğini ortaya koymaktadır. Hatta bir araştırma, çocukların “olumsuz öğrenme sonucu” gösterdiklerini, hayvanat bahçesi deneyiminden sonra doğanın korunması ile ilgili konularda “mevcut durumu düzeltme-

ye yönelik iyileştirici eylemlerde bulunamadıklarını” hissettiklerini göstermiştir. Çocuklar, zekidir ve pek çok şeyi sezgileriyle keşfedebilirler. Sevdikleri hayvanlar hakkında bir şeyler öğrenmek için bir hayvanat bahçesine ihtiyaçları olmadığını anlarlar. Dinozorları düşünün. Çocuklar dinozorları severler ve Dünya üzerinde hiçbir hayvanat bahçesinde esaret altında tutulan bir T-rex veya Velociraptor yoktur.

Hayvanat bahçeleri, şehirde yaşayan insanların doğa ile yeniden buluşturmanın bir yolu olarak lanse edilerek popüler hâle getirildi ama aslında insanlığın doğa üzerinde egemenlik kurup, doğal yaşamı denetimi altına alma arzusunun kusursuz örneği olabilir. Hayvanat bahçesinin duvarları, “biz” ile “onlar,” akıl ile içgüdü arasındaki ayrıcı çizgiyi temsil eder. Hayvanlardan ayrı ve dolayısıyla onlardan üstün varlıklarız ya da biz öyle düşünüyoruz. Ziyaretçiler kafesteki bir hayvana kısa bir süre baktıktan sonra hayvanat bahçesinden ayrılırken hayvanların hayatları boyunca bu bakışlara karşılık vererek orada yaşamaya mahkûm edilmesi ne kadar trajik.

Hayvanları yemekte ya da kullanmakta bir sorun görmeyen bir kişiye şu soruyu soruyorum: *Hayvanların hangi özelliği bunları yapmaya son vermeni sağlayabilir? Acı, mutsuzluk ve korkuyu hissetme kapasiteleri mi? Başkaları ile bağ kurabilme becerileri mi? Zekâları mı? Merakları mı? Yaşama arzuları mı?* Tıpkı bizim gibi diğer bütün hayvanlar bu özelliklerin tamamına sahiptir.

Bazılarının düşündüğünün aksine, hayvanları sömürmenin insanlara hiçbir faydası dokunmaz. Aslında bizi biz yapan şeyden olmamıza neden olur: insanlığımızdan.

2. Bölüm

Veganlık Üzerine

Yediğimiz yiyecek, çok fazla zulmü maskeliyor.

—Angela Davis

Veganlığın modern evriminin grafiğini çıkaracak olsaydık, hayvan ürünlerinden kaçınmaya dayalı bir yaşam tarzına olan ilgi her geçen yıl arttığı için, diyagramımız Everest Dağı'nın sol tarafına çok benzerdi. Wikipedi'yi bir metrik olarak alalım. 2008 Ağustosunda, İngilizce Wikipedi'nin veganlık üzerine makalesi 21.536 kez görüntülenmişken 2013'te görüntülenme sayısı yaklaşık yüzde 700 oranında artıp 145.358'e çıkmış. Elbette sanal ortamda konuya gösterilen ilgi, aktif katılımdan ziyade, bir şeyin ne kadar popüler olduğunun bir göstergesidir ve bu rakamlar üzerinden bir argüman geliştirmek güçtür.

Kuşkusuz bu artışın sebeplerinden biri, bitki ağırlıklı besinlerin, hayvansal gıdalardan çok daha sağlıklı olduğunu kanıtlayan çalışmaların sayısının artması olabilir. Fakat veganlığın popülerleşmesinin kilit faktörlerinden birinin, hayvanların kullanılması ile ilgili olarak insanların bilinçlenmeye başlaması olduğu inkâr edilemez. Gittikçe daha fazla tüketici et, yumurta ve süt ürünlerini kullanmayı bırakmakla kalmıyor, aynı zamanda deniz parklarını boykot ederek, hayvanlar üzerinde deneyler yapılmasına karşı seslerini yükselterek ve yün giysiler giymeyi reddederek vegan etiği benimsiyor. Vegan olarak, hayvanları sömüren işletmeleri maddi olarak desteklemeye son vermekle kalmaz, aynı zamanda bedenimize yeniden sahip çıkıp daha bütünsel bir diyetle geri dönerek kendimize şefkat gösteririz.

Et, yumurta, süt ürünleri, deri ve diğer ürünlerden kaçınmak yeni bir uygulama olmasa da –örneğin Percy Bysshe Shelley, 1813'te hayvandan gelen her türlü gıdanın tüketilmesine karşı olduğunu bildirmiş, Amos Bronson Alcott 1844'te bir vegan topluluğu kurmuştur– veganizm ancak yirminci yüzyılda hak ettiği yere gelmiştir. 1944'te, süt ürünleri tüketmeyen altı vejetaryen, yeni bir topluluk kurmayı görüşmek üzere İngiltere'de bir araya geldi. Felsefelerini ve yaşam tarzlarını tanımlamak için kendilerini vegan olarak adlandırdılar. Bugün tüm dünyada binlerce üyesi olan Vegan Toplumu'nun mütevazı başlangıcı böyle gerçekleşti.

Pek çok insan, veganlığın bir şeyleri bırakmakla ilgili olduğunu söyler. Aslında veganlar da çoğunlukla “Hayvanları yemeyi bıraktım” ya da “Et, yumurta ve süt ürünlerini yemeyi bıraktım” gibi açıklamalarda bulunur. Bu, teknik olarak doğru olsa da veganlığın gerçekte ne olduğunu tam olarak yansıtmaz ve vegan olmayı beslenmeyle ilgili bir tür kefarete olarak niteler. Veganlık, gerçekte bir şeyleri bırakmakla ilgili değil, kişinin kendisini yeni şeylere, yeni gıdalara, yeni tatlara, yeni arkadaşlara açması ile ilgilidir. Evet doğ-

ru, et, süt ürünleri, yumurta (ve bal) tüketmekten kaınıyorsunuz fakat ne *yemediğinize* odaklanarak kendinizi veganlığın zevklerini tam olarak yaşamaktan mahrum bırakır ve etrafınızdaki kişilere bir şeyleri kaçırdığınız mesajını verirsiniz. Bir veganın kaçırdığı tek eylem, hayvanların kasıtlı olarak öldürülmesidir. Vegan olmak, tükettiğiniz gıdadan özür dilemek zorunda olmadığınız anlamına gelir.

Vegan Derneği'nin kurucularından Donald Watson, 2002'de verdiği bir röportajda bunu şu sözlerle açıklamıştır: "nceleri bizi eleştiren kişiler 'Neler kaçırdığını bir bilsen!'" derdi. Artık biliyoruz. Onların sahip olduğu çok fazla şeyi kaçırıyoruz! Durum o kadar ciddi ki ömürlerini onlarca yıl kısaltıyor, gençliğin hızlı zamanları geçtikten sonra onlara acı ve hastalıklar veriyor, yaşamlarının geri kalanında ilaçlı bir rejime mahkûm ediyor." İnsanlara vegan olduğumu söylememin sebeplerinden biri de bu çünkü bu bir ölüm kalem meselesi.

Gıdadan Daha Fazlası

Sağlıkları için bitki ağırlıklı gıdalar tüketmeye başlayan kişilerden farklı olarak, etik veganlar beslenme biçimlerinden çok daha fazlasını değiştirirler. Elbette yemek, her birimizin hayatının çok önemli bir parçasını oluşturur, bu nedenle vegan deneyimin büyük bir kısmı doğrudan gıda ile ilgilidir. Elbette çoğu vegan yemek yemeye bayılırlar. Bloglarında vegan beslenme hakkında yazılar paylaşır, yemek tarifi alışverişi yapar, süt ürünleri içermeyen en son peynirlerin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirirler. Yaşadıkları yerde bir vegan restoran açıldığında bu yerden övgüyle söz edeceklerine emin olabilirsiniz. Bu bölümün büyük bir kısmında gıda konusunu ele alacağız. Fakat bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi, hayvan sömürüsü, onları yemenin ötesinde bir konudur. Bu nedenle, bunun vegan etik için ne anlama geldiğini düşünmek önemlidir.

Giyim

Söz konusu deri, yün ve hayvanlardan yapılan diğer giyim eşyaları olduğunda, yeni veganlar iki şeyden birini yapar. Ya bu kıyafetleri hemen ellerinden çıkarır –belki eskilerini bir yardım kuruluşuna bağışlar– ya da bu ayakkabı, kemer, kazakların eskimesini bekler, eskidiklerinde yenilerini vegan ürünlerden seçerler. Neyse ki artık kaliteli vegan giysiler satan çok sayıda şirket var, bu nedenle hem şıklıktan hem de rahatlıktan ödün vermemek için yün veya deri ürünler almaya gerek yok. Deri gibi görünen sentetik malzeme üretme teknolojisi o kadar gelişti ki yoldan geçen birileri beni iki-yüzlülükle suçlayabilir endişesiyle, hayvan hakları eylemleri sırasında bazı ayakkabılarımı giyemiyorum.

İlaçlar ve Kozmetik

Bazı veganlar, çok sağlıklı bir yaşam tarzları olduğu için hiç hastalanmadıklarını, bu nedenle ilaca ihtiyaç duymadıklarını ve hiç doktora gitmediklerini iddia eder. Bu onlar için takdire şayan bir durum. Fakat geri kalanımız için, ilaç kullanıp kullanmamak, deri çantaları atıp atmamak veya biftek yerine fasulye yemek kadar basit bir konu değil. İlaçlarda hayvansal maddeler genellikle bulunur ve pek çok ülke, ilaçların piyasaya sürülmeden önce hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen bir dizi acımasız testten geçmesini zorunlu tutar. Bu nedenle, jelatin, laktoz veya hayvanlardan elde edilen başka bir madde içermeyen ilaçları bulmayı başarsak bile, ciddi bir etik ikileme karşı karşıya kalırız.

Benimsenebilecek ilk yaklaşım, eczacınızdan sizi bileşim hazırlayan bir eczaneye yönlendirmesini istemek olabilir. Bu eczacılar, ara ürünler ve boya içermeyen özel ilaçlar hazırlayabilirler. (On dokuzuncu yüzyılda, ilaçların seri üretilmesinden önce, özel bileşimler hazırlamaya dayalı eczacılık normdu.) Bu, pahalı bir seçenektir fakat çoğu büyük şehirde bu uzman eczaneleri bulabilirsiniz Ayrıca

bütünsel yolu tercih edip hiçbir şekilde ilaç kullanmayı gerektirmeyen tedavi yöntemlerine başvurabilirsiniz. Örneğin omuz ağrısı için bir ağırlı kesici yerine fizyoterapi veya akupunkturu deneyebilirsiniz. Ben yıllarca (Avrupa'da seyahat ederken yaşadığım talihsiz bir olay sonucu) bacak ağrısı çektim ama bir kiropraktör, bu ağrıdan kurtulmama yardım etti.

Sonuçta tercih tabii ki sizin. Prensiplerimize sadık kalıp acıdan kıvranmak ya da ölmeyi kabul etmek mi yoksa yaşamımızdaki her bir hayvansal içerikten kaçınmanın mümkün olmadığı acı gerçeğini kabullenmek mi daha önemli?

Yasalar, ilaçlardan farklı olarak, kozmetikler, deterjanlar ve diğer ev ürünlerinin hayvanlar üzerinde test edilmesini –bu tür testler genellikle gerçekleşse de– zorunlu kılmaz. Bu acımasız uygulamadan kaçınmak için, ürünü satın almadan önce, üzerinde “Hayvanlar üzerinde test edilmez” etiketinin ya da popüler Sıçrayan Tavşan logosunun bulunduğundan emin olun.

Eğlence

Neyse ki bu konu diğerlerinden çok daha kolay; etik veganlar, hayvanları sömüren işletmeleri bilinçli olarak desteklemez. “Bilinçli olarak” diyorum çünkü bir tema parkına bilet alıp orada hayvanların bulunduğu ancak içeri girdiğinizde keşfetme ihtimaliniz her zaman vardır. Ama eğlence için hayvanları sömüren işletmelerin çoğunu tespit etmek kolaydır. Bunlardan bazıları sirkler, hayvanat bahçeleri, deniz parkları, akvaryumlar ve dolfinaryumlardır. Veganlar ayrıca genellikle her türden çiftlik hayvanının bulunduğu yerel panayırlara da gitmezler. Rodeolar, at yarışları, tazi yarışları ve rekabet için kullanılan genellikle hayvanların öldüğü diğer “spor” etkinliklerinden bahsetmeye bile gerek yok.

Bu işletmeleri boykot etmek, veganların hiç eğlenmeyen çok katı insanlar gibi görünmesine neden oluyorsa bunu bir de hay-

vanlar açısından düşünün. İnsanlar, onları sömürülürken görmek için para ödediği için, eğlence sektörü için kullanılmaları devam eder. Ayrıca, esaret endüstrisinin uygulamalarında değişikliklere gitmesi, hayvanlar adına ses çıkaran kişiler sayesinde. Örneğin Ringling Bros. and Barnum & Bailey sirki, boğa kancası kullanımına karşı kampanyalar yürüten aktivistler ve parlamenterler sayesinde performanslarında fil kullanmaya son verdi ve başta Latin Amerika olmak üzere dünyanın dört bir noktasındaki pek çok ülke, tüm hayvanlarla birlikte sirkleri kapatmaya başladı.

Vegan Olmak ve Vegan Kalmak

Vegan olmak insana kendisini iyi hissettirir. Yeni tatlar keşfeder, sağlığını üzerindeki faydalarının tadını çıkarır, hayvanlara zarar vermez ve gezegen üzerindeki olumsuz etkilerinizi en aza indirirsiniz. Pek çok insan için vegan olmak ve kalmak için çok fazla sebep vardır. Ama diğerleri biraz daha fazla yardıma ihtiyaç duyar. Belki de kendilerini yoksun hissetmekten ya da bir restoranda vegan olduklarını ilk kez duyurduklarında arkadaşlarının vereceği tepkiden endişelenirler. İnsanların vegan olmamasının temel sebebi, bunun çok olduğunu düşünmeleridir. Bu yüzden size geçişi kolaylaştırmaya ve kalıcı hâle getirmeye yönelik bazı tavsiyeler sunacağız.

Veganlık, Geçici Bir Heves Değildir

Veganlık genellikle “bitkisel beslenme ağırlıklı diyet” olarak bilinir; bu nedenle, hele de üç haftalık “vegan detoks” programları ile kilo veren ünlülerin hikâyelerini görünce, bir tür kilo verme sistemi olarak düşünülmesi doğaldır. Fakat pek çok etik vegan size veganlığın bir diyet değil bir pratik, felsefe, yaşam tarzı, politik tutum, ideoloji ve hatta yaşamın kutsal, tüm canlıların birbirine bağlı olduğu hakikati ile ilgili olduğu için bir din olduğunu söyleyecektir. Tüm veganlar, yaşamları boyunca vegan kalmaz fakat hayvanlar için vegan olanların, vegan beslenmeyi terk etme olasılığı, bu yolu sağlıkları

için seçen kişilerden çok daha düşüktür. Vegan olmak için demir gibi bir iradeye sahip olmanız gerekmez, yeni şeyler denemeye istekli olmanız yeterlidir.

Vegan Yemek Kitapları Alın

Her türlü uğraş gibi, vegan olmak da yeni beceriler öğrenmek anlamına gelir ve yemek pişirmek bu noktada en temel beceri olabilir. Size iyi görünen birkaç vegan yemek kitabı satın alın ya da yerel kütüphanenizden bulun (benim en sevdiğim yemek kitapları, Robin Robertson'ın *Vegan Planet*'i, Isa Chandra Moskowitz'in *Vegan with a Vengeance*'ı ve Michelle Schwegmann ile Josh Hooten'ın *Eat Like You Give a Damn*'ı), daha sonra geleneksel yemeklerin de dâhil olduğu çok sevdiğiniz birkaç yemek bulana kadar her hafta en az bir tarif deneyin. Sağlıklı yemekler bedeninizi ve ruhunuzu beslemekle kalmayacak, aynı zamanda vegan olmayan aileler ve dostlarınız için hazırladığınız lezzetli bir yemek, onlara bitkisel beslenmenin ne kadar tatmin edici olabileceğini gösterecek. İyi bir vegan yemek kitabı, bir yemek tarifi derlemesinden çok daha fazlası, lezzet maceralarınız için bir yol haritasıdır.

Boşlukları Doldurmak

Hiç kimse bir şeyleri kaçırmış gibi hissetmek istemez, bu nedenle veganlığı (zulüm dışında) bir şeyleri kaçırmak olarak düşünmemeye çalışın. Bunun yerine yemeye alışık olduğunuz hayvansal gıdalar içeren yemekleri bırakmanız sonucunda oluşan boşluğu, tırcü olmayan besleyici gıdalarla doldurun. Burada önemli olan, sebzeler, baklagiller ve meyvelerle vücudunuza temel besin maddelerini soktukdan sonra, sağlıklı olmayan yiyecekleri canınızın çekmemesi için, öncelikle daha sağlıklı seçenekleri tüketmeye çalışmaktır.

İnek sütü ve dondurma gibi bazı yiyeceklerin boşluğu, soya, pirinç ve fındık sütü gibi alternatiflerle kolaylıkla doldurulabilir. Ana öğünlerde et yerine sebze, baklagiller ve lahana, brokoli, ıspanak, patates, fırında fasulye, mercimek, pirinç ve kinoa gibi protein açısından zengin hububatlar tüketin. Etin tadını özlüyorsanız vejetaryen köfte gibi tadı ete benzeyen bir yemek deneyebilir ya da Tofurky ya da Field Roast'tan bir şeyler sipariş edebilirsiniz. Bu "taklit etler" genellikle çok fazla sodyum içerse de oldukça lezzetli ve arada sırada tüketildiğinde oldukça doyurucudur. Ve süt veya peynir altı suyu içeren bir çubuk şekere davranmak yerine, dolap-tan bir saat sonra şeker bitkinliği vermeden sizi doyuracak bir elma veya portakal çıkarın.

Hayvansal gıdaları hayatınızdan çıkarıp sağlıklı vegan gıdaları daha fazla yemeye başladıkça, kendinizi tatmin olmuş hissedecek ve sağlıksız gıdaları gittikçe daha az canınız çekecek. Beslenme düzeninizdeki yemek çeşidi, daralmaktan çok genişlemelidir.

Bütün Gıdaları Tüketin - Hep Olmuyorsa da Çoğunlukla

Size bu tavsiyeyi vermesi gereken en son kişi olabilirim ama bütün gıdalar tüketin. Bütün gıdalar en doğal hâlinde sunulan, en sevdiğiniz marketin manav veya toptan reyonunda bulabileceğiniz işlenmemiş gıdalardır. Arkadaşım Patti Breitman'ın söylediği gibi, bütün gıda olup olmadığını anlamak için, içindekiler etiketi olup olmadığına bakın. Eğer bir madde içeriyorsa bütün gıda değildir. Ayrıca zengin protein, kalsiyum, mineral, antioksidan, lif, vitamin ve diğer besin maddeleri kaynaklarıdır. Ayrıca her biri lezzet deposudur. Benim en sevdiğim bütün gıdalardan biri, biraz zeytinyağı ile buharda haşlanmış ve üzerine besleyici bira mayası serpilmiş sebzelerdir.

Ama dürüst olmam gerek. Çok sayıda leziz vegan birası, soğan halkası ve tatlı var. Hiç vegan cheesecake *denediniz* mi? Sonuçta biraz yaşamamız gerekiyor, değil mi? Fakat hayvansal maddeler içermeyen abur cuburlar da besin değeri olmayan gıdalardır, bu yüzden ben bu yiyecekleri mümkün olduğunca az tüketmeye çalışıyorum. Kahvaltılarımı genellikle lahana-dondurulmuş meyve püresi ile yapıyorum ve bence bu güne oldukça sağlıklı bir başlangıç. Öğle yemeğinden önce spor salonuna gideceksem yanıma bir enerji bar alıyorum.

Fakat beslenmesine önem veren veganlar arasında geçerli olan ortak anlayış, bütün gıdalar tüketmektir. Daha fazla bütün gıda tüketmeye alışmanın bir yolu, öğünlerinizi her hafta önceden planlayıp, daha sonra markete giderek alışveriş sepetinizi taze sebze ve meyvelerle doldurmaktır. Siz de benim gibi mümkün olduğunca çok fazla sebze tüketmeye çalışıyorsanız kendinizi haftada iki veya üç kez markete giderken bulabilirsiniz. Bir de her zaman organik sebze ve meyve satın almaya çalışın. Bu hem sizin sağlığınız hem de organik ürünlere genellikle zehirli kimyasallar sıkılmadığı için onları toplayan çiftlik işçilerinin sağlığı için daha iyidir.

Dışarıda Akşam Yemekleri

Bazı şanslı veganlar, çok sayıda vegan restoranın bulunduğu yerlerde yaşarlar. Berlin, New York ya da Glasgow gibi yerlerde sorun, bir vegan restoran bulmaya çalışmaktan çok, seçenekleri bir restorana düşürmektir. Fakat Portland, Austin veya Londra gibi şehirlerde, seçeneklerin sınırlı ve cesaret kırıcı olduğu çok sayıda bölge vardır. Neyse ki vegan yemekler sunan yerlerin sayısı sürekli artıyor.

Seçme şansımız olsa vegan işletmeleri desteklemek mi daha iyi olurdu yoksa vegan olmayan bir restoranda akşam yemeği yemek doğru mudur? Elbette herkes bu sorunu kendi içinde çözmelidir ama ben kendi fikrimi sunacağım Ben, hayvanları sömürmedikle-

rinden dolayı onları ödüllendirmek ve başarılı olmalarına yardımcı olmak istediğim için paramı vegan mekânlara verme eğilimindeyim. Ayrıca diğer restoranları vegan yemekler sunmaya teşvik etmenin –ve dolayısıyla talebi göstermenin– önemli olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle eşim ve ben, akşam yemeklerimizi veganların ilk öncelik olmadığı yerlerde de yiyoruz. Örneğin Lauren, yakınlarımızda yeni açılan bir Akdeniz restoranında, mekân sahibine humusun yoğurt içerip içermediğini sordu ve eğer içeriyorsa vegan olmayacağını açıkladı. Sonra çalışanlardan birine dönüp şöyle dedi: “Humusu asla yoğurtla yapmayın!”

Pratik, İlerleme Getirir

Eski bir deyiş vardır: Pratik mükemmelleştirir. Bu, yeni bir dil öğrenmek ya da bir müzik enstrümanında ustalaşmak söz konusu olduğunda geçerli olabilir ama veganlık da böyle bir şey söz konusu değildir çünkü kusursuz vegan diye bir şey yoktur. Olmamalıdır da. Veganlık, bir kusursuz olma sözü değil, kişinin elinden gelenin en iyisini yapma çabasıdır.

“Kusursuz” bir vegan olmaya çabalamak –daha önce adını bilmediğiniz bir hayvansal içeriği kaza ile yediğinizden şüphelendiğinizde çılgına dönmek– yerine, “pratik ilerleme getirir” yaklaşımını benimseyin. Yeni tarifleri denemeye, bunları aileniz ve dostlarınız ile paylaşmaya devam edin. Hayvansal ara ürünlerden kaçınmak için elinizden geleni yapın fakat yanlışlıkla bir şey yediğinizde kendinizi paralamayın.

Vegan olmak, hepçillikten vegan beslenmeye bir gecede geçmek anlamına gelmez. Elbette bazıları bunu yapıyor ama bu pek çok kişi için bir süreçtir. Örneğin yumurta tüketmekte herhangi bir sakınca görmediğim için, vejetaryenlikten veganlığa geçmek benim on yılımı aldı. Benim gibi pek çok kişi, onsuz yapamayacağını düşündüğü belli bir yiyecek olduğu için, vegan olmakta çok güçlük çeker. Bun-

lar arasında en fazla öne çıkan peynir gibi görünmektedir. Bu gibi insanlara şu soruyu soruyorum: Et, yumurta ve peynir dışında tüm süt ürünlerini tüketmeyi bırakıp daha sonra kendine karşı bugün kolaylıkla bulunan leziz vegan peynirlerin tadına bakma şansından mahrum bırakacak kadar acımasız olabilir misin? Popüler hayvansal gıdaların bitkisel taklitleri, çok gelişti.

Şöyle düşünün. Yeni bir egzersiz rejimine başlayıp, başparmağınızı incitseydiniz, “Sanırım, egzersizi bırakmalıyım” demezdiniz. Çünkü başparmağınızı etkilemeden yapacağınız çok sayıda egzersiz var. Bu yüzden hayatınızdan çıkaramayacağınızı düşündüğünüz bir hayvansal gıda var diye, veganlığa giden yoldan vazgeçmeyin. Bir kez denediğinizde iştahınızı yatıştırarak, inanılmaz lezzetli çok sayıda bitki esaslı gıda olduğunu keşfedeceksiniz. Vegan peynirler de dâhil!

Unutmayın: Veganlık, vardığınız bir istasyon değildir. Bir yolculuk biçimidir.

Beslenme

Bu bölümde beslenme üzerine kapsamlı öneriler sunmayı amaçlamıyorum ama vegan beslenme hakkında birkaç noktaya ve yanlış kanıya değinmek istiyorum.

Protein

Spor salonuna genellikle önünde “VEGAN” yazan bir tişörtle gidiyorum ve bu arada sırada ilginç diyaloglara girmeme neden olabiliyor. Yakın zaman önce, çeşmenin başında bir adam, gözlerini kısarak göğsüme baktı ve “Vegan ha?” dedi. “Evet, doğru” dedim. Kaşlarını çattı. “Proteini nereden alıyorsun?” “Bitkilerden” demem üzerine alay edercesine dudaklarını bükerek, “Dostum, kas yapmak ve güçlü olmak için ete ihtiyacın var” dedi. “Bunu bir gorillaya söyle” dedim.

Bitkisel beslenmeye dayalı diyet ile ilgili yanlış kanılardan biri, veganların kaslar, kemik, kıkırdak, cilt ve kanın önemli bir yapı taşı olan proteini yeterince almadığıdır. Öncelikle insanların, popüler kültürün -ve spor salonu müdavimlerinin- bizi inandırmaya çalıştığı kadar proteine ihtiyacı yoktur. Veganların sağlıklı vücut ağırlığının her bir kilogramı başına 0.9 gram protein almaları önerilir. Dolayısıyla, sağlıklı ağırlığı 77 kg olan bir veganın her gün 68 gram protein alması beklenir. Protein açısından zengin çok sayıda baklagil, sebze ve hububat olduğu için, çoğu vegan için bir sorun yoktur. Bir bardak börülce (15.2 gram protein), bir bardak kinoa (8 gram) ve iki bardak pişmiş brokoliden (10.4 gram) oluşan basit bir yemek yerseniz neredeyse 34 gram protein -bir gün için önerilen miktarın yarısı- tüketmiş olursunuz. Bir meyve suyuna bir kaşık vegan protein eklemek de günlük protein tüketimi konusunda endişeli olan kişiler için uygun bir çözüm olabilir.

B₁₂ Vitamini

Proteinden farklı olarak, veganlar vücudumuzun DNA üretimi ve sinir hücrelerini korumak için ihtiyaç duyduğu B12 vitaminini yeterince almazlar. B₁₂ konusu -nereden geldiği, neden hayvanlarda bulunduğu, bitkilerin B₁₂ vitamini kaynağı olup olamayacağı- oldukça tartışmalıdır. Bu yüzden veganlara basit bir şekilde şunu söyleyeceğim: B₁₂ vitamini alın! Daha fazla bilgi için VeganHealth.org veya TheVeganRD.com adreslerini ziyaret edebilirsiniz.

D Vitamini

Kemikleriniz, uygun kalsiyum Emilimi için D vitaminine ihtiyaç duyar. D vitaminini atalarımız gibi güneş ışığından alabilirsiniz fakat pek çok insan, özellikle kış mevsiminde dışarıya yeterince çıkmaz. Yirminci yüzyılın başında, iş gücünün gittikçe daha fazla kapalı alanlara taşınmasıyla, D vitamini bir kamu sağlığı sorunu haline geldi ve destek sütü kavramı ortaya çıktı. Bugün yaygın kanı,

sütün iyi bir D vitamini kaynağı olduğu şekildeyse de, aslında süt, zenginleştirilmiş herhangi bir gıdadan daha iyi değildir. Dahası soya, pirinç ve fındık sütünde oldukça fazla D vitamini bulunur. Veganlar, D₂ vitaminini, mayadan yapıldığı için, zenginleştirilmiş veya takviye gıdalardan alabilirler. D₃ vitamini genellikle koyun yünden gelir.

Kalsiyum

Süt endüstrisi, tüketicilerin inek sütünün, kalsiyumun -sağlıklı kemikler ve dişler için ihtiyaç duyulan mineral- tek kaynağı olduğunu inanmalarını ister ve bu amacına ulaşmak için kuşkusuz çok fazla para harcar. Fakat gerçek şu ki lahanası, ıspanak, su teresi ve kara lahanası gibi yeşil yapraklı sebzeler, brokoli, baklagiller, badem ve portakal da doğal kalsiyum açısından zengin gıdalardır. Zenginleştirilmiş soya sütü, bir diğer iyi seçenektir fakat kalsiyum dibe çökebileceğinden, kullanmadan önce çalkalamayı unutmayın.

Demir

Çoğumuz demiri etle özdeşleştiririz. Ama vücudun oksijeni akciğerlerden dokularımıza taşıyan alyuvarları üretmek için kullandığı bu önemli mineral; koyu yeşil yapraklı sebzeler, baklagiller, tofu, spirulina, sert kabuklu yemişler, tohumlar ve tam tahıllarda da bulunur. Mısır gevreği gibi demirle güçlendirilmiş gıdalar da tüketilebilir.

Bitkisel gıdalar, sadece bir demir türünü, nonhemi içerirken, hayvansal gıdalar nonhem ve hem demiri içerir. Vücut, hem demirini nonhemden biraz daha iyi emer, bu nedenle veganların demir açısından zengin farklı gıdalar tüketmeleri gerekir. Çok az demir; yorgunluk, iştah kaybı, ciltte solgunluk ve düşük vücut sıcaklığı ile karakterize edilen anemiye sebep olabilir.

Demir emilimini artırmanın bir yolu, demir içeren gıdalar tüketirken aynı zamanda C vitamini içeren yiyecekler yemektir. Bu kombinasyon, kültürel olarak nesillerdir uygulanmaktadır. Domates ile falafel, limon suyu ile humus veya bezelye ile domates çorbası gibi. Beslenme uzmanları, aynı öğünde demirle birlikte en az 25 miligram C vitamini alınmasını önerir; bir tabak brokoli, brüksel lahanası, kabak, karnabahar, yeşilbiber veya domates tüketilerek bu miktarda C vitamini alınabilir. Turunçgiller ve meyve suları, bu miktardan iki kat daha fazla C vitamini içerir.

Omega-3 Yağ Asitleri

Hepçiller –vücudumuzun kan pıhtılaşmasını kontrol etmek ve beyinde hücre zarı oluşturmak için ihtiyaç duyduğu– omega-3 yağ asitlerinin büyük bir kısmını balıktan ve tavuk yumurtasından alır. Omega-3 asitleri, vegan gıdalarda da bulunur. Fakat ceviz, öğütülmüş keten tohumu, keten yağı ve chia çekirdeği, büyük olasılıkla en doğal kaynaklardır. Vegan gıda takviyeleri de alabilirsiniz.

Soya Gıdaları

Tofu gibi soya gıdaları, protein açısından zengindir ve Asya halkları tarafından nesillerdir tüketilmektedir. Ayrıca Batı ülkelerinde taklit et ve süt ürünü içermeyen peynirlerin içeriği olarak yoğun bir şekilde tüketilmektedir. Fakat soya, genel olarak meme kanseri ile ilişkilendirildiği için çok fazla tartışılmaktadır. Bazı makalelerde, soyanın hücresel seviyede tümör büyümesini artırabileceğini ortaya koyan araştırmalardan alıntılar yapılırken diğer çalışmalarda, soyanın koruyucu etkiye sahip olabileceği belirlenmiştir.

Soya ile ilgili bu panik havasının nasıl oluştuğu araştırılacak olursa, bu süreçte hayvansal ağırlıklı gıdalar ile beslenmeyi savunan Westorn A. Price Derneği'nin [Weston A. Price Foundation (WAPF)] de bir payı olduğu anlaşılabacaktır. (İddialarında biri de,

kolesterol seviyesi yüksek olan insanların “en uzun yaşadığıdır.”) Pazar payını –bugün milyarlarca dolarlık yıllık hasılatı olan soya ürünlerinin de dâhil olduğu– vegan gıdalarına kaptıran işletmeler tarafından finanse edilen WAPF, yıllardır “soyanın karanlık yüzüne” karşı kampanyalar yürütmekte, soyayı “bir sonraki asbestos” olarak adlandırmaktadır.

Soya etrafında geliştirilmeye çalışılan histeri hâline aldanmayın. Vegan diyetisyenler, günde bir iki porsiyon soya tüketmenin son derece sağlıklı olduğunu söylemektedir. (Bir porsiyon soya, 1 bardak (236 gram) soya sütüne, yarım bardak tofu, tempeh, soya fasulyesi veya soya “etine” denktir.)

Yollarda Vegan Olmak

Deneyimli bir vegan yolcu, yola çıkmadan önce biraz araştırma yapmanın, yol üzerinde vegan dostu restoranlar bulmanıza çok fazla yardımcı olacağını söyleyecektir. Örneğin HappyCow.net, tüm dünyadaki vegan lokanta veya kafeleri listeler ve bu mekânlarla ilgili değerlendirme yazıları sunar. Bu yüzden ben de yeni bir yere yolculuğa çıkmadan önce bu siteye girip yerel restoranların bir listesini yazdırırım. (Akıllı telefonu olanlar, muhtemelen bu araştırmayı yolculuk sırasında da yapabilir.) Vegan yiyecekler sunan restoranların olmadığından emin olduğunuz bir şehirdeyseniz, Çin, Etiyopya, İtalyan, Meksika veya Tai restoranları bakın. Bunların birinde açlığını bastıracak bir şeyler bulmanız neredeyse kesindir. Bir diğer seçenek de, taze meyve-sebze ekmek ve hazırlamak zorunda olmadığınız diğer gıdaları satan bir marketten alışveriş yapmaktır. Her ihtimal karşı bir kompakt konserve açacağı ve kap kacak ile yolculuk yapmak da iyi bir fikirdir.

Uzun sürecek bir uçak veya tren yolculuğuna çıkıyorsanız çoğu hava yolu ve demir yolu şirketi, veganlara hizmet verebilecek ölçüde hazırlıklı olmadığı için, yanınızdaki yiyecek bir şeyler getir-

meniz gerekebilir. Büyük bir sandviç, dayanıklı meyveler (elma ya da portakal gibi), fındık, havuç, kuruyemiş ve enerji barı gibi yolda bozulmayacak gıdalar paketlemenizi öneririm. Ayrıca çorba ve noodle gibi bardakta, sıcak su içerisinde hazırlanabilen çok sayıda vegan yemek var (mikrodalga fırında ısıtılması gereken yemekleri almamaya dikkat edin); benim deneyimlerime göre, uçuş görevlileri ve trenlerin yemek vagonlarındaki çalışanlar, bu bardakları sıcak su ile memnuniyetle dolduruyor. Fıstık ezmesi ya da humus, harika atıştırılmalıklardır fakat bu gıdalar sıvı kategorisinde değerlendirilebilir ve kap ebadının 100 mililitrenin üzerinde olması durumunda havaalanı güvenliği tarafından el konulabilir. Ya plastik bardaklar alın ya da bu yiyecekleri küçük kaplara koyun. Ben yolculuk yaparken yanıma ayrıca katlanabilir kâse, kaşık ve çabuk hazırlanan yulaf ezmesi alıyorum. Biraz kuru üzüm ekleyince alın size lezzetli bir yemek.

Alkol

Pek çok yeni vegan, alkolün hayvanlardan elde edilen şu bileşenleri içerdığını öğrendiğinde şaşkına uğrar ve üzülür:

*Jelatin: Kemik, deri ve toynaktan elde edilen bir kolajen. Jelatin genellikle arıtma işlemi sırasında tanen maddesini çekip şaraptaki acı tadı gidermek için kullanılır.

*Balık tutkalı: Balıkların yüzme kesesinden elde edilen bir jelatin türü. Pek çok bira çeşidinde de arıtma işlemi balık tutkalı kullanılarak gerçekleştirilir.

*Yumurta akı: Şarap arıtma işleminde kullanılır.

*Kitin: Istakoz, yengeç ve karideslerin kabuklarında bulunan bir bileşik. Şarap arıtma işleminde kullanılan bir diğer maddedir.

*Kırmızı böcekleri: Karmin ve koşnil, *Dactylopius coccus* türü kabuklu bitlerden üretilen şarap ve aperitif Campari gibi içecekler-

de renklendirici olarak kullanılan pigmentlerdir. Ürünlerin içindekiler etiketlerinde bazen “Doğal Kırmızı #4” olarak geçer.

Ama moralinizi bozmayın! Piyasada bol bol vegan içki var. Hayvanları öldürüp onlara acı çektirmeden üretilen bira, şarap ve likörlerin sık sık güncellenen listesine Barnivore.com adresinden ulaşabilirsiniz.

Vegan ve Hayvan Hakları Aktivizmi

Pek çok veganın, veganlığın etkilerinin farkına vardıktan sonra, öğrendiklerini diğerleri ile paylaşması son derece doğaldır. Broşürler, standlar ve aktivizmin diğer biçimleri yoluyla topluma ulaşmak, seçeneklerden biridir. Ama aynı zamanda aileniz ve arkadaşlarınız için vegan yemek ve tatlılar hazırlayarak da bu yaşam tarzını tanıtabilirsiniz.

Vegan yiyecekleri başkalarıyla paylaşmak eğlencelidir. Diğer yandan, hayvan hakları aktivizmi –kişiyi son derece geliştiren bir uğraş olmakla birlikte– çoğu zaman zorluklarla doludur. İçimizde kim, elinde bir protesto pankartı ile bir sirkine veya mezbananın önünde dikilmekten hoşlanır? Aktivistler, bunu iyi vakit geçirmenin bir yolu olduğu için yapmazlar. Tutkulu bir şekilde, yaşamlarımızı başkalarına yardım etmeye adanmışız için yaparız. Ben düzenli olarak, hayvanları esaret altında tutan bir eğlence parkının dışında düzenlenen protesto eylemlerine katılıyorum ama cumartesi günlerimi bu mekânların hız trenlerinde geçirmeyi tercih ederdim fakat hayvanları sömüren bir işletmeyi göz göre göre destekleyemem.

Kanada, İngiltere, İspanya ve Birleşik Devletler’in de dâhil olduğu bazı ülkelerin hükûmetleri, hayvanları özgürleştirme hareketini “iç terör unsurları” olarak damgalamaktadır. Hatta FBI, hayvan hakları savunucuları sağ görüşlü aşırılıkçıların aksine hiç kimseyi

öldürmemesine rağmen, hayvan hakları hareketini “bir numaralı iç terör tehdidi” olarak görüyor.

“Terörist” damgası yeme tehlikesi, insanları vegan aktivizminin bir parçası olma düşüncesinden vazgeçirebilir. Ulusal Büyükbaş Hayvan Yetiştiricileri Derneği, ABD Kürk Komisyonu, Ulusal Biyomedikal Araştırma Derneği, Birleşik Yumurta Üreticileri, Deniz Memelileri Parkları ve Akvaryumlar Birliği ile Amerika Büyükbaş Hayvan Yetiştiricileri Derneği’nin, Birleşik Devletler meclisine 2006’da Hayvan Teşebbüsü Terör Yasası’nı çıkarması için baskı yapan başka pek çok ilgili grubun amacı da tam olarak budur. George W. Bush’un başkanlık döneminde imzalanarak yürürlüğe giren yasa, hayvancılık faaliyetleri yürüten bir şirketin işlerine müdahale eden ya da ekonomik zarara uğramasına neden olan her eylemi yasaklamaktadır. Fakat başkasının arazisine izinsiz girmek ve mülküne zarar vermek hâlihazırda yasa dışı eylemler olduğu için, bu oldukça gereksiz bir yasama uygulamasıdır ve kuşkusuz Hayvan Kurtuluş Cephesi (Animal Liberation Front) gibi yeraltı topluluklarının eylemlerini engelleyemeyecektir. Bu nedenle yasa aslında, hayvanların sömürülmesinde ekonomik çıkarı olan kişilerin aktivistlerin gözlerini korkutmak ve fabrika çiftlikleri, laboratuvarlar, turist cazibe yerleri ve kürk çiftliklerinde işledikleri vahşetleri halkın gündeminden çıkarma girişimlerinden sadece biriydi.

Bazı sivil haklar avukatları, Hayvan Teşebbüsü Terör Yasası ile, aktivistlerin, eylemlerinin, hayvanlardan kâr elde eden restoran ya da kurumların da dâhil olduğu bir hayvan teşebbüsüne mali olarak zarar vermeleri durumunda cezalara çarptırılabilceği şeklinde uyarılarda bulundu. Başka bir ifade ile, bir McDonald’s şubesinin önünde vegan broşürler dağıtır ya da bir deniz memelileri parkı protesto eylemini organize etmeniz hâlinde terörizmle suçlanabilirsiniz. Ama Hayvan Teşebbüsü Terör Yasası, bu gibi “meşru eko-

nomik bozgunlukları” özellikle hariç tutar ve broşür dağıtırken tutuklanma olasılığınız oldukça düşüktür.

Aktivistler, çiftliklerin ve mezbahaların içerisinde gizli çekim yaptıkları zaman tutuklanırlar. Bu “ag-gag” yasaları, hayvanlar üzerinde uygulanan işkencelerin, aktivistlerin hem tüketicileri kapalı kapıların ardında neler döndüğü hakkında uyarmak hem de hayvanlara kötü muamelelerde bulunan çalışanların cezalandırılması için kullandığı görüntülerini kaydetme eylemini kriminalize eder. Ne yazık ki durum böyle. Çünkü ceza alanlar genellikle sadece kadraja yakalananlardır. Düşük kademelerde çalışan işçiler tutuklanırken -günlük uygulamalar ve eğitimden sorumlu- işletme sahipleri ve yöneticilerin suçsuz olduğu düşünülür. Bu biraz, hastalıklı dış kök kanal tedavisi yerine anestezi uygulayan doktora benzer; bir süre daha iyi hissedersiniz, ama sorun varolmaya devam eder. Cezalandırılan işçiler, pek çok bakımdan, hayvanları sömüren aynı sanayileşmiş sistemin kurbanları durumundadır. (3. Bölümde bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.)

Ag-gag yasaları, Birleşik Devletler sınırları içerisindeki tüm eyaletlerde yürürlüğe girdi ve bazı kanun yapıcılar, bu yasaları çıkarmanın, endüstrinin gizleyecek bir şeyleri olduğu mesajını verdiğini haklı olarak savunuyor olsa da, diğer ülkeler de şeffaflığı ve hesap verme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaya yönelik bu yöntemlerle ilgilenmektedir. Tartışmada genellikle göz ardı edilen, aktivistlerin ve iş yerlerindeki usulsüzlükleri dışarıya duyuran çalışanların, hayvanlara yaşatılan acıları belgelemek için kendi özgürlüklerini neden tehlikeye attıklarıdır. Önceki bölümlerde de pek çok örnekle aktarmaya çalıştığımız gibi, hayvanlar gıdaya ve diğer “ürünlere” dönüştürülürken akıl almaz zulümlere maruz bırakılırlar. Bu kötü muameleleri gözler önüne sermek isteyen hayvan özgürlüğü aktivistleri, hayvan işletmelerinde işlenen suçların, bu suçları belgelemekten çok daha kötü olduğuna inananlar arasındadır.

Geleneksel Veganlığın Ötesinde

Yakın zaman önce vegan olmak o kadar radikal bir eylemdi ki pek çok insan vegan kelimesinin nasıl telaffuz edildiğinden dahi emin değildi. Bugün ise çok satan yemek kitaplarında kara lahananın faydaları göklere çıkarılıyor, vegan restoranlar en ateşli hepçilleri bile memnun ediyor ve köşebaşı marketlerinde yeni vegan gıdalar satılıyor. Dolayısıyla, veganlığın artık toplumun marjinal kesimlerinden taşıp ana akıma ulaştığını ya da buna çok yaklaştığını söyleyebilirim. Geçmiş, bir girizgâhtan ibaretti. Artık bir ekonomik elektrik santrali durumundayız. Şimdi nereye doğru gittiğimize eleştirel bir bakış açısıyla odaklanma zamanı.

Ne yazık ki toplumun dikkatini hayvan hakları ile ilgili konulara çekmeye o kadar fazla gömülmüş durumdayız ki türcülüğün baskının diğer biçimleri ile paylaştığı pek çok nokta olduğunu gördüğümüzde, pek çok sorunun çözümüne ulaşabileceğimizi fark edemiyoruz. Vegan olmak merhametli olmak demekse gerçek bir vegan etik, herkese merhametli olmayı gerektirir. Başkasının baskı altına alınmasından fayda sağlamak istemediğimiz için vegansak bir kişi ya da topluluğun zulüm gördüğü hiçbir sürece dâhil olmak istemememiz son derece doğaldır. Bu, bana göre ahlaki bir zorunluluk — haksızlıkların birbirleriyle ne kadar ilişkili olduğunu açıklamak için “kesişimsellik” kavramını kullanmaya başlamamızdan çok uzun zaman önce vegan öncülerin savunduğu, barışa, eşitliğe ve insanın kendisini gerçekleştirmesine giden yoldur.

Vegan hareket içerisinde oldukça revaçta olan bir söz vardır: Hayvan hakları, insan haklarıdır. Düğmeleri, tişörtleri ve çıkartmaları süsleyen bir slogan olarak kullanılır. Hayvan aktivistlerinin bir başka popüler sloganı, aynı duyguyu dile getirir: “Tek Mücadele, Tek Savaş! İnsanın Özgürlüğü, Hayvan Hakları!” Hareketin günlük faaliyetleri, bu tutumu gerçek anlamda ne sıklıkta yansıtır? Pek sık

değil, diyebilirim. Hayvan hakları savunucularının bazıları, insan karşıtlıklarını oldukça açık bir şekilde dile getirir; hayvan sömürsüne dikkat çekmek için kadınların cinsel istismara uğradığı sahnelerden, insanları veganlığa teşvik etmek için tecavüz metaforuna başvurmak gibi hamlelere başvurdıkları için adı çıkmış topluluklar vardır. Fakat birbirine bağlı baskı sistemlerinin kilitlerini çözmeyi umuyorsak elimizdeki tek anahtar, sosyal adalete ilişkin bir konuyu, diğerlerini göz ardı ederek etkin bir şekilde çözüme kavuşturmanın mümkün olmadığını kabul etmektir.

Hayvan hakları hareketinin savunduğu gibi, insanlar ile diğer canlılar arasında ahlaki bir ayrım söz konusu değilse, hayvan hakları ile insan hakları aynı şeyler ise tüm türlerin özgürleşmesi için çalışmamız gerekir. Bu özgürlüğü sahiplenmenin yolu, tahakküm sisteminin, hayvanlar kadar insanları da baskı altına aldığını anlamaktan geçer. Başka bir ifade ile türcülük; doğası itibarıyla ırkçılık, cinsiyetçilik, heteroseksüalizm, yaş ayrımcılığı, Yahudi karşıtlığı, sınıfçılık, insanların vücut ölçüleri üzerinden yapılan ayrımcılık, engelli ayrımcılığı ve ayrımcılığın diğer biçimleri ile ilişkilidir. Bu baskı biçimleri, aynı kökleri paylaştığı için, bir kimsenin ırkı, cinsiyeti, dini veya başka bir toplumsal kategori üzerinden ayrımcılığa müsamaha gösteren hiçbir toplum, insan dışındaki canlıların sömürüye uğramasına karşı çıkmaz.

Beyaz olmayanlar, yerli halklar, feministler, barış aktivistleri ile özgürlük ve eşitlik için mücadele veren diğerleri, *uyanmamızı* ve kendimiz için talep ettiğimiz saygıyı herkese göstermemizi istiyorlar. Toplumsal adalet için yeni bir paradigmaya kucak açmanın zamanı geldi.

3. Bölüm

İnsan Hakları Üzerine

Kimi dövdüklerine ve kimi yediklerine dikkat edin.

—Marge Piercy

Bazı düşünörlere göre, hayvan sömürsünün diğler baskı sistemleri ile iç içeliğı, 11.000 yıldan daha öncesine, avcı toplayıcıların çiftçi olup hayvanları evcilleştirmeye –avlamak yerine sürüler hâlinde yetiştirmeye– başlamasına kadar dayanır. Özellikle Friedrich Engels'in kuramları, kadının baş hizmetçi olduğı, erkeğın haneyi kontrol ettiğı ve hayvanların erkek mirasçılara devredilecek özel mülk hâline geldiğı ataerkil ailenin kökenlerinin açıklanmasına yardımcı olmuştur. Bu kuram, hayvanların tahakküm altına alınmasının, diğler nüfusları insanlıktan çıkarıp baskı altına almamıza zemin hazırladığını, hayvanların baskı altına alınmasının, insanların baskı altına alınmasını kolaylaştırdığını anlamamızı sağlar. Her

iki ilişki de –bazen üstü örtülü biçimde de olsa– kontrolü sağlamak için şiddete başvurulabileceği anlayışına dayanır.

Herhangi bir zulüm uygulamasını veya haklarından mahrum edilmiş toplulukları karşılaştırmıyorum; bunların, ortak bir kökene sahip olan benzer tabi kılma yapıları olduğunu öne sürüyorum. Yasaları, gelenekleri, ritüel ve gelenekleri erkek etrafında dönen ataerkil bir toplum ve dolayısıyla bu toplumun erkekleri, kadınların toplum içerisinde oynayacakları rolleri dayatır. Ataerkil ideolojinin, Beyaz üstünlüğü ile paylaştığı değerler vardır. Bu da onu ırkçılık ile mukayese edilebilir hâle getirir.

“Ataerkillik” büyürken duyduğum bir kelime değildi. Ama “orta sınıf” ya da “Beyazların ayrıcalığı” kelimelerini de duymamıştım; sanırım bunun sebebi, hiç kimse dile getirmese de tüm bunların benim için de geçerli olduğunu varsaymamın bekleniyor olmasıydı. Artık evrensel bir ideoloji olan ataerkillik, bir sistem olarak Neolitik kültürlerin hayal dahi edemeyeceği sonuçlar doğurmuştur.

Ataerkillik ve Ayrıcalık

Ataerkillik bir düşüncedir ve yaygın hâle gelen her düşünce gibi, zamanla gelişmiştir. Başka bir ifadeyle, bugün içinde yaşadığımız sistem, her zaman normal değildi. Önceden gelen her şey, bir varsayım meselesidir. Kimilerince kabul görüp diğerleri tarafından reddedilen bir görüşe göre, ilk insan toplumlarında, kadınlar ciddi bir otoriteye sahipti. Avrupâda çalışmalar yürüten on dokuzuncu yüzyıl antropologları, insanların tanrıçalara tapındıklarını ortaya koyan kanıtları anaerkil –barışa dayalı iş birliği ve ortak mülkiyetin hâkim olduğu, annenin aile reisi olduğu ve yaşam verme gücü dolayısıyla saygı gördüğü eşitlikçi uygarlıkların– bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Kadınların Neolitik toplumdaki gerçek rolü ne olursa olsun, hayvancılığın ortaya çıkışı ile, ekonomik arı değer ve

şahsi mülkiyet kavramı doğmuştur. Erkek; kadın, çocuklar ve çiftlik hayvanları üzerinde tahakküm kuran “evin reisi” hâline gelmiştir.

Ataerkillik; dinî gelenekler, devlet yapıları, yasal sistemler ve toplumsal değerler ile günlük yaşamın dokusuna işlenmiştir. Böylelikle hiyerarşik bir yapıya sahip olsa da kurumsallaşmış erkek egemenliği gerçek anlamda kral durumundaydı: erkekler genel olarak kadınlardan daha fazla güce sahipti; Kuzey Yarım Küre’deki erkekler Güney Küre’deki erkeklerden daha avantajlı; ekonomik olarak güçlü olan kadınlar, alt sınıflara mensup erkek ve kadınlardan daha fazla güce sahipti ve renkli halklar, çocuklar, fakir, yaşlı ve engelli insanlar toplumun genellikle en fazla ezilen kesimiydi.

Böyle bir toplumsal eşitsizlik ortamında, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi ayrımcı uygulamaların, türcülükle nasıl ortaya çıktığını anlamak zor değildir. Ama baskının ortak özelliklerinin her zaman ittifaklara yol açması gerekmez. Örneğin siyah halkların, onlara “hayvan” yakıştırmaları yapan Beyazlar tarafından yüzyıllarca aşağılandıktan sonra (Hatta bazı beyaz futbol tarafları, sahadaki Siyah oyunculara muz fırlatmıştır), hâlâ insan olarak bile görülüyor-ken, hayvan haklarını diğer insanlardan daha az düşünmesinde şaşırarak bir şey yoktur. Aynı şekilde, hayvan hakları savunuculuğunun feminizmin doğal bir uzantısı olduğu öne sürülür. Tavuk ve inekler, yumurtaları ve sütleri için sömürülür, tıpkı kadınların bedenleri gibi, diğer canlıların bedenleri de tüketilecek “şeyler” (“et parçası”) olarak nesneleştirilir. Fakat Joan Dunayer, feministlerin, kadınları hayvanlar ile aynı kefeye koyduğu, bunun da onları kişisizleştirdiği gerekçesiyle hayvan hakları hareketinde yer almayı tarihsel olarak reddettikleri yorumunda bulunur. Hayvanların özleştirilmesi için faaliyette bulunan bazı topluluklar tarafından kullanılan cinsiyetçi taktiklerin de sürece bir katkısı olmamıştır.

Bu durumdan kurtulmanın bir yolu, tahakkümün hedeflerine en iyi kopukluk ve parçalanmanın olduğu yerlerde ulaştığı anlayışı-

na dayanan eko-feminist harekettir. Bu hareket geminizm, ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, sömürgecilik, heteronormatiflik ve engelli ayrımcılığının bir noktada türçülük ile kesiştiğini düşünür: hayvancılığın, göçmen işçiler üzerinde gerçekleştirdiği belgelenmeyen sömürü uygulamaları, büyükbaş hayvanları büyütme hormonu rBGH ile meme kanseri arasındaki ilişki; doğayı fethetmenin bir yolu olarak avcılık; hayvan hakları kampanyalarında kadınların nesneleştirilmesi; çevresel adalet bağlamında veganlık; bilimin ilerlemesi için gönüllü bir kurban olarak “laboratuvar hayvanı” söylenesi ve daha pek çoğu.

Ataerkil bir sosyal sistemde, insan ya da başka bir türe ait hiçbir kadının kendi bedenine sahip olduğu düşünülmez. Bu nedenle, iktidarı elinde bulunduranlar, insanın zevki için kadınları ve diğer türleri hapsedip manipüle etmekle kalmaz, aynı zamanda bu ön yargılara dayanarak diğerlerini sahip oldukları hak ve özgürlüklerden mahrum bırakırlar. Carol J. Adams, Greta Gaard, Lori Gruen ve Patrice Jones gibi eko-feministler, baskının bu ve diğer biçimleri arasındaki etkileşimin bütünsel bir bağlamda düşünmenin, çözümlere ulaşmaya hizmet edecek iş birliğine dayalı stratejiler geliştirmekle sonuçlanabileceğini savunur. Carol and Lori, *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth* (2014) adlı eserlerinin giriş bölümünde şöyle der: Eko-feminist kuram, “bazen ütopyacı olduğu ve çok fazla meseleyi aynı anda ele aldığı düşünülse de” baskının birbiriyle kesişen unsurlarını açığa çıkarıp bu unsurlara karşı çıkarak, bu konuların birbirinden ayrı düşünüldüğünde ne kadar sorunlu olduğunu gösterir. “Bu yaklaşım aynı zamanda, ana akım ‘hayvan hakları’ hareketlerinin, türçülüğe bakışlarındaki eksik yönleri teşhis eder.”

Güç, sadece ataerkillik değil, aynı zamanda ayrıcalıklar yoluyla ortaya çıkabilir. Bu da, mevcut durumdan nasıl fayda sağladığınızı sizden gizlendiği için, bir sorunu kabul etmeniz önüne geçer. Ay-

rıcalık, pek çok biçimde ortaya çıkar; erkek ayrıcalığı, cinsiyet ayrıcalığı, Beyaz ayrıcalığı, beden ayrıcalığı, ekonomik ayrıcalık, İngilizce konuşan insanların ayrıcalığı, sınıf ayrıcalığı, sağlıklı beslenme ayrıcalığı, eğitim ayrıcalığı, boy ayrıcalığı... Toplum, çoğu zaman farkında olmadan bu gruplara adil olmayan avantajlar bahşeder. Erkek, Beyaz, uzun boylu ya da avantajlı bir sınıfa mensup olmak, insanı değişmez bir şekilde kötü bir kimse yapmaz. Önemli olan ne ile doğduğunuz değil, içinde bulunduğunuz şartlara rağmen ne yaptığınızdır. Ayrıcalıklı insanlar –ben de onlardan biriyim– pek çok şeyi olduğu gibi kabul eder ve neredeyse görünmez olduğu için, ayrıcalık sorununun üstesinden gelmek özellikle güçtür.

Sahip olduğunuz ayrıcalık üzerine eleştirel düşünmek, uzun süredir sahip olduğunuz varsayımlarla yüzleşmek ve kendinize davranışlarınız, tüketici pratiklerinizin, düşkün olduğunuz değerleri nasıl anlamsız kıldığı sorusunu sormak anlamına gelir. Örneğin Beyaz bir bireyseniz veya Beyaz olmayan bir kişi ile veganlığı teşvik eden bir hareket içerisinde yer almayı düşünüyorsanız onların benzersiz kültürel deneyimleri ve kültürlerine hassasiyetle yaklaşıyor musunuz? Bu varsayımda bulunmadan önce iki kez düşünün çünkü sebze ve meyvelerinizi pazardan satın alıyorsunuz. Aslında, başka bir kimsenin gıda ürünlerini oradan satın almayı *istediğini* dahi düşünmeyin. Aynı şekilde, sırf bir kimse, toplumumuzun “ideal” vücut tipi olduğunu inanmamızı *istediği* vücut tipine uymuyor diye, bu kişinin sağlıksız beslendiği varsayımıyla hareket etmeyin. Çoğunluğunu Beyazların oluşturduğu bir topluluk içerisinde yaşayan Siyah bir kadının, kendi dünyasında geçinmeye çalışırken neler deneyimlediğini hayal dahi edemem. Ama ona saygılı olmaya çalışabilirim. Konuşmaktan daha çok dinleyebilirim. Irkçılık ve cinsiyetçiliğin gerçek olduğunu, her yere nüfuz edip ırkı ve cinsiyeti ne olursa olsun herkese zarar verebileceğini hatırlayabilirim. Bir kimse sahip olduğum ayrıcalıklara işaret ettiğinde, egomdan sıyrılıp

savunma mekanizmalarımı bir kenara bırakabilirim. Başkalarına faydalı olmak için çalışmak, bir grubun diğer gruba daha çok benzemesi anlamına gelmez. Ayrıca öğrenmem gereken çok fazla şey olduğunu teslim edip hata yaptığımda –ki sık sık hata yapıyorum– bunu kabullenebilirim.

Aralarında Sistah Vegan Projesi üyesi Breeze Harper, VINE Hayvan Sığınağı üyesi Pattrice Jones ve Food Empowerment Projesi üyelerinden eşim Lauren Ornelas'ın da bulunduğu çok sayıda vegan aktivist, bu konu üzerinde çalışıyor. Ben bu çalışmada, benim kendi görüşlerimi şekillendirmeme nasıl yardımcı olduklarına sık sık değineceğim ve sizin de yazılarınıza, konuşmaları ve sunumlarına göz atmanızı öneriyorum. Breeze'in anlamamı sağladığı önemli noktalardan biri, Beyaz aktivistlerin, beyaz olmalarının kapsayıcı olmalarının önüne geçtiği gerçeğini fark etmemeleridir. “Sorun, bir kitap okumadıkları, onlara 2000’li yıllardan sonraki ırk sorunlarını eleştirel bir şekilde düşünme becerilerini öğretecek bir çalışmaya katılmadıkları sürece, kendi çalışmalarının daha kapsayıcı olmaması ya da onları yeni iş birliklerine veya dayanışmaya götürecek bir yol üzerinde hareket etmemeleri noktasında sorunun ne olduğunu gerçek anlamda kavrayamayacaklarını anlatmak. “Kendisini özgürlükçü veya iyi bir insan addeden hiç kimse, sorunun bir parçası olduğunu ya da yaptıkları şeylerin daha kapsayıcı olmadığını duymak istemiyor.”

Dönüşüm kolay değildir ve hayvan hakları savuncularının yüzleşmesi gereken en zorlu ayrıcalık, tür ayrıcalığıdır. Bu, hayvanların özgürleşmesi için mücadele veren bireyler için açık bir sorun olsa da insanların diğer canlılar üzerinde uyguladığı hiyerarşiye değil kendi haklarını savunmayan bir topluluk adına ses verme girişimlerinin doğurduğu istenmeyen sonuçlara işaret etmek istiyorum. Hayvanlar sömürülmek istemediklerini çığlık atarak, karşı koyarak ve başka şekillerde gösteriyor olsa da onların toplumda ses

bulmalarını sağlayan genellikle hayvan hakları aktivistleridir ve genellikle kimliklerimizi zulüm gören tavuklar, domuzlar, inekler, balıklar ve diğer hayvanlara yansıtma eğilimi gösteririz. İnsan dışındaki canlıların, başka hiç kimseyi baskı altına almayan tek varlıklar olduğunu, buna karşılık vegan olmayan tüm sosyal adalet toplulukları tarafından zulüm gördüklerinin farkına vararak onlarla empati kurarız. Barış aktivisti Andrea Smith tarafından dile getirilen bu senaryoda, hayvan hakları savunucuları, sonunda zulüm görenin biz olduğunu fakat bizim başka hiç kimseye zulmde bulunmadığımızı hissetmeye başlar. Bu, dayanışma ağları kurma noktasında son derece tehlikeli bir düşünce biçimidir. Aslında yaptığımız, kendimizi ayrıcalık sorumluluğundan muaf tutmak ve diğer sosyal adalet hareketleri ile anlamlı, hiçbir şeyden ekinmeye gerek kalmayan eylem ortaklıklarına girmemizin önüne geçmektir. Patrice’in, Washington’da düzenlenen bir hayvan hakları konferansında ifade ettiği gibi: “Unutmamamız gereken şu: Hayır, siz bir kafese tıklmış bir tavuk değilsiniz. Bir gebelik sandığının içinde kilitli kalmış dişi bir domuz da değilsiniz. Ama Beyazlar dışındaki bireylerin orantısız şekilde parmaklıkların ardına mahkûm edildiği bir ülkede yaşayan *Beyaz* bir bireysiniz.”

Sahip olduğumuz pek çok ayrıcalığı düşünürken çoğu zaman sağlıklı gıdaya erişim ayrıcalığını göz ardı ederiz. Fakat bu, hayvan haklarının insan hakları ile kesiştiği noktalardan biridir. Bazı veganlar, etik beslenmeyi teşvik etmek amacıyla “Ben yapabildiysem herkes yapar” ya da “Vegan olmak çok kolay” gibi sözler söyler. Fakat bunlar düşüncesizce açıklamalardır. Öncelikle vegan yemek kitaplarına ve veganlık hakkında bilgiye –hatta internete– erişim, ayrıca vegan gıdalar hazırlamaya yetecek zamana sahip olmak, çok büyük ayrıcalıklardır. *Okuyabilmek* bile bir ayrıcalıktır. Ama pek çok insan, özellikle de Beyaz olmayan insanların çoğunlukta ve/veya gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerde yaşayan kişiler için

belki de en büyük engel, alışveriş yapmak zorunda bırakıldıkları, öncelikle alkol ve abur cubur satışı yapan yerel marketlerde sağlıklı sebze-meyve bulmaktır. Bu marketlerde taze meyve ve sebze stoklarının yetersiz olması, sağlıklı yiyecek arayan kişileri manav bulmak için uzun mesafeler katetmek zorunda bırakır. Bu, herkesin, özellikle geç saatlere kadar çalışıp toplu taşıma dışında bir seyahat imkânı olmayan kişilerin yönetebileceği bir şey değildir. Bu engeller yetmezmiş gibi, vegan gıdalar pahalı olabilir. Bunun sonucu olarak ailelerini hazır yiyeceklerle beslemek, onlar için ücret bakımından daha uygun maliyetli ve pratik hâle gelir.

“Bu küresel bir sorun” diyor Ornelas. “Kanada’daki Birinci Dünya Ülkeleri yurttaşları için bir sorun. Yeni Zelanda’daki Maori halkı için bir sorun. Ve, Beyaz olmayan halklar, özellikle de Birleşik Devletler’de yaşayan Siyah ve Latin bireyler için bir sorun. Bu topluluklarda veganlıktan söz etmek büyük bir mesele. İnsanlar ‘hayvan hakları içerisinde’ beyazlar dışındaki bireyleri neden daha fazla göremiyoruz?’ diye soruyorlar. Taze sebze ve meyveye erişme olanakları dahi yokken, bu insanlara veganlıktan bahsetmek rençide edici bir hareket oluyor. Kişilerin besin kaynaklarına erişim olanaklarından mahrum bırakılması, baskı biçimlerinden biri. Bir gıda ırkçılığı.

İnsan Hakları ve “Hayvanlar Üzerinde Denenmemiştir” Söylencesi

Sağlıklı gıda, herkesin yaşam kalitesinin merkezinde yer alır ve sağlıklı gıdalara erişim bir ayrıcalık değil, hak olmalıdır. Ama olay burada bitmiyor. Tabagımıza koyduğumuz yemek, vegan etiğin özünü oluşturuyorsa insanları küçük düşüren ve onlara zarar veren pek çok eşitsizliği de beraberinde getirdiğini kabul etmeliyiz. Çiftlik işçileri, çocuklar, yerli halklar ve kölelik koşullarında çalışmaya mecbur bırakılan bireyler, çoğunlukla Beyaz erkeklere iltimas ge-

çen kurumsallaşmış bir hiyerarşide temel hakları ayaklar altına alınanlar arasındadır. Bu insanlar ayrıca çoğunlukla çok fazla şiddete maruz kalır. Bu yüzden, bir şey hayvanlardan elde edilen bileşenler içermiyorsa kesinlikle baskı uygulamalarının bir ürünü değildir, söylencesini değiştirmemizin zamanı geldi. Eğer gerçekten böyle olsaydı gıda tüketimi çok daha merhametli bir pratik olurdu fakat Lauren'ın sık sık belirttiği gibi, “vegan” bir ürün, her zaman zulümden muaf bir ürün anlamına gelmez.

Çiftlik İşçileri

Kendi meyvenizi, sebzenizi baklagillerinizi ve hububatlarınızı yetiştirmiyorsanız dünyanın dört bir noktasındaki tarım arazilerinde canhıraş çalışan insanlara çok fazla şey borçlusunuz. Elbette insanların kendi yiyeceklerini yetiştirmeleri önceleri oldukça yaygın bir uygulamaydı. Ama bugün tükettiğimiz gıdaların büyük bir kısmı ithal edilmektedir. Bu sabah içtiğiniz kahve, Vietnam veya Kolombiya'da yetiştirilen kahve çekirdeklerinden yapılmış, mısır gevreğinize doğradığınız muz ise geçen hafta Orta Amerika'dan gelmiş olabilir. Brezilya, dünyanın en büyük portakal suyu ve şeker üreticisi, Hindistan bir numaralı pirinç ihracatçısıdır. Havuç seviyorsanız Çin ve Rusya'nın çiftlik işçilerine teşekkür edebilirsiniz (Birleşik Devletler, en büyük üçüncü havuç üreticisidir). Yetiştirme sezonu çok kısa olan bir sebze-meyveyi bile yılın dört mevsimi marketinizde bulmanızın sebebi, bu küresel sistemdir.

Gıda nereden gelirse gelsin, genellikle meyve ve sebzeleri elle eken, toprağı elle işleyen, mahsulü elle toplayıp paketleyen erkekler, kadınlar ve çocukların katlanmak zorunda kaldığı ağır koşulların bir sonucudur. Bu kişilerin yerini artık çoğunlukla Güney Yarım Küre'deki ülkelerini terk edip iş bulma umuduyla Avustralya, Kanada, Avrupa Birliği ülkeleri, Birleşik Devletler ve diğer ülkelere seyahat eden küçük ölçekli çiftçiler almaktadır. Zehirli tarım kim-

yasalları ile dolu tarlalar, işverenin tacizleri ve genellikle aşırı sıcaklıklar gibi koşullar arasında yaşam mücadelesi verirler. Zaten her yerde en fazla ezilen gruplar olan göçmen ve mevsimlik tarım işçileri -tarım işi için bir yerden başka bir yere hareket hâlinde olan ve yaşadıkları bölgede mevsimlik tarım işi yapan kişiler- sert yaşam koşulları, düşük ücret ve yıpratıcı çalışma koşullarının üstesinden gelmeye çalışırlar. Çalışırken yaralanan, hakarete uğrayan, yasal haklarından mahrum edilen tarım işçileri, dünyanın en tehlikeli mesleklerinden birini icra etmektedir.

İşçiler, dışarıda ölümcül olabilecek sıcaklıklarda çalışmanın yanı sıra, iş sırasında vücutlarında oluşan derin kesikler, solunum hastalıkları, melanom ve gürültüye bağlı işitme kaybına karşı mücadele verir. Organik olmayan çiftliklerde (ve hatta bazı organik çiftliklerde) tarım kimyasallarına, böcek zehirlerine, arsenik bileşenlerine, sentetik gübrelere, çözücü kimyasallara ve geleneksel meyve-sebze üretiminde özgür bir şekilde kullanılan diğer zehirli maddelere maruz kalırlar. Bu kimyasallara temas etmenin olası uzun süreli, kronik etkilerinden bazıları prostat kanseri, Hodgkin dışı lenfoma, lösemi, nörolojik tutulum, doğurganlık sorunları ve ciddi doğum kusurlarının aktarılmasıdır. Bu durumda, Birleşik Devletler’de bir çiftlik işçisinin ortalama yaşam süresinin sadece 49 yıl olmasında şaşılacak bir şey var mıdır? Bu, 1903’te ülkede toplumun başat bir kesimine mensup herhangi bir kişinin ortalama yaşam süresiydi.

Belki de en sinsi tehlike, kadın emekçilerin maruz kaldığı cinsel tacizler ve şiddet uygulamalarının yarattığı sürekli yıkımdır. Seks avcıları, kayıt dışı çalışan kadınları tek başına oldukları, çoğunlukla haklarını bilmedikleri ve yasal statüleri olmadığı için “kusursuz kurbanlar” olarak görürler. Bu suçu işleyen kişiler, kurbanlarına düzenli olarak imalı yorumlar, aşağılayıcı hareketlerle sataşırlar ve bu can sıkıcı hareketleri yavaş yavaş cinsel tacize dönüşür. İspan-

yolca konuşan ülkelerden gelen kadın tarım işçileri, tarlalara *fijs de calzón*: “külot tarlaları” der. Çalışanların cinsel tacizlere ne ölçüde maruz kaldığına ilişkin araştırmaların sayısı yetersiz olsa da, sistematik olmayan veriler, bu suçun aşırı boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır. Kaliforniya’da gerçekleştirilen az sayıdaki çalışmalardan birine göre, kadın tarım işçilerinden neredeyse yüzde 40’ı cinsel tacize maruz kaldığını söylemiştir. Neredeyse her vakada erkekler kadınlar üzerinde güç sahibidir ve kadınlar utanç, sınır dışı edilme veya işlerini kaybetme korkusu, dil engelleri dolayısıyla ve iş yeri yasaları hakkında bilgi sahibi olmadıkları için tacizleri çoğu zaman kimseye anlatamamıştır.

Bu tacizler genellikle kadınların Meksika’dan Birleşik Devletler’e girmelerinden çok önce başlar. Tarım İşçisi Aileler için Merkez kurucularından Dr. Ann Lopez tarafından Food Empowerment Projesi için organize edilen bir çalışma ile bir tarım çalışma kampına gerçekleştirdiğimiz ziyaret sırasında, Birleşik Devletler sınırını geçerken tecavüze uğrayan ve bunun sonucunda bir erkek çocuğu doğuran bir kadınla tanıştık. Rehberler, diğer göçmenler, suç çeteleri ve devlet görevlileri tarafından tecavüze uğrama korkusunun, pek çok kadını kuzeye yaptıkları yolculuk sırasında doğum kontrol hapları almaya itecek ölçüde yaygın olduğunu öğrendik. Bir hesaplama göre, Birleşik Devletler’de daha iyi bir yaşama kavuşma umuduyla Orta Amerika ve Meksika’dan göç eden kadınların yüzde sekseni, cinsel şiddet mağdurudur.

Yakın zaman önce Lauren, Oregon eyaletinin Portland kentinde bu konu üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Ertesi sabah yakınlarındaki Eugene bölgesine gittik. Orada, içlerinde Pineros y Campesinos Unidos del Noroeste’nin de (Kuzey Batı Ağaç ve Tarım İşçileri Birliği, kısaca PCUN) bulunduğu birkaç sosyal adalet grubu, akşam gıda adaleti üzerine bir konuşma yapmasını istedi. PCUN’un tarım işçisi aileler için kurduğu hizmet merkezine gittiğimizde bu işçi-

lerin yaşadığı zorlukların aynı olduğunu, tek değişenin topladıkları mahsuller olduğunu gördük. Öğle vakti acıktığımızda, sadece vegan yemekler satıldığını öğrendiğimiz Cornbread Café isimli küçük lokantayı bulunca çok sevindik ve arkalara doğru bir masaya oturduk. Sipariş verdikten sonra, Lauren ile sunum hakkında konuşmaya başladık ve ona tüketicilerin çiftlik işçilerine nasıl yardım edebileceğini sordum. “Yasa ve yönetmelik değişikliklerini, sebze-meyve tüketicilerini, doğrudan üreticiden satın alarak daha fazla kazanmalarını sağlamaya teşvik eden kampanyalara destek vererek yardımcı olabiliriz” dedi. “Bunlar, çiftlik işçilerinin kazancını, geçimlerini sağlamaya yetecek maaş seviyesine yaklaştırıyor.. Ayrıca yetiştiricilere ve politika yapıcılara çiftlik işçilerinin sadece geçinmelerine yetecek kazancı sağlamalarını değil aynı zamanda tarlalarda onlara uygun çalışma şartlarının sağlanmasını istediğimizi göstermemiz gerekiyor. Bu, sadece bazı gıdaları alıp, diğerlerini almayarak çözeceğimiz türden bir sorun değil. Maruz kaldıkları muamelede kökten değişikliklere gidilmesine yardımcı olmak için seslerine ses katmalıyız.”

Çocuklar

Birleşik Devletler çalışma yasalarındaki bir boşluk dolayısıyla, her yaştan çocuk, anne veya babasıyla beraber tarlalarda çalışabilir. Ayrıca çocuklar, 12 yaşından itibaren, ebeveynlerinden birinin rızasıyla herhangi bir çiftlikte çalışabilir (diğer yandan İnsan Hakları İzleme Komitesi, yedi yaşına kadar küçük çiftlik işçileri ile röportaj yapmıştır). 16 yaşından itibaren, keskin aletler kullanmak veya traktör sürmek gibi, Birleşik Devletler Çalışma Bakanlığının, çocuklar için “özellikle tehlikeli” olarak değerlendirdiği tarım işlerini yapmalarına izin verilir. Bu genç bireyler, ülkedeki en savunmasız ve en az görünen iş gücü topluluklarından birini oluşturur. Onların yaşında çoğu çocuk okula giderken onlar haftada altı ila yedi gün, 10-12 saat çalışır.

Bu muamele, insanın aklına Dickens romanlarından fırlamış bir on dokuzuncu yüzyıl hikâyesini getirebilir. Hepimiz daha aydınlanmış bir çağda yaşadığımızı düşünmek istesek de çocuklar – yüzde 60’ı ya da tarımdaki 100 milyon çocuk– tüm dünyada iş gücü olarak sömürülmektedir. (Bu rakama seks ticareti dâhil değildir.) Bazı yetişkinler, açık havada biraz fiziksel çabanın “çocuğun karakterini geliştireceğini” savunarak çocukların çiftliklerde çalışmasında sakınca görmeyebilir. Ama burada bahsettiğimiz küçük bir aile çiftliği değildir. Birleşik Devletler’de çiftliklerin çoğu ailelere değil şirketlere aittir ve şirketler, çalışanlardan ağır iş makinelerini kullanmalarını ve ürünlere son derece zehirli kimyasallar sıkmalarını ister.

Çocuklar, aşırı sıcaklarda uğraşıp didinerek toprağı ekime hazır hâle getirir, tohumları taşıyıp eker, gübre uygulamasını yapar, tarım ilaçlarını sıkar, hasat kaldırır, yabancı otları temizler ve toplanan hasadı işleme tabi tutarlar. Bu, (inşaat ve madencilik ile birlikte) dünyanın her yerinde küçük yaştaki çocukların çalıştığı en tehlikeli üç sektörden biridir. Çalışırken ölür, yaralanır, kaza geçirir, mesleki hastalıklara yakalanır ve başat sağlık sorunları yaşarlar. Sadece Birleşik Devletler’deki çiftliklerde her yıl yaklaşık 300 çocuk ölmekte, 24.000 çocuk yaralanmaktadır. Ayrıca çiftliklerde çalışan kız çocukları, cinsel istismara son derece açık durumdadır.

Hiçbir çocuk, tarımın aşırı olumsuz tehlikelerine maruz kalmak istemez. Yaşadıkları bölgeye bağlı olarak, çocukları tarım işçiliğine iten yoksulluk, ailenin dağılması, HIV ve diğer sebeplerden ötürü sarsılması, borçlanması gibi çeşitli etmenler vardır. Pek çoğu göçmen işçilerin çocuklarıdır ve her sezon başka bir yere hareket ederek bir seyyah yaşamı sürerler. Tüm bu sırada, her çocuğun hakkı olması gereken güvenli ortam ve örgün eğitim gibi olanaklardan yoksun kalırlar.

Tüketiciler, bu yündeki yasa ve yönetmelikler ile kampanyaları destekleyerek çocuklara da yardımcı olabilir.

Yerli Halklar

Dünyanın her yerinde her mevsim bulunan iki gıda ürünü -soya ve palm yağı- yaşadıkları yerlere zarar vererek ya da onları topraklarından ederek, yerli toplulukları yavaş yavaş ama geri dönölmez biçimde yıkıma uğratmaktadır. Soya elbette tofuya ve diğler vegan ürünlere dönüştürölür. Fakat yüzde 85'i işlenerek yemek yağı ve bitkisel yağ olarak neredeyse tamamı çiftlik hayvanları için yem olarak kullanılır. Uzun zaman önce tüm dünyada muzdan daha fazla alınıp satılan meyve olan kırmızımtrak, erik büyüklüğünde meyvenin öğütölmesi ile elde edilen palm yağı gibi, soya da biyo-yakıt olarak kullanılır. Margarin, ruj, evcil hayvan mamaları, çerezler, şeker, fıstık ezmesi ve deterjan gibi pek çok farklı ürünün de dâhil olduğı ev ürünlerinin yaklaşık yarısı, palm bileşenlerinden yapılmaktadır.

Soya da palm ağacı da monokültür bitkilerdir, yani üst üste yıllarca belli bir alanda yetiştirilebilirler. Bu alanlar genellikle hiçbir yaşam belirtisi olmayan yağmur ormanlarıdır. Dolayısıyla bu bitkiler, hem doğal bitki örtülerinden hem de insanların da dâhil olduğı canlıların yaşam alanlarından koparılır. Soya ve palm, daha sonra toprak ve suyu kirleten kimyasal böcek ilaçlarına daldırılır.

Sadece hayatta kalmak için yetecek kadar tüketime dayalı bir yaşam tarzı süren yerli halklar, içinde yaşadıkları ortama çok fazla bağımlıdır. Endüstrileşmiş soya ve palm üretimi, bu ortamı kısa süre içerisinde geniş bir çorak toprak parçasına dönüştürölür. Bir örnek vermek gerekirse Borneo tropik adası, palm tarımı için öylesine acımasız bir biçimde yakılmış, buldozerlerin altında kalmış ve ağaçsızlaştırılmıştır ki yağmur ormanları artık yerlerini düzenli bir şekilde ekilmiş palm ağaçlarına bırakıyor. Ekime elverişli daha

fazla arazi yaratmak ve ekolojik tahribat makinesini beslemek için önemli bir biyolojik çeşitliliğe sahip turba bataklıkları ateşe verildikçe insanlar ve diğer canlılar adayı terk etmek zorunda kalmaktadır.

Tüm bu yıkım, ciddi bedelleri beraberinde getirmekte ve fatura her zamanki gibi yaşananlardan dolayı toprak anlaşmazlıkları yaşayıp şiddetli çatışmalara giren, hatta palm yağı baronları için cinayetler işleyen yerli halklara kesilmektedir. Bunun sonucunda, aç gözlü hükûmetler, Endonezya, Malezya ve daha pek çok yerdeki milyonlarca hektarlık arazileri, palm yağı üreticilerine teslim eder. Palm yağı tedarik zincirlerinde ihlal ettikleri pek çok insan hakları dolayısıyla çok zorlayıcı soruları yanıtlamak zorunda kalan Archer Daniels Midland, Cargill ve Monsanto gibi tarım devleri, bu tartışmanın en büyük suçluları arasında yer alır. 2011'de Endonezya polisinin, iddialara göre dünyanın en büyük palm yağı işleme şirketlerinden ve Cargill'in tedarikçilerinden biri olan Wilmar'ın emriyle Sumatra yerleşim bölgesindeki 83 aileyi evlerinden silah zoruyla çıkarıp daha sonra evlerini yakıp yıkmayı, kamuoyunun dikkatini çeken en önemli örneklerden biridir.

Bu gibi müdahaleler, bölgede yaşayan yerli nüfusun, Yerli Halkların Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nun temel prensipleri arasında yer alan Özgür, Önceden Alınmış ve Bilgilendirilmiş Rıza haklarını hiçe sayar. Pek çok bölgedeki halklar, teklif edilen plantasyonla ilk olarak, yaşadıkları yerlerde beliren buldozerlerle tanıştığını belirtmektedir. Resmî tapuları olmayan yerel halkların çoğu zaman palm yağı tarım uygulamalarını kabul etmek dışında bir seçeneği yoktur. Daha can sıkıcı olan, palm yağı baronlarının para yedirdiği güvenlik güçlerinin köyleri işgal edip pek çoğu toprağından feragat etmeyi reddeden yerli halkları öldürmeleridir. İnsan hakları örgütleri ve medya kuruluşları da Kolombiya, Guatemala, Honduras, Endonezya ve Filipinler'de işlenen

bu tür cinayetleri topluma duyurup haberlerine taşımıştır. Dünyanın dört bir yanındaki yasa dışı toprak işgali eylemlerini araştıran uluslararası bilgi toplama heyeti delegesi Rahmat Ajiguna, 2011’de Endonezya devlet otoritelerinin, palm yağı şirketleri ile mücadele hareketine katılan 22 kişinin ölümüne yol açtığını belirtmektedir: “Direnmeye başlayınca, öldürüldüler.”

Soya üretiminin bölgede yaşayan nüfus için onlara özgü bir toplumsal çatışma ortamı hazırladığı Brezilya ve Paraguay’da da bunlara benzer vakalar su yüzüne çıkmaktadır. Endüstrileşmiş soya üretiminin 1970’li yıllarda ülkeye girmesinden bu yana ülkenin en büyük mahsul üreticilerinden biri hâline gelen ve “soya savaşının” ulusal bir skandalı ateşlediği Paraguay’da, soya şirketleri tarafından topraklarından edilen küçük ölçekli çiftçilerin öldürülmesi ya da yaralanması, kaygı verici ölçüde olağan bir durum hâline gelmiştir.

Paraguay’ın komşusu Brezilya, Amazon ormanlarının en büyük kısmına –yaklaşık 2 milyon mil kare– ev sahipliği yapıyor. Fakat geleneksel orman toplulukları ve kırsal kesim aktivistleri, kabile topraklarını korumak için ne kadar mücadele ederse etsin, ormanlık alanlar soya plantasyonları ve çiftlik arazileri için yok edilmektedir. BBC’nin bir raporuna göre, 2007-2013 arasında 833 yerli katledilmiş, bu kişilerin pek çoğu, güçlü tarım endüstrisi tarafından desteklenen, soya ticareti yapan büyük iş adamlarının kiraladığı tetikçiler tarafından öldürülmüştür. Yerel ve ulusal Brezilyalı yetkililer, Amazon ormanlarını ve bölgede yaşayan halkaları korumak istediklerini fakat ülkede ticareti 1990’lı yıllarda başlayan soyanın muazzam ekonomik değerinin kendileri için çok cezbedici olduğunu belirtmektedir.

Palm yağı üretiminin insanlar, diğer canlılar ve gezegen üzerindeki etkileri konusunda duyduğumuz kaygılardan dolayı, Lauren ve ben, soya içeren ürünler tüketmekten kaçınıyoruz. Ve soya üretimi ile bağlantılı insan hakları ihlallerinin büyük çoğunluğu

genetiği değiştirilmiş soya fasulyesinin seri üretiminde olduğu için, sadece genellikle GDO içermeyen organik tofu satın alıyoruz.

Kölelik Düzeni

Gıda ve diğer tarım ürünlerinin üretimi için insanların zorla çalıştırılmasının uzun ve korkunç bir geçmişi vardır. Fakat belki de kölelik düzeninin savunulması imkânsız mirasından daha kötü olan, bu düzenin hâlâ devam ediyor olmasıdır; kölelik uygulamasının dünyadaki her ülkede yasa dışı olmasına karşın, kuşkusuz bugün geçmişte olduğundan –yaklaşık 30 milyon– çok daha fazla köle vardır. Bu insanların çoğu tarım ve balıkçılık gibi sektörlerde el emeği için köleleştirilmektedir. Ama aynı zamanda milyonlarca kadın ve çocuk, seks ticaretinde kullanılmaktadır (önümüzdeki sayfalarda bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağız).

Başka bir ülkede iyi ücretli bir işe kavuşma vaadi ile kandırılırlar ve bu ödemeyi hiçbir zaman alamazlar. Bunun yerine, pasaportlarına el konulur ya da şiddet tehdidi altında çalışmaya mecbur bırakılırlar. Diğerleri kefaretli çalışmanın kurbanıdır. İşe girme ve sınırın diğer yakasına geçme karşılığında borçlanırlar, sadece bu borcu ödemek için çalışırlar. Hizmet etmeye mecbur bırakılan ya da tuzağa düşen bu insanlar, hemen hemen hiç para almadan çalışırken, “borçları” sürekli artar ve kimi zaman bir sonraki jenerasyona geçer. Örneğin Nepal’de *haliyas* (çift sürenler) olarak bilinen topraksız tarım işçileri, ataları toprak sahibinden borç alıp bu borçları ödeyemediği için köle olarak doğarlar. Bu sistem, resmî olarak yasaklanmış olsa da, gittikçe daha da gelişmektedir.

Pasifik’te balıkçı trol teknelerinde zorunlu hizmete koşulup (ki bu teknelerde hasta olanlar denize atılır ve emirlere itaat etmeyen kişilerin başı kesilir) Güney Amerika’da meralar için ormanları yok etmeye mecbur bırakılan köleler, yozlaşmış gıda sistemi için maliyetsiz bir kaynak değeri taşımaktadır. 2015’te Birleşik Devletler

otoriteleri, Guatemala'daki ailelere iyi bir yaşam ve çocukları için eğitim vadeden bir köle iş gücü şebekesine operasyon düzenledi. Çocuklar Birleşik Devletler'e kaçırılıyor, Ohio yumurta çiftliklerinde haftada yedi gün, günde 12 saat çalışmaya zorlanıyordu. Bunun karşılığında para almıyorlardı ve çalışmayı reddedenler ölüm ile tehdit ediliyordu.

Kuzey Amerika'nın diğer bölgelerinde, sebze-meyve üretiminde çalışan binlerce emekçi, düzenli ödeme almaz, geceleri zincirlere bağlanır ve onun üzerinde başka toplayıcı ile metruk konutlarda, genellikle prefabrik evlerde yaşamaya mecbur bırakılır. Haftanın yedi günü, etrafı dikenli tellerle çevrili tarlalarda çalışırlar. Silahlı güvenlik görevlileri tarafından gözetlenirler. Kaçmaya çalışmaları durumunda dövülürler. Bazıları kaçmayı başarır ve kimi zaman yetkililer bu tür uygulamaları suçüstü yakalarlar. Ama kapanan bir işletmenin yerini başkası alır ve yükleniciler, tarlaları kölelerle doldurur.

Bu dinamik büyük ölçüde dev süpermarket zincirlerinin ücretler üzerinde uyguladığı baskının bir sonucudur. Satın alma güçlerinden faydalanarak sebze-meyve üreticilerini makul olmayan oranlarda düşük fiyatlardan satış yapmaya zorlarlar. Üreticiler de bunun bedelini toplayıcılara ödetirler. Domatesi çok ucuz fiyatlardan aldığını düşünen tüketiciler, onları toplayan kişilerin özgürlüğü ve insanca yaşama hakkı pahasına bu fiyata geldiğini bilmez.

Kölelik, Batı Afrika'nın güney şeridindeki çiftliklerdeki kölelik sistemi de, en popüler damak zevklerimizden birini lekelemektedir. Tüm dünyadaki kakao çekirdeği ihtiyacının yüzde 60'ını karşılayan Gana ve Fildişi Sahilleri'ndeki plantasyonlar, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini kullanmakla ünlüdür. Uluslararası Çalışma Örgütü, bu uygulamalardan bazılarının köleliğin her formu, çocuk kaçakçılığı, çocuk askerler, ticari cinsel sömürü, tehlikeli çocuk emeği ve çocukların yasa dışı faaliyetlerde kullanılması olduğunu

belirtmektedir. Food Empowerment projesine göre, beş yaşına kadar küçük çocuklar, kakao çiftliklerinde çalıştırılmak üzere komşu ülkelerden kaçırılmakta, kabuklu baklagilleri keskin bıçaklarla kesmek, elektrikli testerelerle arazi açmak ve mahsullere kimyasal tarım ilaçları sıkarak gibi tehlikeli işler yapmaya zorlanmaktadır. Çocuklar geceleri kilitlenmekte, kaçmaya çalışmaları durumunda şiddetli dayak cezalarına çarptırılmaktadır. Bazıları kaçırıldıktan sonra bir daha asla görülmemektedir.

Zorla çalıştırma uygulamaları ve kakao üretimi, kölelerin Afrika'nın batı şeridinde yer alan São Tome ve Principe adalarındaki yeni kakao arazilerinde çalışmak üzere Angola'dan getirildiği on dokuzuncu yüzyıldaki ilk ticari çikolata üretiminden bu yana yakın ilişkiler içerisinde. Görünen o ki bugün mekân dışında hiçbir şey değişmedi. Gana ve Fildişi Sahilleri'ndeki kakao çiftçileri günde 12 dolardan daha az -yoksulluk sınırının çok altında bir rakam- kazanırken çocuk emeğine başvurmak oldukça yaygındır.

Kakao üretiminde kölelik sorunu Food Empowerment projesinin üzerinde durduğu çok sayıdaki haksızlıktan biridir ve onlar artık tüketicilere çikolata yemeyi bırakmak yerine, alışveriş yaparken daha akıllıca seçimler yapmalarını öneriyorlar. Bu amaçla, Batı Afrika'da çocuk köleliğinin en yaygın olduğu bölgelerden tedarik edilen kakao kullanılmadan üretilen vegan çikolataların bir listesi, proje web sitesinde yayımlanmakta ve sık sık güncellenmektedir. Çiftçilerden kaçakçılara, hükûmetlerden çok uluslu çikolata fabrikalarına kadar, kakao tedarik zincirindeki hiçbir aktör, insanların köleleştirilmesi sürecindeki rolünü kabul etmemektedir. Ama biz tüketiciler olarak en azından, bu acımasız uygulamalara cebimizdeki para ile destek olmaktan kaçınabiliriz. Food Empowerment projesi ayrıca tüketicileri, şirketleri ürünlerinde kullandıkları kakaoyu nereden tedarik ettikleri konusunda şeffaf olmaya zorlamaya teşvik etmektedir.

Mezbaha Çalışanları

Dürüst olalım: Bir mezbahada çalışıp her gün sekiz saat boyunca hayvanları katletmeyi hiç kimse istemez Çok düşük bir ücret karşılığında yapılan son derece yorucu, şiddetli, tehlikeli ve tekrara dayalı bir iştir. Hakkında konuştuğum herkes, bu işe küçümseyerek bakıyor. Tyson tavuk tesisinin röportaj yaptığım eski bir çalışanı, bana yönetimin öldürme hattını durdurmaya, çalışanlardan birinin tuvalet arası verilmesine izin verilmesini dahi kabul etmediğini anlattı. “İşçiler, makinelerin başından ayrılmadan, tavukları dışarıdan içeriye taşıyan elektrikli askı konveyörlerin altında yer alan direklerle işliyordu.” Aynı şekilde, mezbaha çalışanlarının büyük tuvaletlerini altlarına yapmaları da nadir görülen bir durum değildir.

İnsan Hakları İzleme Komitesi'ne göre, “et ve tavuk endüstrisi istihdamının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş sistematik insan hakları ihlalleri vardır.” Çalışanlar iş sırasında önlenebilir nitelikte kazalar sonucu genellikle ağır, kimi zaman ölümcül şekilde yaralanmaktadır. Ayrıca hayvanları öldürmelerinin bir sonucu olarak, travma sonrası stres rahatsızlığının semptomlarına benzeyen çok sayıda psikolojik sorun yaşarlar. Bunlardan bazıları uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, depresyon, anksiyete, paranoya, dissosiyatif rahatsızlıklar ve şiddet eylemlerinin sık sık rüyalara girmesidir. Basitçe söylemek gerekirse, kesimevi çalışanları, öldürdükleri hayvanları umursayamaz ya da en azından hissettikleri vicdan azabını dışarıya yansıtamazlar.

İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin de ifade ettiği gibi, bu tür sustimal eylemleri, sistemin içkin bir parçası hâline gelmiştir çünkü çalışanlarının haklarına saygılı olmaya çalışan herhangi bir et şirketi, ek masraf yapmak ve sektörün rekabet ortamında geriye düşmek durumunda kalır.

Bu, sadece dünyadaki en tehlikeli sektörlerden biri değildir. Ayrıca kesim ve et işleme tesisleri, tüm haklarından mahrum bırakılmış göçmen işçilerin, işlerini kaybetme ya da sınır dışı edilme korkusuyla seslerini yükseltmeye cesaret edemediği korku fabrikalarıdır. Bu insanların büyük çoğunluğu iş bulmak için kendi ülkelerini terk eden ekonomik mültecilerdir ve Birleşik Devletler'deki iş kazaları sonucu oluşan kayıpları karşılamaya yönelik tazminatlar gibi haklara sahip olduklarını bilmezler.

Tüm bu nedenlerden ötürü, hayvanları suistimal eden, alt konumlarda çalışan mezbaha işçilerini ifşa edip kınayan gizli soruşturmaların hemen hemen hiç olumlu etkisi olmaz. Toplumun öfkeli üyelerinin bir adaletsizliğin önüne geçildiğini hissetmelerini sağlayabilir ama düşük maaşla çalıştırılan, stresli (genellikle beyaz olmayan) birkaç işçinin tutuklanmasını sevinçle karşılamak, haklarından mahrum edilmiş bir başka topluluğu kurban ederek baskı sistemini daha da güçlendirmeye hizmet eder. Hatta bu çalışanlar kimi zaman hayvanlara eziyet ettikleri için değil (mezbahada işe girebilmek için) sahte kimlik kullandıkları için cezalandırılırlar.

Ben, tek bir çalışanın değil, sektörün tamamının teşhir edilmesi taraftarıyım. Evet, öfke ve hayal kırıklıklarının acısını hayvanlardan çıkaran mezbaha çalışanlarını gösteren videoları görünce ben de büyük bir rahatsızlık duyuyorum ve eylemlerini savunmuyorum. Ama bir kesimevinde çalışmanın psikolojik ağırlığı, duygusal yıkımı beraberinde getirir. Her zaman kameraya yakalanan düşük ücretli işçiye saldırmak yerine, şiddet atmosferini organize etmekten sorumlu, sistemin yapısal devam ettiricilerinin peşine düşelim. Herkese karşı merhamete dayalı bir yaşama kucak açacaksak mezbaha çalışanlarına empatiyle yaklaşmak, en zorlu hedeflerimiz arasındadır.

Elbette, hayvanların tüketilmesinin bu suistimal eylemlerine katkıda bulunmak açısından sahip olduğu rolü de kabul edebiliriz.

Her ne olursa olsun, mezbahalara ve onların kirli işine olan talebi yaratan, etin rağbet görmesidir.

Suç Ortakları

Pek çok mezbaha çalışanı, kaçınılmaz olarak acıya karşı duyarsız hâle geldiği için, agresifleşme eğilimleri daha yüksektir ve bu durum, mesailerini bitip işten çıktıklarında bitmez. Bu öfkeyi evlerine de taşırlar, ki bu da mağduriyetin hayvanlardan insanlara aktarılabilceğinin örneklerinden sadece biridir. Ama aile içi şiddet ve kadınlar, çocuklar ve erkeklere yönelik diğer suçlar, yalnızca her hafta binlerce hayvanın ölümüne şahit olan ya da bu eyleme dâhil olan kişiler tarafından işlenmez. Hayvan istismarı, tarihin en büyük suçlarının patolojik durumlarının temel etmenlerinden biri olarak kabul edilmekte ve hukuki yaptırım sürecinde görev alan profil uzmanları, anti-sosyal davranış tahmininde bulunmak için hayvanlara uygulanan eziyet raporlarına rutin olarak bakmaktadır.

Aile ilişkilerinde, karşı tarafı suistimal eden partnerlerin, kendisini haksızlığa uğrattığı tarafı cezalandırmak, korkutmak veya üzerinde güç uygulamak için kurbanının hayvan dostlarını yaraladığı veya öldürdüğü vakalar az değildir. (Aile içi şiddet kurbanlarına kapılarını açan sığınma evlerinin genellikle hayvanları kabul etmemesi bu senaryoyu daha da kötüleştirir. Şiddet mağduru kadınlar, evlerini terk ettikten sonra hayvan dostlarını arkalarında ya da şiddet görmeye devam edecekleri evde bırakmak zorunda kalırlar.) Hayvanların suistimal edildiği veya aile içi şiddetin hüküm sürdüğü evlerde büyüyen çocuklar, bu sapkın davranışları norm olarak öğrenir, bu değerleri kendi çocuklarına aktarır ve zulüm döngüsünün sonraki jenerasyonlarda devam etmesine neden olurlar.

İnsanlara ve diğer canlılara yönelik şiddet, kültürümüzde genellikle yan yana gösterilir. Örneğin kadınların “et parçaları” ola-

rak tasvir edilmesi ile tavuk ve domuz gibi ölü çiftlik hayvanlarının fotoğrafları aslında farksızdır. Burada amaç, tüketicilere cinselleştirilmiş kadınları anımsatmaktır. Carol J. Adams, *Etin Cinsel Politikası* adlı eserinde bu temanın örneklerini başarılı bir şekilde belgelemektedir. En endüstrisi reklamlarında kullanılan fotoğraf veya illüstrasyonlarda, ölü hayvanlar kimi zaman dudaklarında ruj, topuklu ayakkabılar ile tasvir edilir veya ölü bedenleri tahrik edici pozlar verirken sunulur. Bunun akıllıca bir pazarlama yöntemi olduğu düşünülebilir. Ama aslında aşağılanan iki grubun baskı altına alınmasından çıkar sağlayan cinsiyetçi şiddetten başka bir şey değildir. Su götürmez bir biçimde, hem hayvanlar hem de kadınların tüketilecek nesneler olduğu mesajını iletir.

Ama aile içi şiddet-eş şiddeti, başka şekillerde de kesişimsel olabilir. Kendisi ile aynı cinsiyette partnerinden şiddet gören Siyah, engelli bir kadın düşünün. Bu durumda beyaz olmayan, lezbiyen ve -ana akım kültürde geleneksel olarak marjinalize edilen- engelli bir birey olarak sahip oldukları kimlikler kesişir. Yazar ve aktivist Suzanne Pharr, şiddete uğramış kadınların, şiddete uğramış lezbiyenlerle birlikte çalışmasını hedefleyen programlarda şu noktanın anlaşılması gerektiğine dikkat çeker: lezbiyenleri akademik bir bağlamda ve toplumsal destek çalışmaları çerçevesinde ele almaması durumunda, bu kadınların söz konusu programlara katılması güvenli değildir. Aynı şey, yoksulluğun da dâhil olduğu diğer toplumsal kimlikler için de geçerli olabilir. Eşlerinden kaçıp güvenli bir yere sığınmak isteyen şiddet mağduru kadınların çoğu işsizdir ve pek çok açıdan tatmin edici olmayan işlerde çalışmaktadır. Kimberlé Crenshaw'a göre, bu kadınlara hizmet veren sığınma evlerinin, sadece kadını döven partnerin uyguladığı şiddetin değil çoğu zaman bu kadınların hayatları ile kesişen diğer tahakküm sistemlerinin de üzerine gitmeli ve bu sistemlerin şiddete dayalı ilişkilerin farklı türevlerini yaratmalarının önüne geçmelidir.

Patrice Jones'un 2013'te Lüksemburg'da gerçekleştirdiği hayvan hakları konuşmasına katılan kadar, Crenshaw'ın çalışmasından haberdar değildim ve ancak o zaman farklı hareketler arasındaki dayanışmanın önemini tam olarak anladım. Patrice, keşişimsellik konusuna girdiğinde izleyicilere şu soruyu sordu: "6 kere 7 kaç yapar?" Birkaç kişi "42!" diye bağırdı. "Pekâlâ" dedi Patrice. "Herkes 42'yi düşünsün. Şimdi 6 ne, 7 nedir? Bunu söyleyemezsiniz, değil mi? Hayır çünkü 42, birbiri ile etkileşime giren 6 ile 7'nin çarpımıdır." Crenshaw'ın da buna benzer şekilde, ırkçılık ile cinsiyetçilik arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için "keşişimsellik" kavramını kullandığını söyledi. Keşişimsellik, ilk başta ırk ve cinsiyet konuları üzerinde dursa da, çok geçmeden eşitsizliğin diğer toplumsal kategoriler içerisindeki farklı boyutlarını bu kapsamda mercek altına almaya başlamıştır.

İnsan Hakları İhlallerinin Diğer Türleri

Bana göre vegan etik, sadece gıda veya hayvanlarla ilgili olanları değil sömürü ve adaletsizliğin her türlü biçimini mazur görülemez olarak değerlendirmelidir. Tüm insan hakları ihlallerini burada derinlemesine ele almam mümkün değilse de birkaçını örnek olarak vurgulamak istiyorum. Örneğin endüstriyel hapisane kompleksleri, toplumun pek çok kesimi için kaygı vericidir ve bunun tek sebebi, bazı aktivistlerin hayvanları savundukları için cezalandırılması değildir. İnsanları "Rehabilitasyon" veya "ıslah" tesisleri olduklarına ikna edebilecek tüm argümanlarını uzun zaman önce kaybetmiş olan hapishaneler, kitlesel mahkûmiyetin ayrımcılığın bir biçimi olduğu özel işletmeler hâline gelmiştir. Bugün hapishanede, göz hapsinde tutulan ya da şartlı olarak tahliye edilmiş Siyah erkek bireylerin sayısı (yaklaşık 1,7 milyon), 1850'deki kölelerin sayısından (yaklaşık 870.000) daha yüksektir. Ceza adalet sisteminin, Beyaz olmayan insanları, Beyaz insanlardan daha fazla suçluya dönüştürdü-

ğü de göz önünde bulundurulacak olursa ırk ayrımının günümüzde kölelik döneminde olduğu kadar yaygın olduğu anlaşılabilir.

Sosyal aktivist Angela Davis, hapishane sisteminin, toplumun hastalıklarını gizlemenin ötesinde çok az işlevi olduğunu gözlemlemiştir. “Evsizlik, işsizlik, uyuşturucu bağımlılığı, akıl hastalıkları ve cehalet, bunlarla mücadele eden kişiler kafese tıkıldığında toplumun gözünün önünden kaybolan sorunlardan sadece birkaçıdır” der Angel Davis. “Ama hapishaneler sorunları değil insanları ortadan kaldırır. Ve toplumun yoksullar, göçmenler ve ırksal olarak marjinalleştirilmiş kesimlerinden çok sayıda insanı göz önünden uzaklaştırma pratiği, büyük bir sektör hâline gelmiştir.”

Hapishanelerde çalışmak, Birleşik Devletler’de köleliğin yasaklanmasını kanunlara bağlayan On Üçüncü Değişiklik’e istisna teşkil ettiği için, toplum, İç Savaş’tan sonra zorla çalıştırmanın bir biçiminin yerine bir diğerini getirmiştir. Mahkûmların hayal edilebilecek her sektörde -tarım, inşaat, imalat, köprü yapımı ve elbette plaka yapımı- çalışması zorunlu tutulduğundan ceza sistemi, kârlı bir işletmeye dönüşmüştür. Hatta bazı mahkûmlar mezbahalarda çalışmaya zorlanır, mahkûmiyet sürelerini doldururken devlet tarafından tasdik edilen şiddeti idame ederler (ve çoğu zaman hayvanları öldürme karşılığında para alan işçilerle aynı travmatik sonuçları yaşarlar). Çalışmayı reddeden sağlıklı mahkûmlar, tek kişilik hücrelere kapatılır, hücre dışında vakit geçirme ve aile ziyareti haklarından mahrum bırakılırlar.

Okul Binasından Hapishaneye

Disiplin ve ceza kültürü öylesine normalleşmiştir ki, eğitim sistemimize dahi nüfuz edip okuldan-hapishaneye giden yol olarak bilinmeye başlayan bir sürece dönüşmüştür: sınıflarda öğrencileri cezalandırma pratiğinden çocuk suçları ve ceza yargılama sistemine uzanan yol. Okullar, öğretmenlerin emirlerine itaat etmemek gibi

en küçük disiplin “suçlarını” bile cezalandırır ve bazı öğrencileri “sorunlu” gençler olarak sınıflandırır. Bu, her yıl milyonlarca çocuğun okullardan uzaklaştırılması, atılması ve tutuklanması ile sonuçlanan bir düzendir. Örneğin Virginia, Arlington’da 10 yaşındaki çocuklar, öğretmenlerinin içeceğine sabunlu su koydukları için okuldan 3 gün boyunca uzaklaştırılmış, haklarında 20 yıla kadar hapis cezası istemiyle dava açılmış, neyse ki daha akluselim insanların inisiyatifıyla suçlamalar düşürülmüştür.

Şehir ve banliyölerdeki çok sayıda okul, eğitim ortamında polis veya güvenlik güçlerinin bulunması, gözetleme kamerası, fiziksel aramalar ve topluluktan tecrit etme uygulamaları ile hapisshane deneyimine yaklaşmaktadır. Bir zamanlar öğrenim ve gelişime odaklanılan öğrenim yuvalarında, artık sıfır tolerans politikaları ve denetime vurgu yapılmaktadır. Böyle bir ortamda, eğitim demokratikleştirici –herkese yukarı doğru hareketlilik fırsatı verme– etkisi kaybolur. Bazı öğrencilerin hayatları, daha alfabeyi bile öğrenmeden kararır.

Düzen; beyaz olmayan, LGBTQ (Lezbiyen-Gay-Biseksüel, Travesti-İnterseksüel) ve engelli bireylere karşı özellikle acımasızdır. Birleşik Devletler Eğitim Bakanlığı Sivil Haklar Bürosu’na göre, Siyah öğrencilerin okuldan uzaklaştırma veya atılma olasılığı Beyaz öğrencilerden üç kat daha fazla, engelli öğrencilerin okuldan uzaklaştırılma olasılığı ise engelli olmayan akranlarından iki kat daha fazladır.

LGBTQ gençler, ülkenin genel nüfusunun yüzde 5 ila 7’lik bir kısmını oluşturuyor. Fakat çocuk adalet sisteminin eline düşmüş gençlerin yaklaşık yüzde 13 ila 5’lik kısmı, kendilerini LGBTQ birey olarak tanımlamaktadır. Bu öğrencilerin ceza adalet sisteminin uygulamaları ve okulların yaptırımları ile karşılaşma olasılığı, kendilerini LGBTQ olarak tanımlamayan öğrencilerden üç kat daha fazladır. Okuldan uzaklaştırılan öğrencilerin eğitim hayatlarını ta-

mamen sonlandırma ya da yaşadıkları yerlerde suç işleyerek yargı önüne çıkma olasılığı artar.

İnsan Kaçakçılığı

İnsan kaçakçılığı, gerçekleştirdiği uygulamalar bakımından hayvan sömürüsü ile pek çok benzerlik taşır. Kurbanın insanın zevklerine hizmet etmesini sağlamak için şiddetten ya da şiddet tehditlerinden yararlanmak bunlardan biridir. İnsan kaçakçılığında «zevkin» kaynağı genellikle emek veya sekstir. Zorla çalıştırma uygulamalarından bazıları, önceki bölümlerde ele aldığımız, çiftliklerde veya balıkçı teknelerinde ağır şartlar altında çalışma, ev hizmetçiliği, sağlık ve kozmetik hizmetleri, yasa dışı uyuşturucu üretimi ve diğer sektörlerdir. Hindistan'da, dört yaşına kadar küçük çocuklar, ülkenin büyüyen inşaat sektörü için seri tuğla üretimi gerçekleştiren fabrikalarda kömür parçalamaktadır. Orada, büyüklerinin yaptığı borçları ödemek için bulunurlar.

Bu “borçlar” çoğu zaman, işçileri iyi bir maaş, barınma ve diğer avantajlar vad ederek Birleşik Devletler gibi ülkelere getiren kaçakçılara yapılması gereken ödemelerdir. Kent Araştırmaları Enstitüsü'ne göre, işçi ticareti mağdurları, ortalama 6.150 Amerikan Doları “işe girme” ücreti öderler. Bu rakam, geldikleri ülkelerin pek çoğundaki kişi başına düşen yıllık gelirin üzerindedir. İşçiler, Birleşik Devletler'e gelmeyi başardıktan sonra fiziksel, ruhsal ve/veya finansal suistimale maruz bırakılırlar. Maaşlarından yapılan çeşitli “ücret kesintileri” işçileri, onları ülkeye soktukları için işveren ve patronlarına olan ilk “borçlarını” ödeyemeyecek hâle getirir. Bunun sonucunda mağdurlar, köle olarak kalmaya mecbur bırakılır.

Ayrıca kaçakçılık kurbanlarını seks ticaretine sokmak için hileli işe alma yöntemlerinden yararlanılır. Kadınlar yasal iş teklifleri – garsonluk, tezgâhtarlık ya da lüks bir otelde temizlik personeli– ile kandırılır. Bazıları bu ticaret ağına erkek arkadaşları, komşuları ve

hatta akrabaları tarafından yem edilir. Bazıları da evlilik, eğitim ya da bir yerde daha iyi bir yaşam vaadiyle tuzağa düşürülür. Kapana kısılan kadın, bir kaçakçıdan diğerine geçerek kendi ülkesinden git-tikçe daha da uzaklaşır. Pasaportu ya da diğer resmî belgeleri elin-den alınarak onu esir alan kişilere bağımlı hâle getirilir. Mağdur, bir müşteriye “hizmet sunmaya” zorlanmadan önce genellikle kaçak-çı tarafından tecavüze uğrar ve böylece genellikle ölüm tehditleri, uyuşturucularla, fiziksel ve psikolojik işkence uygulamalarını içe-ren suistimal döngüsü başlar. Kaçakçılar, mağdurları aile üyelerinin hayatları ile bile tehdit eder.

Bu kölelik biçiminin gelişmeye devam etmesinin bir sebebi, ka-dınlar ve kız çocuklarının çok az güce sahip ya da tamamen güçsüz bireyler olarak değerlendirilmeleridir ve en çok, kadınların ve kız çocuklarının değersiz görüldüğü toplumlarda risk altındalardır.

Kadın satıcıları, diğer ülkelerden kaçırılan kadınlar ve kız ço-cuklarının yanı sıra evlerinden kaçan, evlat edinilmiş çocukları, fi-ziksel şiddet veya cinsel istismar mağdurlarını –satıcının kurbanını kontrol etmek için kullanabileceği zaafılara sahip herkesi– ağlarına düşürmeye çalışır. Kadınlar genellikle istekleri dışında genelevler-de veya cinsel kölelikten kaçamadıkları başka odalarda tutulurlar. Direnenler ya da “kurallara uymayanlar” acımasızca dövülür ya da öldürülür.

Seks ticaretine karşı mücadelede erkek mağdurlar -insan köle ticaretinin görece küçük fakat özellikle tabu niteliği taşıyan bir kıs-mını oluşturan erkekler ve erkek çocukları- çoğu zaman gözden ka-çar. Pek çok araştırma, tüm dünyada rıza dışı ticari cinsel sömürü için alınıp satılan insanların yüzde 98’ini kadınlar ve kız çocukları, yüzde 2’sini ise erkekler ve erkek çocuklarının oluşturduğunu orta-ya koymaktadır. Fakat en azından 2008’de yayımlanan bir çalışma, Birleşik Devletler’de seks ticareti için alınıp satılan çocuklarının

yüzde 50'ye kadarlık kısmını erkek çocuklarının oluşturduğu belirtilmektedir.

Kaçakçılar, toplumun marjinalleştirilmiş kesimlerini özellikle evsiz bireyleri hedef alır ve bu kişiler arasında en hassas olanlar, cinsel yönelimleri veya kimlikleri dolayısıyla evlerinden atılma olasılığı daha yüksek olan LGBTQ gençlerdir. Birleşik Devletler'deki genç nüfusun yüzde 5 ila 7'si kendilerini LGBTQ birey olarak tanımlarken evsiz gençlerin yaklaşık yüzde 40'ı LGBTQ bireydir. Bu da, istatistiksel olarak seks ticaretine daha açık olduklarını ortaya koymaktadır. Elbette insanların evsiz bir yaşama adım atmasına zemin hazırlayan pek çok farklı etmen vardır. Fakat LGBTQ gençlerin yüzde 26'sı, ailelerinin kendilerini LGBTQ olarak tanımlamaları nedeniyle onları reddetmesi dolayısıyla evlerinden atılmıştır.

Teknolojinin seks ticaretinde oynadığı rol üzerine araştırmalar gerçekleştiren bir kuruluş olan Thorn tarafından derlenen istatistiklere göre, çok sayıda genç mağdur, tüketicilerin bir oda arkadaşı bulmak, ikinci el otomobil satın almak veya yaşadıkları bölgede bir garaj satışı aramak için girdikleri sitelerde alınıp satılmaktadır. Thorn'un araştırmasına katılan bu çocukların yüzde 70'i, Craiglist gibi internet sitelerinde kendilerinin reklamının yapıldığını, satıcının mağdurun bir fotoğrafını, bir tanıtım metni ve fiyatını paylaştığını söylemiştir.

Ölüm Cezası

Pek çok toplumsal adalet aktivistine göre, ölüm cezası en büyük insan hakları ihlalidir. Ayrıca en tartışmalı konulardan biridir. Soykırım ve kölelik gibi insan hakları ihlallerinin ahlaka aykırılığı her ne kadar tartışma götürmezse de adalet ve eşitlik gibi değerlere önem verdiğini iddia eden devletler bile ölüm cezasına başvurmaktadır. Birleşik Devletler vatandaşları, Kuzey Kore ya da İran'ın ödünsüz kurallarını eleştirebilirler. Ama tıpkı bu ülkeler gibi, Birleşik Dev-

letler'in insanları ölüme mahkûm ettiği, Çin, Irak, Yemen, Suudi Arabistan ve daha pek çoğuna benzer şekilde insanları düzenli olarak bu cezalara çarptırdığı gerçeğiyle yüzleşmeleri gerekmektedir. Kuşkusuz Çin o kadar fazla insanı idama mahkûm etmiştir ki, 2009'da öldürülen insanların sayısını devlet sırrı kategorisine sokarak verileri paylaşmaya son vermiştir. (Uluslararası Af Örgütü'nün tahminlerine göre, ülke her yıl binlerce insanı ölüme mahkûm etmektedir.)

Artık pek çok devlet, bu cezayı cinayet işleyen kişilerle sınırlı tutsa da bazı ülkeler de insanlar homoseksüellik, zina, dinî değerlere saygısızlık ya da büyücülük gibi suçlardan dolayı ölüm cezasına çarptırılıyor. Ölüm cezasının uygulama biçimleri -idam, zehirli iğne, gaz odası, kafa kesme, idam mangası ve recm- ülkeden ülkeye ve eyaletten eyalete farklılık gösterse de hepsi fiziksel ve duygusal acı içerir. Örneğin Birleşik Devletler'in pek çok eyaletinde ve federal yönetimlerce savunulan zehirli iğne ile infaz yöntemi, hızlı ve acısız olmaktan uzaktır. Cezalandırılan mahkûmların, neredeyse iki saat boyunca şiddetli bir acı içerisinde kıvranmalarına neden olduğu bilinmektedir. 2014'te Oklohama'da zehirli iğne ile ölüme mahkûm edilen bir adamın son sözleri şöyleydi: "Tüm vücudumun yandığını hissediyorum."

Suçlu, darağacına çıkmadan çok önce acı çekmeye başlar. Mahkûmlar genellikle "ölüm hücresinde" uluslararası yasalar çerçevesinde işkence niteliği taşıyan koşullar altında cezalandırılacakları günleri bekleyerek on yıllar geçirir: duygusal yoksunluk, yakınları ile iletişime geçme yasağı ve tecrit.

Dahası, ölüm cezası konusunda Beyaz mahkûmlara Siyah ve Latin bireyler karşısında iltimas geçildiği de inkâr edilemez. 2014'te Birleşik Devletler'de ölüm cezasına çarptırılan 35 kişinin üçte ikisi beyaz olmayan bireylerdi: 17 Siyah erkek, beş Latin birey ve bir Siyah kadın. Ceza adalet sisteminin Beyazların yaşamlarına Siyah-

lardan daha fazla değer verdiğini ortaya koyan sayısız çalışmadan birinde, Ohio State Üniversitesi araştırmacıları, Beyazları öldürmekten mahkûm edilen Siyah yurttaşların ölüm cezasına çarptırılma olasılığının Beyaz sanıklardan iki kat daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Latin yurttaşların Beyaz bir kişiyi öldürmeleri durumunda ölüm cezasına çarptırılma olasılığı 1.4 kat daha yüksektir.

Louisiana'da gerçekleştirilen 1976-2015 arasındaki dönemi kapsayan son derece iç karartıcı bir analiz sonucunda, eyalet sınırları içerisindeki cinayet kurbanlarının yüzde 61'ini Siyah erkekler ve erkek çocuklarının oluşturduğu fakat 12.949 cinayet vakasından sadece üçünde katillerin ölüm cezasına çarptırıldığı anlaşılmıştır. Buna göre eyalette bir suçlunun ölüm cezasına çarptırılması için neredeyse tek gerekçenin, bir Beyazın öldürülmesi olduğu açıktır. (Eyaletin tanıtım sloganının "Birlik, Adalet ve Güven" olması, ironik olduğu kadar aşağılayıcıdır.)

Birleşik Devletler'in Siyah erkek, kadın ve çocukları öldürerek ırk ayrımcılığını göstermesinin uzun bir geçmişi vardır. On sekizinci yüzyılda İngiltere anayasasından alınmış ilk idam cezası yasalarından biri, 1712'de çıkan köle isyanına bir cevap olarak çıkarılmıştır: bu yasa ile adam öldürmeye veya tecavüze teşebbüs eden köleler, ölüm cezasına çarptırılabilirdi.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde, ölüm cezası ırksal denetim amacıyla kullanılıyordu. 14 yaşındaki Siyahi genç George Stinney vakası, akıllardan hâlâ çıkmayan en önemli örneklerden biridir. 1944 Mart'ında iki kız çocuğunu öldürmekle suçlanan George, yanında ebeveynleri ya da bir avukat olmadan sorgulanmış ve iddia edildiğine göre cinayetleri işlediğini itiraf etmiştir. Çocuk sonrasında masum olduğunu, kız kardeşi ise cinayetler işlendiği sırada evlerinin yanında birlikte hayvanları otlatan anne ve babalarını izlediklerini söyler. Buna rağmen, iki saat süren duruşmanın sonunda,

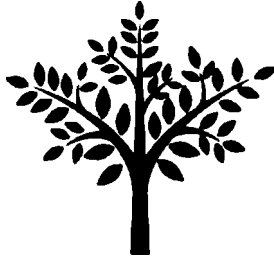
tamamı beyaz üyelerden oluşan jüri heyeti, on dakika içerisinde çocuğu suçlu bulur ve George, iki aydan daha kısa süre sonra Güney Carolina'da elektrikli sandalyede ölüme gönderilir. 2014'te bir yargıç, duruşmayı ve verilen kararı "tarihimizdeki gerçekten talih-siz sayfalardan biri" olarak değerlendirerek George Stinney'i akladı.

George'un başına gelen, en hafif tabirle bir linç uygulaması, İç Savaş'tan sonra beyazların üstünlüğünü koruma çabasının bir ürünü olarak Güney eyaletlerini kasıp kavuran, ırkçı temellere dayanan ölüm cezası kararlarının bir örneğidir. 1865'te On Üçüncü Değişiklik'in yürürlüğe girmesinden sonra, Birleşik Devletler adalet sistemi, tüm ırkları (uygulamada olmasa da teoride) eşit tutmaya başladı. Yani Siyah sanıklar artık hırsızlık, tecavüz veya özel mülke zarar verme gibi suçlamalarla ölüm cezasına çarptırılmayacaktı. Artık özgürlüğüne kavuştuğu düşünülen bir nüfusu baskı altına almak için yeni bir yol bulmaya çalışan Beyaz linç çeteleri, Siyah bireyleri artık ticari rekabet, avarelik ve oy hakkı gibi alanlarda hedef göstermeye başladı. Kurbanları asmak, vurarak, yakarak veya döverek öldürmek gibi "linç" metotları, gerçek terör eylemleri hâline geldi. Bir hesaplama göre, 1877-1950 arasında 12 Güney eyaletinde 3.959 Siyah erkek, kadın ve çocuk linç edilmiştir. "Linç uygulamalarını" hukuk dışı cezalar şeklinde değerlendirecek olursak, 5. Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız gibi, bu tür eylemlere bugün de yasaların uygulanması kapsamında açık bir şekilde başvurulmaktadır.

Suç oranını azaltmanın bir yolu olarak ölüm cezasının çığırta-kanlığını yapan kimseler olsa da, pek çok araştırma, ölüm cezasının suç oranları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını göstermektedir; bu durumda ölüm cezasının basit bir biçimde intikam olarak kullanıldığını söylemek yersiz olmaz.

Birleşik Devletler eski başkanı Jimmy Carter, 2012'de şöyle yazmıştır: "Ölüm cezasını savunanların öne sürdüğü argümanlardan

biri, insanları cinayet ve diğ er şiddetli suçlardan caydıran güçlü bir etmen olduğudur. Fakat kanıtlar, tam aksine işaret etmektedir. Birleşik Devletler’de cinayet oranı, ölüm cezasının yürürlükte olmadığı Batı Avrupa ülkelerinden beş kat daha yüksektir... Ölüm cezalarının yüzde 80’inden daha fazlası Güney eyaletlerinde uygulanıyor ama bu eyaletlerde cinayet oranı, diğ er bütün bölgelerden daha yüksek. İdam en fazla Texas’ta uygulanıyor ama orada cinayet oranı, ölüm cezasının kaldırıldığı ilk eyalet olan Wisconsin’den iki kat daha yüksek.”

4. Bölüm

Çevre Üzerine

Çevreyi yok eden nesil, bedelini ödeyen nesil değil. Sorun bu.

—Wangari Maathai

Erimekte olan bir buz kütesinin üzerine tehlikeli bir şekilde tüneyen bir kutup ayısı, iklim değişikliği ve onun hayvanlar ile insanlar üzerindeki etkilerinin belki de en iyi sembolüdür. İnsanları bağış yapmaya teşvik etmek için çevre grupları tarafından kullanılan, toplumu bilinçlendirip öfkelenlendirmek için sosyal medya sitelerinde paylaşılan bu gibi görüntüler gittikçe yaygınlaşmıştır. Dünyanın uzak bir noktasında, insanlığın alışkanlıkları ile Kuzey Kutbu'nun içler acısı hâlinin kesişmesi sonucu ortaya çıkan bu sahne, pek çok insan için gezegenimizi bitki ve hayvan türlerinin birer birer ortadan kalktığı bir felakete götürdüğümüzün kesin kanıtı oldu.

Aslında durum, canlı türlerinin birer birer ortadan kalkmasından çok daha kötüdür: Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın

verilerine göre *her gün* 200 kadar böcek, kuş, memeli ve bitki türünün nesli tükenmektedir. Dinozorların 65 milyon yıl önce bir anda ortadan kalkmasından bu yana, gezegendeki türlerin neslinin tükenmesi açısından en kötü dönemi yaşıyoruz ve evrimsel gelişmeler, iklim değişiklikleri, volkanik patlamalar ve dünyaya çarpan asteroidler gibi doğal olaylarla bağlantılı daha önceki kitlesel yok oluşlardan farklı olarak, siz bunları okurken yaşanmakta olan felaketin sorumlusu bizleriz. Durum o kadar kritik ki soyu tükenme tehlikesi altında olan türlerin yüzde 99'u; yaşam alanlarının yok edilmesi, aşırı nüfus ve avcılık gibi insan faaliyetleri dolayısıyla risk altındadır.

Fakat türlerin soyunun tükenmesinin iki temel sebebi -çevre kirliliği ve iklim değişikliği- büyük ölçüde endüstriyel tarım uygulamalarının ürünüdür. Endüstriyel hayvancılık, havaya amonyak, hidrojen sülfür ve metan gibi kimyasal maddeler püskürtmekten, suyu ve toprağı kirlüten devasa gübre göletleri oluşturmaya kadar pek çok uygulama ile bugünkü çevresel bozulmanın en büyük sorumlularından biridir. Et, yumurta ve süt ürünlerinin iklim değişikliğinde oynadığı rolün boyutlarını nicel olarak inceleyen, İngiliz bilim insanlarından oluşan bir araştırma ekibi, çeşitli beslenme biçimlerinin yarattığı sera gazının miktarını ölmüş ve hepçillerin, küresel ısınmadan veganlardan yaklaşık 2,5 kat daha fazla sorumlu oldukları sonucuna varmıştır. Hayvan tarımcılığı sadece türlerin yok olmasına neden olan bir uygulama değil aynı zamanda çocuklarımız ve torunlarının sıcaklıkların daha yüksek olduğu, okyanus akıntılarının değiştiğı, kontrol edilmesi güç yangınların daha fazla çıktığı, denizlerin seviyesinin yükseldiğı, fırtınaların daha güçlü, kuraklıkların daha şiddetli olduğu bir dünyayı miras alacak olmasının temel sebeplerinden biridir.

Hayvan Ürünleri ve İklim Değişikliği

Peki, vegan olmak iklim değişikliğini çözer mi? Anlaşıldığı kadarıyla Birleşmiş Milletler böyle düşünüyor. Birleşmiş Milletler, 2006'da yayımladığı *Besi Hayvanının Uzun Gölgesi: Çevre Sorunları ve Seçenekler* adlı raporda, hayvansal gıdaların üretiminin, sera gazı emisyonlarının yüzde 18'inden sorumlu olduğunu –bu miktar tüm dünyadaki otomobil, gemi, uçak ve trenlerin atmosfere saldığı toplam karbondioksit miktarının üzerindedir– açıklamasından bu yana, hepçil beslenmeyi kötölemenin en gözde yolu, et ve süt ürünleri endüstrilerini küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilişkilendirmek olmuştur. Araştırmaya göre, hayvancılığın neden olduğu sera gazı emisyonları, metan şeklindedir. Metanın küresel iklimi değiştirme potansiyeli, karbondioksitten 86 kat, azot oksitten 268 kat daha fazladır. Bu istatistiklerin gerçekte ne anlama geldiğini kendiniz yorumlayabilirsiniz.

Yine 2009 yılında Worldwatch Enstitüsü tarafından yayımlanan *Besi Hayvanları ve İklim Değişikliği* başlıklı raporda, endüstrinin tüm yaşam döngüsü ve tedarik döngüsü göz önünde bulundurulduğunda, hayvancılığın, yıllık toplam sera gazı emisyonlarının yüzde 51'inden sorumlu olduğu açıklanmıştır. Bu raporun yazarları, insanlara et, yumurta ve süt ürünler yerine vegan gıdalar tüketmelerini önermektedir.

Birleşik Milletler, 2015'te yayımladığı Tüketim ve Üretimin Çevresel Etkilerini Değerlendirmek başlıklı bir başka raporunda, iklim değişikliğini azaltmanın bir yolu olarak tüm dünyanın beslenme tarzını değiştirerek hayvansal ürünlerden uzaklaşması gerektiğini vurgulamıştır.

Tıpkı dünyadaki açlık gibi, iklim değişikliğinin çözümü de gündüğünden çok daha inceliklidir. Uzmanlar, vegan beslenmenin çevre üzerinde ne kadar etkisi olacağı üzerine münakaşa ededur-

sun, dünyadaki acımasızlığı azaltırken aynı zamanda dünyanın iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden korunmasına yardım edecek bir şey yapmanın, atılması gereken önemli bir adım olduğunu, bize sağduyuyu anlatıyor gibi görünmektedir. Üstüne üstlük, gıda için yetiştirilen hayvanların ortadan kalkması, antibiyotiklere dirençli enfeksiyonların da azalmasını sağlayacaktır. Çünkü tüm antibiyotiklerin yaklaşık yüzde 80'i, besi hayvanlarında kullanılmaktadır ve antibiyotiğe dirençli bakteriler, hayvanlardan insanlara geçebilir.

Et Yemek ve Çevrecilik

Vegan/hayvan hakları hareketinde yer alan pek çok aktivist; hayvancılığın, ozon tabakasının yanı sıra eko-sistemleri de yavaşça yok ettiğini düşünmektedir. Hayvanların tüketilmesinin, çevresel olarak sürdürülemez olduğunu belirtirler. Hayvanlar için gıda üretip sonrasında hayvanları yemenin ne kadar müsrifçe bir hareket olduğundan bahsederler. Endüstriyel çiftliklerin gezegeni kirletip aşırı miktarda su kullandığını savunurlar. Ve hayvanları yiyen hiç kimsenin, kendisine çevreci dememesi gerektiği sonucuna varırlar.

Bu çıkarım, görünüşte mantıklı gelebilir. Ama bazı önemli noktaları göz ardı etmemeliyiz. Öncelikle her “et yiyen” aynı miktarda hayvansal ürün tüketmez. Gittikçe daha fazla insan, “neredeyse vegan” beslenme biçimine geçerek et, yumurta ve süt ürünleri tüketimini önemli ölçüde azaltmaktadır. Fakat yine de bu insanların etobur olduğu düşünülür. Aynı şekilde tüm hayvansal ürünlerin, kaynaklar üzerinde aynı seviyede talep oluşturmadığını unutmamalıyız. Örneğin büyükbaş hayvanlardan et üretmenin çevresel yükü, tavuklardan et üretiminin oluşturduğu yükten önemli ölçüde daha fazladır. (Ve şunu unutmamak gerek: sebze-meyve yetiştiriciliği, mahsul toplama ve mahsullerin taşınması uygulamalarında da oldukça fazla kaynak tüketilir.)

Besin zincirinin daha alt basamaklarında beslenmenin gezegen için daha iyi olduğuna kesinlikle katılıyor olsam da kendini çevreci olarak tanımlayan birinin karbon haritasını, bir veganın karbon haritası ile karşılaştırdığımızda nasıl bir sonuca ulaşırız? Her yere bisikletle gidip gelen, suyunu yeniden kullanılabilir paslanmaz çelik matarada taşıyan ve et yeme alışkanlığı ayda bir çizburgerle sınırlı olan, et tüketen bir çevreci ile çok fazla petrol tüketen bir hafif arazi aracı kullanan, yılda birkaç kez uçağa binen ve su ihtiyacını tek kullanımlık plastik şişelerle gideren fanatik bir veganı karşılaştıralım. Hangisinin çevre üzerindeki olumsuz etkisi daha azdır?

Belli bir grubu görünürdeki kusurlarından dolayı eleştirirken bunun sonuçlarını da hesaba katmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Bazı şeyleri gereğince yapmadıkları için onları kınamaya çalıştığımızda, çevreci hareket ile gerçekten dayanışma içerisine girdiğimize inanıyor muyuz?

Kuraklık

Gıda için hayvan yetiştiriciliği, kuraklık koşullarını daha da kötüleştirirken endüstri çiftlik hayvanlarının su, beslenme, temizlik ihtiyaçlarını karşılamak ve onları mezbahalarda katletmek için su kaynaklarını ciddi şekilde tüketerek durumu daha da kötüleştirmektedir. Bunu Kaliforniya örneği üzerinden açıklamaya çalışalım. Yaşamımı sürdürdüğüm bu eyalet, kuraklık koşullarına hiç yabancı değildir (ben bu satırları yazarken ciddi bir kuraklığın dördüncü yılındayız) ve Birleşik Devletler'in bir numaralı süt ürünleri üreticisi durumunda. Büyükbaş hayvanlar, yoğun sulama gerektiren kaba yonca ile beslenir. Bazı hesaplamalara göre, Kaliforniya'nın barajları ve akiferlerindeki suyun neredeyse yarısı, hayvan tarımına gitmektedir. Çiftçiler, Batı Kıyısındaki sığırları beslemenin yanı sıra, süt ürünleri endüstrisi yeni gelişmekte olan Çin'e kaba yonca ihraç etmekte ve her yıl Colorado Nehri'nden 100 milyar galon su

kullanmaktadır. Bu, 1 milyon ailenin yıllık su ihtiyacını karşılamaya yetecek bir miktardır.

Başka bir ifadeyle, endüstriyelleşmiş hayvancılık, iklim değişikliğine sebep olur, bunun sonucunda kuraklık artar ve sonrasında şirketler, kalan az miktardaki suyu alarak ekolojik felaket sürecini sürdürür.

Tüm dünyada en fazla suyu büyük endüstriyel tarım şirketlerinin tüketmesine rağmen, ana akım medya, kuraklık sorununu tartışırken badem ve portakal yetiştiricileri gibi diğer tüketicileri şeytanlaştırmaktadır. Badem, portakal ve diğer sebze-meyvelerin yetiştirilmesi için çok fazla su gerekir ama bu gıdalar hayvansal gıdalardan çok daha verimli ve dolayısıyla gezegen için daha az zararlıdır. Örneğin, 30 gram sığır eti üretmek için 106 galon su gerekirken aynı miktarda badem üretimi için 23 galon su gerekir. Evet, bu kabuklu bir yemiş üretmek için çok fazla olabilir ama badem için su harcamak, aynı suyu hayvanların yetiştirilmesi ve öldürülmesi için kullanmaktan çok daha iyi -ve merhametli- bir uygulamadır.

Kaliforniya'da kriz öylesine kötü bir hâl aldı ki çok sayıda kıyı şehri, tuzlu suyu içilir hâle getiren tuz giderme tesisleri kurmayı düşünüyor. Bu, son derece pahalı ve aynı zamanda her bir tesisin üreteceği yüksek miktarda karbon ayak izi, her gün çekilen milyonlarca galon deniz suyunun deniz yaşamı üzerinde yaratacağı tahribat, başka pek çok çevresel soruna zemin hazırlayan bir seçenek. Kuraklık sorunu, Dünyanın geleceğini düşünen her insanın vegan olması için tek başına yeterli bir sebeptir.

Yok Olma Tehlikesi Altındaki Vahşi Yaşam

Et yemenin hayvanları nasıl etkilediğini insanların doğrudan tükettiği hayvanlar oldukları için aklımıza ilk olarak inekler, tavuklar, domuzlar ve balıklar gelir. Ama (kimi zaman özgür yaşayan türler olarak da anılan) yaban hayvanları da yuvaları olan doğa ile bir-

likte etkilenmektedir. Bu durum Kuzey Yarım Küre’de belki de en iyi, kırmızı et baronlarının büyükbaş hayvanlar için gittikçe daha fazla otlanma arazisini –ki aslında bu araziler tarih boyunca yabani eşekler, atlar, çakal ve kurtların da yaşam alanı olagelmıştır– işgal ettiği Birleşik Devletler’de görülmektedir. Çakallar ve kurtlar, tepe yırtıcı avcı hayvanlardır ve bundan dolayı çiftlik sahiplerinin bu hayvanlardan nefret ettiklerini söylemek abartı olmaz. Evet, çiftlik sahipleri yaban eşiği ve atlardan da nefret eder fakat farklı bir sebeple: çiftlik sahiplerinin iddiasına göre, at ve eşekler, yem ve su için ineklerle rekabet eder. Ama et endüstrisi çakallar ve kurtlardan nefret eder çünkü bu doğal etoburlar, kelimenin gerçek anlamıyla çiftlik sahiplerinin kârlarını yerler. Kurt ve çakalların doğal avları olan antilopları ve bufaloları sistematik olarak öldürüp yerlerine evcil çiftlik hayvanlarını getirenlerin çiftlik sahipleri ve çiftçiler olması oldukça ironiktir. Aç bir Canis, yemeğinin aslında insanlar tarafından tüketilmek üzere yetiştirilip yetiştirilmediğine aldırmaz.

Çünkü çiftlik sahipleri yüzyıllardır, çoğu zaman federal yönetimlerin yardımıyla, vahşi hayvanlara karşı meralar üzerinde şiddetli fakat çok az görülen bir savaş vermektedir. Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı’nın tuhaf isimli (ve yaban hayatına hizmet etmek adına hiçbir şey yapmayan) Yaban Hayat Hizmetleri Ajansı ve Arazi Yönetimi Dairesi, et endüstrisinin kiralık tetikçileridir ve bunun bedelini vergi mükellefleri öder. Yaban Hayat Hizmetleri, kurtları ve çakalları çoğunlukla helikopterlerden vurup öldürürken Arazi Yönetimi Dairesi, yabani at ve eşek nüfuslarını farklı bölgelere dağıtıp bu uygulama ile hayvan topluluklarının sosyal sistemlerini bölerek “yönetir.” Şansı yaver gidenler meralara ulaşmayı başarır ya da evcilleştirilir; diğerleri bir hayvanat bahçesinin büyük kedilerine yem olmak üzere öldürülür ya da gemilerle, sessiz sedasız, yasaların atların insan tüketimi için öldürülmesine izin verildiği Kanada veya Meksika’ya götürülürler.

Yaban Hayat Hizmetleri, ineklere daha fazla yem ayırmak adına, sadece otlanan büyükbaş hayvanların yaşamını tehdit eden yırtıcı hayvanları değil mus ve geyik gibi türleri de öldürmektedir. Kurum, havadan ateş etmenin yanı sıra ayak kapanları, boyun kapanları ve kurbanın ağzına ve burnuna bir sodyum siyanür bulutu sıkarak büyük bir acı çekmesine neden olan, çevreye zehirli kimyasallar gönderen M-44 cihazları kullanmaktadır. Federal yasalar çerçevesinde korunan kel kartal, köpek ve kedi gibi hayvanları da rutin olarak, işletmeler için ikincil zarar unsurları görerek öldürüyor. Yaptıkları barajlarla otlanma alanlarında taşkınlara neden olduğu için, kunduz gibi kendilerine yaşam alanları yaratan hayvanları, onlarla birlikte balıkları ve nehir samurlarını öldürmek üzere patlayıcılar kullanıyorlar.

Ama et endüstrisi için asıl “haşere” kurtlardır ve çıkarlarını korumak için onları öldürme haklarını güçlü bir şekilde savunurlar. Çiftlik sahiplerinin bu hayvanları öldürmenin yabani avlanmanın önüne geçeceğine gerçekten inanıp inanmadığını tahmin etmek güçse de, 2014’te gerçekleştirilen, 25 yıllık verileri inceleyen bir araştırma sonucunda, kurtlara karşı ölümcül silahlar kullanmanın, bir kurdun ineklere saldırma olasılığını yüzde 5 ila 6 oranında artırdığı, bunun sebebinin ise bir kurdu öldürmenin sürünün davranışlarını etkileyip yanlış kurtları kendi bölgelerinin ötesinde avlanmaya itmesi olduğu anlaşılmıştır. Ne yazık ki et endüstrisi, inek ve koyunları öldüren kurtlar ve diğer hayvanların nesli tükenene kadar mutlu olmayacak. 1920’li yıllarda çiftlik sahiplerine ve çiftçilere yardım eden avcılarının eylemleri sonucu soyu tükenen Kaliforniya boz ayısının başına gelen de buydu.

Et endüstrisi, amacı bu olmadığına bile başından beri çevresel kaosa neden olmuştur. Sığır gibi ağır, toynaklı hayvanları, Kuzey Amerika’da otlatmak üzere Avrupa’dan getirmek, ekolojik bir kâbus yarattı. Beslenmek için yaşam alanları içerisinde dolaşan mus ve

geyik gibi doğal memelilerden farklı olarak inekler tek bir alanda otlanmaya odaklanma, yiyecek bir şey kalmayana kadar aynı yerde durma eğilimindedir. Otlarıırken nehir kenarlarındaki bitki örtüsünü ezer, doğal çimenleri ve yabani çiçeklerin kökünü kazıyıp onların yerine tüm bölgeyi hızla kaplayan yabani otların çıkmasına neden olur, havzalara zarar verir ve yüzey toprağını rüzgâr ve su erozyonu etkilerine açık hâle getirirler. Biyolojik Çeşitlilik Merkezi'ne göre, "Güneybatı'nın kurak arazilerinde büyükbaş hayvanların otlatılması, pek çok türün neslinin tükenme tehlikesi altında kalmasının en yaygın sebebidir. Besi hayvanı otlatma uygulamaları, bitki örtüsünü yok edip, vahşi yaşam alanlarına zarar verip, doğal süreçleri sekteye uğratarak, ırmak kıyısı alanları, nehirler, çöller, çayırlar ve ormanlar üzerinde ciddi bir ekolojik yıkım yaratarak, yaşamları bu alanların varlığına bağlı olan türler ile ekosistemleri ciddi şekilde tehlikeye atarlar.

Başka yerlerde de insanlığın et açlığı bitki örtüleri ve yaşam alanlarını ortadan kaldırmakta, -Afrika, Asya ve Güney Amerika'daki ülkelerin de dâhil olduğu- biyolojik çeşitliliğe sahip ülkeler inek, keçi, koyun ve mahsul yetiştiriciliği için arazileri temizleyip, yetiştirilen mahsulları bu hayvanları beslemek için kullandıkça bu yıkım daha da ciddi bir hâl almaktadır. En fazla biyolojik çeşitliliğe sahip eko-sistemlere ev sahipliği yapan tropik ülkelerde ise manzara özellikle iç karartıcıdır. Bilim adamları, et üretiminin bu hızda artmaya devam etmesi hâlinde, bazı ülkelerin talebi karşılama çabasına girerek arazilerinin yüzde elliye kadarlık kısmını tüketebileceğini tahmin etmektedir. İklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi endüstrinin yarattığı diğer etkilerle birlikte düşünüldüğünde, bu da et üretimini türlerin neslinin tükenmesinin öncelikli sebebi hâline getirmektedir.

Çevresel İrkçilik

Çevre ile ilgili kaygıların ırk sorunları ile kesiştiği noktada genellikle, hava kirliliği ve kirlenmiş içme suyu gibi çevresel tehlikelerin, aynı zamanda sağlık hizmetlerine erişimi de yetersiz olan beyazlar dışındaki toplulukları orantısız şekilde etkilediği, ayrımcılığın bir biçimi olan çevresel ırkçılığa bakarız. Örneğin çiftlik işçileri ve çocukları sürekli yakınlarındaki mahsullere sıkılan kimyasal ilaçlara maruz kalır, endüstriyel çiftliklere yakın noktalarda yaşayan ya da çalışan aileler ise hayvancılığın her gün ürettiği toksik emisyonlar dolayısıyla genellikle solunum rahatsızlıkları, baş ağrısı, evlerinin sinek istilasına uğraması gibi sorunlarla karşılaşır. Depresyon ve bitkinlik şikâyetleri, bu ailelerde daha fazla görülür. Binlerce endüstriyel domuz çiftliğinin, Siyah, Latin ve Amerikan Yerlisi toplulukların yaşam alanlarında toplandığı ve bölge halkının çok sayıda farklı sağlık sorunlarına maruz kalıp kirli su, dışarıya kurumaya bırakılan çamaşırların dışkı lekelerine bulanması gibi sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmasına neden olduğu Kuzey Carolina'nın doğu yakasında durum özellikle kötüdür. Dahası, sorun yaratan, sadece endüstriyel çiftlikler değildir.

Tecrit politikaları, pek çok topluluğu mensup oldukları ırklara göre birbirinden ayırırken belediye atık depolama sahaları, tren istasyonları, hurdalık alanlar, trafiğin çok yoğun olduğu yollar, atık alanları ve kömür santralleri gibi kirliliğe neden olan unsurların bulunduğu yerlerde yaşayan genellikle, Beyaz olmayan halklardır. Ayrıca yoksulluk oranının yüksek olması, bozulan altyapı sistemleri, yıkılmaya yüz tutmuş konutlar, kentsel yozlaşma, yetersiz okullar ve kronik işsizlik, bu bölgelerle özdeşleştirilen sorunlardır.

Çevresel adalet hareketini eleştiren bazı kimseler, bu koşulların ırkçılıkla bağlantılı olduğu iddialarını reddetse de 2014'te gerçekleştirilen bir araştırma, durumun tam da bu şekilde ortaya koymaktadır. Minnesota Üniversitesi'nden araştırmacılar, Birleşik

Devletler'in farklı bölgelerindeki yaşam alanlarında atmosfere karışan azot dioksit (NO_2) miktarlarındaki eşitsizlik ve adaletsizliği incelemiş, beyaz olmayan insanların, beyaz insanlardan yüzde otuz oranında daha fazla NO_2 soluduğu sonucuna ulaşmıştır. NO_2 genel olarak araba egzozlarından ve elektrik santrallerinden yayılır ve kalp hastalıklarına, astım ve diğer solunum rahatsızlıklarına yol açar. Araştırmanın yazarları, maruz kalma oranlarındaki eşitsizliğin, bir yılda kalp hastalıkları sonucu 7.000 ölüm vakasına eşit olduğunu, bunun gelir eşitsizliğinden daha yüksek bir oransızlığa karşılık geldiğini belirtmiştir. Çalışmaya göre, tüm ülkede, en temiz şehirlerde bile beyaz olmayan insanlar, zararlı maddelere beyazlardan daha fazla maruz kalmaktadır. Metropolit bir bölge büyüdükçe ve nüfus yoğunluğu arttıkça ırk, çok daha önemli bir konu hâle gelir. Bunun sadece toplumun düşük gelirli kesimleri ile yüksek gelirli kesimleri arasındaki farkla ilgili olmadığı çok açıktır. Sonuçlar, beyaz olmayan en zengin kişilerin bile, çevresel açıdan, yoksul Beyaz insanların yaşadığı bölgelerden bile daha kötü durumda olan bölgelerde yaşadığını ortaya koymaktadır.

Çevresel ırkçılığa karşı kampanyalar yürüten önde gelen isimlerden biri olan Robert D. Bullard, her on Afro-Amerikan bireyden sekizinin, kendilerinin çoğunlukta oldukları bölgelerde yaşadığını belirtir. "Yaşam alanları üzerinde uygulanan tecrit politikaları, pek çok ırksal ve etnik grubun ek eğitim, gelir ve meslek statüsünü düşürmektedir. Ama bu senaryo, Afro-Amerikanlar için geçerli değildir. Afro-Amerikanlar, eğitim alanındaki veya mesleki başarıları ya da gelir düzeyleri ne olursa olsun, ırkları dolayısıyla daha yüksek suç oranlarına, daha az etkili eğitim sistemlerine, yüksek ölüm risklerine, daha yıkık dökük yaşam alanlarına ve daha büyük çevresel tehditlere maruz kalmaktadır. Örneğin Los Angeles bölgesinin yoğun nüfuslu Güney Kıyısı havzasında, Afro-Amerikanların yüzde 71'inden daha fazlası, Latin yurttaşların ise yüzde 50'si hava

kirliliğinin en yüksek olduğu alanlarda yaşamakta, beyazların ise sadece yüzde 34’ü kirlilik oranının çok yüksek olduğu bölgelerde yaşamaktadır.”

Beyaz olmayanların çevresel şartlardan etkilendiği bölgelere örnek verecek olursak, 2005 Ağustosunda Birleşik Devletler’in Körfez Kıyısında yaşanan ve –çoğunluğu siyah– 1.836 kişinin hayatını kaybettiği, on binlerce kişinin ise hayvan dostlarıyla birlikte bölgeyi terk etmek zorunda kaldığı Katrina Kasırgası, bu felaketlerin en büyüğüdür. Fırtına sona erdikten sonra en fazla can kaybının New Orleans’ta yaşandığı anlaşıldı. Şehrin kötü tasarlanmış su seti sistemi işlevini yitirdi ve sele karşı hassas bölgelerin sular altında kalmasına neden oldu. Bütünüyle yıkıma uğrayan yerlerin büyük kısmı, işçi sınıfına mensup yoksul insanların yaşadığı bölgeler ile eğitilmiş, meslek ve işletme sahibi Siyahların yaşadığı mahallelerdi. Fransız Mahallesi, Uptown ve Garden District gibi eğitimin yüksek olduğu –çoğunlukla Beyazların yaşadığı– bölgeler ise Katrina’ya çok az hasarla atlattı. Bu mahallelerde bölge sakinlerine toplu taşımaya ve kent altyapısına uygun erişim sağlanıyor ve orada yaşayanlar, şehrin daha yoksul kesimlerinde yaygın olarak görülen havai yollar ve endüstriyel kanallar gibi çevresel külfetleri kabul etmeye mecbur bırakılmıyordu.

Birleşik Devletler’de yaşayan Siyah insanların büyük çoğunluğu için, iklim değişikliğinin sembolünün erimekte olan bir buz kütlesi üzerinde duran kutup ayısı değil Katrina olduğunu söyleyebiliriz. Bilim insanları ve çevre aktivistleri, ısınan okyanusların, New Orleans’takine benzer şiddette kasırgaların daha sık yaşanmasına neden olacağı ve bu felaketlerden en çok toplumsal politik, kültürel, kurumsal olarak veya başka şekillerde marjinalleştirilmiş kesimlerin zarar göreceği konusunda bizi uyarmaktadır. İşin trajik ve ironik yanı, bu yıkımı hızlandıran toksik tesislerin, çoğunlukla bu insanların yaşadığı bölgelerde yer almasıdır.

“Katrina Kasırgası ve sonrasında yaşananlar, yaklaşan ekolojik felaketlerin ilk olarak ve en fazla fakirleri vuracağını bize öğretti. Tehlikelere açık insanlar ile ilgili duyduğumuz kaygıları, gezegen için duyduğumuz kaygılardan ayırmanın söz konusu olamayacağını düşünenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor” diyen çevre savunucusu Van Jones ve ekliyor: “gezegenin sağlığı Siyah, Latin ve Asyalı halklara bağlı. Açıkça ifade etmek gerekirse beyaz olmayan insanlar, Amerika’nın daha yeşil bir ülkeye dönüştürülmesi adına, beyaz kolej öğrencilerden daha fazla şey yapabilir.” Kutuplardaki megafona ile ilgili ise görüşleri şöyle: “Bu ülke kutup aylarını da yoksul çocukları da kurtarabilir.”

Çevresel ırkçılık, elbette sadece Birleşik Devletler’le sınırlı değildir. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, gezegenin tamamında yaşam alanlarının insan nüfusları için kötüleşmesine neden olmuştur. Ama tıpkı Birleşik Devletler’de olduğu gibi, diğer ülkelerde de felaketlerden en fazla zarar gören, ayrıcalıklı insanların bu felaketlerden kaçınmak için sahip olduğu olanaklardan yoksun olan Yerliler ve diğer renkli halklardır. Örneğin palm yağı gibi bir ürün için ormanların yok edilmesi, yerli toplulukların sağlıklı bir yaşam alanına sahip olma haklarını ellerinden alır. Palm yağı şirketleri, Yerli halkların yaşamlarının bağlı olduğu doğal kaynakları ortadan kaldırarak genellikle gıda güvensizliği yaratır ve insanları yaşam alanlarındaki doğal geçim kaynaklarından mahrum bırakırlar. Dahası endüstrinin zehirli gübreleri ve -25 kadar haşere ilacını, bitki öldürücü kimyasalı ve böcek ilacını içeren- kimyasal maddeleri hiçbir kısıtlama olmadan kullanması toprağı, yer altı sularını ve mahsul-leri kirletmekte, işlenmemiş tonlarca palm yağı, atık su, nehirlere dökülüp toprağı sızmaktadır. Palm yağı arazilerine yer açmak için ormanlık alanlarda çıkarılan yangınlar sonucu, bölgeyi bir duman tabakası kaplar ve yöre halkı maske takmak zorunda kalır.

Dünyada görülen çevresel yıkımın büyük bir kısmı gıda üretiminin, endüstriyel çiftliklerin sıra dışı bir hızda yükselişe geçmesi, doğal arazilerin palm ağaçları yetiştirmek veya çiftlik hayvanlarını beslemek için boşaltılması gibi uygulamalardan kaynaklanıyor olsa da bu yıkıma diğer endüstrilerde de katkı sağlar. Kimyasal imalatı, mineraller ve doğal kaynaklar için madencilik uygulamaları, kereste üretimi ve elektrik santrallerinin tamamı toksik ortamlar yaratır, yer altı sularını kirletir, dünya genelindeki köy ve kasabaları toksik bölgeler hâline getirir. Çevreyi kirleten bu endüstrilerin pek çoğu, vergi muafiyetlerinden yararlanan, değerli araziler ve su kaynaklarının kullanılması noktasında yerel yönetimler üzerinde nüfuz sahibi olan uluslararası şirketlere aittir ve bu şirketler tarafından işletilmektedir.

Ekofeminizm

Vegan etiği ve çevre ile olan ilişkisini incelerken sadece hayvancılığın iklim değişikliğini nasıl etkilediğini, ekolojik uyumu bozup ekosistemlere nasıl zarar verdiğini değil aynı zamanda insanlığın doğal dünya üzerindeki tahakkümünü, doğa üzerinde sahip olduğunu düşündüğü üstünlüğün, doğanın sahip olduğu içkin değeri görmemizin önüne nasıl geçtiğini düşünmeliyiz. Ekofeministler bunu anlarlar ve çevre ve cinsiyet konularını birlikte ele almamızı sağlayan da bu bakış açısidir. Bir önceki bölümde ekofeminizm konusuna kısaca değinmiş olmamıza rağmen, bu felsefeyi buradaki tartışmamıza dâhil etmezsem bir şeyler eksik kalacakmış gibi hissediyorum.

Adından da anlaşılabilceği gibi, ekofeminizm ekolojik ve feminist kaygıları birleştirir: Ekofeministler, doğal dünyayı feminist bir sorun olarak görür, buna bağlı olarak feminizme ilişkin konuları, Dünya ile ilişkileri açısından değerlendirirler. Ekofeminizm, aktivist ve akademik bir hareket olarak, doğanın sömürülmesi ve baskı

altına alınmasının, temel olarak kadınların, beyaz olmayan halklar ve ezilen diğer halkların sömürülmesi ve baskı altına alınması ile bağlantılı olduğunu kabul eder. Buna bağlı olarak çevrenin korunmasına yönelik çabalar, insanların tahakküm altına alınmasına son vermeye yönelik çabalarla örtüşmelidir.

Bu ilişkiye yaklaşım biçimlerinden biri, dünyayı birbirine zıt kavram çiftlerine ayıran, bir kavramın diğerine üstün olarak düşündüğü, diğerinin ise ayrımcılığa maruz kaldığı ataerkil dualizmlerdir: maskülen/feminen, Beyaz/Siyah, akıl/beden, mantık/duygu, insan/insan olmayan, kültür/doğa, uygar/ilkel vs. Bazı ekofeministlerin “tahakküm mantığı” olarak adlandırdığı bu düşünce tarzı, doğayı “erkeklerin, özellikle de Beyaz erkeklerin üzerinde egemenlik kuracağı” bir şey olarak değerlendirir. Aynı erkekler, kadınları, beyaz olmayan insanları ve hayvanları nesneleştirerek onlar üzerinde tahakküm kurmaya çalışır. Dolayısıyla biz, tahakküm sistemlerini desteklemek amacıyla kullanılan bu “iyi/kötü” mantığını doğanın sömürülmesinin ötesinde, cinsiyetçiliği, ırkçılığı ve türçülüğü de içeren bir süreç olarak değerlendiriyoruz. Ataerkil düzen, kadın bedenini (insan ya da diğer canlılar) kontrol altına aldığı gibi, doğal dünyayı da dişileştirir (“Doğa Ana”, “Toprak Ana”, “bereketli toprak” vs.) ve onu tüketilmesi gereken bir ekonomik kaynağa dönüştürür.

Ekofeminizm ise bu dualizmleri yapısöküme uğratarak diğer insanların ve doğanın sistematik bir şekilde tabi kılınması hakkında eleştirel bir şekilde düşünmeyi amaçlar. Hayvan Hakları için Feministler örgütünün kurucularından biri olan Mari Kheel ile tanışana kadar, ekofeminizm kavramını tam olarak anlayamamıştım. 2011’de aramızdan ayrılan Marti, çok üretken bir yazar olan arkadaşı Jeffrey Masson’ın veganlıkta ilgili kitaplarında kullanacağı fikirleri şekillendirmesine yardımcı olmak üzere, Bay Area’daki şık evinin oturma odasında çok sayıda ufuk açıcı toplu oturuma ev

sahipliği yapıyordu. Bu oturumların ikisine katılacak kadar şanslıydım ve her ikisinde de oda, hareketin içinde yer alan en ünlü isimlerden bazılarıyla doluydu. O günlere dair en iyi hatırladığım, Marti'nin sessiz sıcaklığıyla herkesi karşılayıp sohbetin akması için elinden geleni yapmasıydı. Ayrıca yaşamım boyunca gördüğüm en pahalı kişisel hayvan hakları kitaplarından birine sahipti. O kitaplıkta bulunan eserlerden birkaçı şimdi bizde olduğu için, Lauren ile çok gururluyuz.

Ama ekofeminizmle ilgilenme noktasında benim asıl esin kaynağım, Marti'nin yazdığı metinler, özellikle de, bazı (erkek) doğa ahlakbilimcilerin, insanların doğadan farklı varlıklar olarak sahip olduğu önemi vurguladığı gözleminde bulunduğu *Nature Ethics: An Ecofeminist Perspective* adlı çalışmasıydı. Ama bu amaca ulaşırken, kendimizi, aslında bağ kurmayı arzu ettiğimiz doğal dünyadan yabancılaştırırız. Bunun sonucunda, diye açıklar Marti, bu arzuyu yabancı hayvanları avlamak gibi kontrol ve şiddet uygulamalarıyla tatmin ederiz. (Doğayı fethetme isteği şeklinde tezahür eden aynı itki, insanların, şiddet tehdidi altında olmadıkları ya da yiyecekten yoksun bırakılmadıkları sürece kesinlikle yapmayacakları numaraları yaptırmak için hayvanları "eğittiği" sirkler ve deniz parklarında da açıkça görülmektedir.)

Çevresel adalet ve feminizm, kadın sağlığına dair konularla da kesişir. Örneğin fast-food zinciri KFC, kovalarca tavuk göğsü, budu ve diğer vücut parçaları satmak için kâr amacı gütmeyen oldukça ünlü bir göğüs kanseri derneği ile birlikte çalışmaya başladığında, ekofeministler bunun, adını Breast Cancer Action topluluğundan alan pembe aklama (pinkwashing) uygulamalarının açık bir örneği olduğunu belirttiler. Pembe aklama uygulamalarında şirketler, ürünlerine meme kanseri sembolünü (pembe bir kurdele) iliştiyerek, tüketicilerin, satın aldıkları ürünün hastalığa karşı verilen mücadeleye yardımcı olduğunu düşünmesini sağlayarak, satışları-

nı artırmayı amaçlar. Ortaklık, sadece insanları meme kanseri ile ilişkilendirilen bir ürünü satın almaya teşvik ettiği için değil aynı zamanda KFC mağazalarını genellikle sakinlerinin diyabet, obezite ve kanser gibi sağlık sorunları ile orantısız olarak karşı karşıya kaldığı düşük gelirli bölgelerde açtığı için eleştirildi. Buna benzer bir pembe yıkama kampanyası da, o sıralar ürünlerini, meme kanseri riskini artırdığı düşünülen, büyüme hormonu rBGH verilen büyükbaş hayvanlardan elde edilen süt ile üreten Yoplain yoğurt tarafından yürütülmüştür.

Sağlıklı Birey, Sağlıklı Gezegen

Vegan etiği benimsemek için pek çok neden vardır ve kuşkusuz doğa sevgisi bunlardan biridir. Daha geniş bir bütünün parçaları olarak, sadece kendimize karşı değil gezegeni paylaştığımız diğerlerine ve kuşkusuz gezegenin kendisine karşı sorumluyuz. Vegan diyetin sağlık için faydaları uzun süredir biliniyor olsa da çevre üzerindeki etkileri ancak yakın zaman içerisinde anlaşılmıştır. Örneğin 2015'te Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı Beslenme Yönetmeliği Danışma Kurulu tarafından yayımlanan 571 sayfalık bilimsel raporda, organik vegan diyetin, kaynakla ve ekosistem kalitesi üzerinde en az olumsuz etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Veganlık, gıda üretimi için su kullanımından hayvancılık uygulamalarının neden olduğu atık ve kirlilik miktarına kadar pek çok açıdan herkes için daha iyi bir seçenektir. Göz önünde bulundurmamız gereken diğer gerçekliklerden bazıları şunlardır:

*Bir hamburger üretmek için 450 galon su gerekirken, bir portakal yetiştirmek için sadece 13 galon su gerekir.

*Bir galon inek sütü için, 880 galon su gerekir.

*Çiftlik hayvanları, yılda en az 32 milyon ton karbondioksit üretirler. Bu da tüm dünyadaki sera gazı emisyonlarının yüzde 51'ini oluşturur.

*Çiftlik hayvanları, karbondioksitten 296 kat daha zararlı olan ve salınımı gerçekleştiren sonra 50 yıl boyunca atmosferde kalan bir sera gazı olan azot oksit emisyonlarının yüzde 65'inin sorumlusudur.

*Süt ürünleri endüstrisinde kullanılan her inek, günde yaklaşık 75 kilo dışkılar, dolayısıyla yılda 165 kg nitrojen, 28 kg fosfor ve 18 kg potasyum üretir. Buna rağmen, endüstriyel çiftlikler, çevresel kirlilik yönetmeliklerini ihlal etmeye devam etmektedir.

*Et tüketimine dayalı beslenme biçimini değiştirip vegan olan bir kişinin, yıllık karbon salınımı miktarı 1,5 ton azalır.

*Her saniye, yağmur ormanlarında 1,5 dönüm alan yok olmaktadır.

*Yağmur ormanlarının ortadan kalkmasının başlıca sebebi, çiftlik hayvanları ve onları beslemek için yetiştirilen gıda ürünleridir.

Şimdiye kadar hayvan hakları, veganlık, insan hakları ve çevre konularına ve bu konuların birbiriyle nasıl kesiştiğine baktık. Ama bu hareketleri baskının diğer alanları ile paylaştıkları ortak özellikler bakımından tek bir çerçevede değerlendirmenin ötesinde çok önemli bir nokta daha var. Bu kesişimlerin koalisyonlar oluşturmak ve tüm dünyadaki baskıcı kurumları ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmak için nasıl kullanılacağını anlamaya çalışmak daha zorlayıcı –ve kuşkusuz daha eleştirel– bir eylemdir. O hâlde aşağıdaki bölümü, vegan etiğin soyut bir ideal değil mücadelesini verdiğimiz dünya barışı, adalet ve barışa kavuşmayı sağlayacak bir mekanizmaya dönüştüğü bir geleceğin yol haritası olarak düşünün.

5. Bölüm

Daha Şefkatli Bir Dünya Üzerine

Zulmün – mağduru ister insan ister hayvan olsun– gerçekten ne olduğunu anlayacak cesarete sahip olana kadar, bu dünyada bir şeylerin daha iyiye gitmesini bekleyemeyiz.

—Rachel Carson

Bana ve başka pek çok kişiye göre veganlığın özü şefkattir. Bunu uygulamaya geçirmek, “hayvanlar üzerinde denenmemiş” tanımlamanızın kapsamını genişletmek, bir tüketici olarak önceliklerinizin nasıl değişim yaratacağını anlayıp sonrasında buna göre hareket etmek anlamına gelebilir. Budist rahip, barış aktivisti (ve vegan) Thich Nhat Hanh’in da söylediği gibi, “Merhamet bir fiildir.”

İnsanların ve diğer canlıların haklarını görmezden gelmenin – onların saygınlığını, özgürlüklerini yok saymak ya da onları başka şekillerde suistimal etmenin– hepimizin özgürlüğe ihtiyaç duyduğumuz gerçeğini reddetmek olduğunu düşünüyorum. Acı çeken tarafların birliği türleri, ırkları, cinsiyetleri, sınıfları ve dinleri son derece somut bir şekilde birleştirir. Hiç kimse dış dünyada yaşanan olayların etkilerinden uzak değildir. Bir baskı biçiminin gelişmesi-

ne izin verirken başka bir baskı biçimini hayatlarımızdan çıkarmayız. Böyle bir şeyin olması mümkün değildir.

Fakat hayvan hakları davasının arkasında duran bazı hayvan hakları aktivistleri, insanlar adına eyleme geçemeyecek kadar meşgul olduklarını ortaya koyan bir tutum sergilemektedir. Ama hayvanlara yardımcı olmak, fazladan zaman gerektirmemelidir. Vegan olarak –sadece bitkisel gıdalar tüken, hayvanlardan üretilmeyen giysiler giyen, hayvanlar üzerinde test edilmiş ürünlerden kaçınan ve herhangi bir tür ya da kimseyi– sömüren şirketleri desteklemeyen herkes, değişimin aracı olabilir.

Aynı şekilde, veganlar ve hayvan hakları aktivistleri, haklarından mahrum edilmiş insanların baskı altına alınmasına karşı durabilir. Beyazlar dışındaki halkların mensup olduğu kültürleri ötekileştiren dili kullanmaya son vererek ilk adımı atabiliriz: Çinliler, köpekleri yediği için “barbardır”; İspanyollar, boğa güreşlerine katıldıkları için “uygarlaşmamıştır”; Meksikalılar, charreada (rodeo) etkinliklerini destekledikleri için “sadisttir” ve Afrikalılar, filleri öldürdükleri için “kötüdür” vs. Bu küçük düşürücü eleştirilerde, belli bir ülkenin yurttaşlarının çoğunun, söz konusu acımasızlık eylemine genellikle karşı çıktığından daha başka pek çok şiddet eyleminin sorumlularının Batılı devletler olduğundan söz edilmez.

Koalisyonlar Oluşturmak

Ama bana kalırsa vegan etik, dilimizi kontrol etmekten daha fazlasını yapmamızı gerektirir. Yukarıdaki satırlarda vurguladığımız gibi, baskının farklı biçimleri el ele gider ve birbiriyle bağlantılı özgürlüklere sadece dayanışma ve *her türlü* ayrımcılığı reddedererek ulaşamayız. Farklı hareketler arasında koalisyon oluşturmanın vadettiği de budur. Her bir hareket, kendi eşsiz misyonunun kapsamının ötesinde, herkesin haklarını tanımalı ve bu hakların savunucusu olmalıdır. Sendikalar, dinî gruplar ve çocuk avukatlarının

insanları harekete geçirmeye yönelik çabalarından sonra çıkarılan çocuk işçiliği yasaları, emek aktivistlerinin yurttaşlık hakları hareketine katılmasından sonra yürürlüğe giren 1964 Yurttaşlık Hakları Yasası ve 1965 Oy Hakkı Yasası'nın da dâhil olduğu dünyanın –kursuz olmasa da– en önemli ilerici reformları, bu koalisyon çabaları sonucunda yaşama geçirilmiştir.

Ama özgürlük hareketlerinin de kendilerini geliştirmelerini gereken pek çok nokta vardır. Hayvan hakları grupları, eş cinsel hakları mücadelesini, kadın haklarını veya yurttaşlık haklarını -en iyisi tümünü- gündeminin aktif bir parçası hâline getirmelidir. İnsan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak için çalışan örgütler, türcülüğe de karşı mücadele vermelidir.

Bir ölçüde ilerleme kaydedildiğini söyleyebiliriz. İnsanlara farklı beslenme biçimlerine erişim açısından güçlendirmek amacıyla faaliyetler yürüten Food Empowerment projesi ile baskı sistemlerinin nasıl işlediğine odaklanan Sistah Vegan Projesi'nin yanı sıra, LGBTQ bireylerin yönettiği, kâr amacı gütmeyen, tavukları, inekleri ve diğer hayvanları kurtarmaya çalışırken aynı zamanda hayvan hakları, çevre ve toplumsal adalet aktivistleri ile iş birliğini güçlendirmeye çalışan eko-feminist örgüt VINE Sanctuary gibi başarılı örnekler vardır. Our Hen House, aynı zamanda gey ve lezbiyen hakları için kampanyalar yürüten, kâr amacı gütmeyen bir hayvan hakları kuruluşudur. A Well-Fed World'ün, ailelerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamak ve insanları vegan beslenmeye teşvik etmek gibi iki yönlü bir misyonu vardır. #Not1More grubu, göçmenlere karşı çıkarılan adaletsiz yasalara karşı mücadele verip gündelik işçilerin, kayıt dışı LGBTQ göçmenlerin ve göç ettikleri ülkelerden sınır dışı edilen diğer insanların sesi olur. Black Women For Wellness da nüfus, ırk, cinsiyet ve çevre konularında adalet için kampanyalar yürüten bir topluluktur. Özgürleşme sürecine daha kapsayıcı bir bakış açısıyla yaklaşan başka pek çok topluluk vardır.

Bu toplulukların böylesine müstesna olmasının bir sebebi, ne yazık ki istisna olmalarıdır. Hayvan hakları topluluğu –sadece olmasa da– büyük ölçüde Beyaz erkekler tarafından yönlendirilmekte ve şekillendirilmektedir. Bu Beyaz kanaat önderlerinin liderlik ettiği insanlar da çoğunlukla Beyaz kadınlardır. Harekete dâhil olan kadınlar çoğu zaman türcülükle mücadele adına nesneleştirilmekte ve bir baskı biçimi hakkında duyarlılık yaratmak adına başka bir baskı biçiminin imgelerinden yararlanan cinsiyetçi kampanyalarda yer almaktadır. Hayvanları özgürleştirme hareketi içerisindeki cinsiyetçi hiyerarşiler, tam olarak olmasa da bu duruma zemin hazırlayan etmenlerden biridir.

Fakat birkaç kadın (ve erkek) bu gidişatı değiştirmektedir. Bu kişiler, hayvan hakları aktivistlerinin büyük bir kısmının, çabalarının gıda, eğlence, araştırma vs. için kullanılan hayvanların maruz kaldığı kötü uygulamalara odaklanması gerektiğini düşüncesiyle hayvanların özgürleştirilmesi ötesindeki kampanyaları göz ardı ettiklerinin farkındadır. Bu, ayrıntılar içinde boğulup büyük resmin gözden kaçtığı miyop bir tutumdur. Günümüzde bu tutumu “tek bir alana yoğunlaşmış politika” olarak adlandırıyoruz ve her önemli hareket, bu politikayı uygulayan üyelere sahiptir. Tek bir alana yoğunlaşmış politikada insanlar tek bir sorun üzerinde durup diğerlerini göz ardı ederek sorunun, etkileşim onunla kesişen diğer sorun ve hareketler ile birlikte daha geniş bir bağlama yerleştirdiğinde daha etkin bir biçimde çözülebileceği gerçeği ıskalanır.

Tek bir alana yoğunlaşmış politika, Kanada’da satılan “deniz mahsullerini” Kanada fokları öldürmeye son verene kadar boykot eder.

Tek sorun odaklı politika, boğa güreşlerine karşı yürütülen bir kampanyada kamuoyunun dikkatini çekmek için cinsiyetçi imgelerden yararlanır.

Tek sorun odaklı politikada, bir içecek vegan olduğu için satın alınır ama o içeceği üreten şirketin adaletsiz uygulamalarına, çalışanlarına kötü muamelelerde bulunmasına, suyu özelleştirmesine ve çevreyi kirletmesine aldırış edilmez.

Tek bir alana yoğunlaşmış aktivizm, tek bir toplumsal adalet sorununa odaklanıp diğer insan ve toplulukları göz ardı edip marjinalleştirdiği, adaletsizliklere karşı daha net bir bakış açısına sahip olmamızın ve buna göre çözümler retmemizin önüne geçtiği için sorunludur. Ayrıca diğer hareketler ile önemli iş birlikleri yapıp dayanışma içerisine girme şansından mahrum kalmamıza neden olur. Hayvan Hakları Yasal Savunma Fonu’nun kurucusu Joyce Tischler’in anlattığı bir hikyeyi hatırlıyorum. Joyce, 1981’de Birleşik Devletler donanmasının, Kaliforniyada bulunan China gölündeki Silah Deney Merkezi’nde 600’n üzerinde yaban eşeğini öldürdüğünü öğrenmiş. Joyce, o sıralar yaban eşeğinin ne olduğundan bile emin değilmiş ama o gecenin tamamını, Ulusal evre Politikası Yasası uyarınca, Donanmanın, bir çevresel etki beyanı hazırlamadan hayvanları ldremeyeceğini ifade eden bir dava dilekçesi yazarak geçirmiş. Sekiz ay süren mücadelenin sonunda açtığı davayı kazanmış. “evre örgütleri biraz yardımcı olsaydı çok iyi olurdu” dedi Joyce, “ama onlar o sırada nesli tükenme tehlikesi altında olan l bitkilerini yiyen “haşerelerle ilgileniyorlardı.”

abalarınızı belli bir hareket içerisindeki belli bir kampanya üzerinde yoğunlaştırmanızın kötü bir fikir olduğunu söylemiyorum. Aslında Joyce’un da yaptığı tam olarak buydu. Demek istediğim, baskının herhangi bir biçimine karşı dışlayıcı olmak –sadece türcülük karşıtı kampanyaları çaba harcamaya değer olarak görmek– bir grubun yaptığının, diğerlerinden yaptığından daha kötü olduğu düşüncesini pekiştirir. Japonlar, Taiji’deki yunusları karaya sürükleyerek avladıkları için “canavarlar” mıdır? Elbette hayır. Pek ok Japon, her yıl gerçekleştirilen av faaliyetlerinden haberdar dahi

değildir ve bilgi sahibi olan kişilerin çoğu, bu yapıları protesto etmektedir. Dolayısıyla, “bu insanları” kalpsiz, açgözlü ya da buna benzer rencide edici sözlerle niteleyen “nefret dili”, en iyi ihtimalle hoşgörüsüzlüğün, en kötü kötü ihtimalle de ırkçılığın tezahürüdür.

Değişim için insanları harekete geçirmeye çalışan bazı örgütler, kendi kontrol alanlarının dışındaki bir mücadelede taraf seçmenin –örneğin bir çevre örgütünün, bir hayvan hakları topluluğunun ya da vegan beslenme biçimini desteklemesinin– konu ile ilgili net bir bakış açısına sahip olmayan destekçilerinin yabancılaşmasına neden olabileceğini düşünmektedir. Fakat daha geniş bir şefkat çemberine sahip olmak ve eşitsizlikleri daha kapsamlı bir biçimde düşünmek, bakış açısı dar olan bazı kimselerin hareketten ayrılmasına neden olsa da daha fazla üye çekmez mi?

Türcülüğü Normalleştirmek

Bu kitapta aktarılması amaçlanan ana fikirlerden biri, baskının herhangi bir biçimini diğerlerinden ayrı olarak düşünmemizin mümkün olmadığıdır. Çünkü hepimiz ön yargı, denetim ve ekonomik denetim mekanizmalarına bağlıyız ve hepimizi eyleme geçmekten alıkoyan ilk etmen, genellikle şiddet ya da şiddet tehdidi. Baskının hiyerarşisi yoksa da –tüm baskı biçimleri, kınanması ve muhalefet edilmesi gereken yapılarıdır– artık hayatta olmayan yazar ve aktivist Norm Phelps’in gözlemlediği gibi, vegan olmayan ve ezilen toplulukların tüm üyelerinin ezen tarafı oluşturduğu bir baskı biçimidir. Sonuç olarak, diğer adaletsizlikler insanları gruplara (ayrıcalıklı/ Beyaz/ erkek/ heteroseksüele karşı ötekileştirilmiş/ Siyah/ Kadın/ LGBTQ birey) ayırırken türcülük insanları birleştirir. İnsan dışındaki canlıların sömürülmesi, insanlara çok çeşitli gerçek “faydalar” –gıda, giysi, eğlence vs.– sağlar ve bu faydaların yaşam kalitesini artırdığını düşünmeyen insan yok gibidir. Hayvanları yemek ve giymek, pek çok kişi için bir gerçekliktir.

Kuşkusuz, baskı sistemleri, toplumsal “normlar” olarak anlaşılan şeyler etrafında şekillenir ve toplumun hayvanları kullanmak ve tüketmek kadar normal gördüğü çok az şey vardır. Sonuç olarak hayvan hakları hareketinin vermeye çalıştığı mesaj, çoğu zaman diğer toplumsal adalet aktivistlerinin sesi arasında kaybolur. Hayvanlardan faydalandıkları algısına sahip bu aktivistler, kendilerini insanlar dışındaki mağdurlarla özdeşleştirmekte zorlanırlar. Diğer baskı biçimlerinden farklı olarak, insan nüfusunun yaklaşık %97’si, hayvanların suistimale uğramasından fayda sağlar. O hâlde türcülük karşıtı aktivistler, aralarında feministler ve “hayvan” kelimesinin dahi olumsuz tınılar taşıdığı Siyah toplulukların da bulunduğu, toplumda hak ettiği değeri görmeyen kişilerin kaygılarının üstesinden gelmenin yanı sıra, diğer hareketlerle dayanışma içerisine girmenin yollarını aramalıdır.

Patrice Jones, farklı hareketlere mensup aktivistlerin, on yıl boyunca Vermont’daki bir kolejin çiftliğinde toprağı süren Bill ve Lou adlı iki öküzün hayatını kurtarmak için yürütülen bir kampanyada nasıl bir araya geldiğini çok güzel anlatır. Kolej yetkilileri, yaşanan hayvanların işe yaramaz olduğunu düşünüp onları hamburgere dönüştürmek istemişti. Bu plan basında yer bulunca Patrice, Bill ve Lou’nun VINE Hayvan Sığınağı’nda emekliliğe ayrılmasını önererek şefkatli bir çözüme aracılık etmeye çalışmış. Fakat kolej yetkilileri, öküzü “başka bir amaçla” kullanma, yani onu öldürüp etini yemekhanede öğrencilere yedirme konusunda kararlı olduklarını belirtmiş.

Aktardığı hikâyede sadece türcülük değil aynı zamanda ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi ve hatta engelli insanlara karşı ayrımcılık var: Sincap yuvasına takılıp ayağını burkan Lou, kolej yönetimi onu artık “iş görür” olarak görmediği için mezbahaya gitmeye mahkûmdu. “Haklar”a ilişkin anlayışımızın altında, temel haklarımıza sahip olmamızı yeteneklerimize borçlu olduğumuz düşün-

cesi yatar. Toplumun “değerli” üyeleri olmakta başarısız olursak -örneğin bir suç işleyip hapse girer ya da sakatlanırsak- haklarımız elimizden alınabilir. Artık bir ahlaki duruşa sahip değilizdir. Bazı becerilere sahip olmadığı için (yaşam, özgürlük ve bedenleri üzerinde kontrole sahip olmak) gibi temel haklarından mahrum bırakılan, bu nedenle engellilere karşı ayrımcılığın mağduru olan Lou gibi bireyler için de aynı durum söz konusudur. “İnsanın hayvanlar üzerindeki tahakkümünü haklı göstermek için en çok başvuru gerekçe, insanların engelli bireylere yönelik kötü muamelesini haklı çıkarmak için başvuru gerekçe ile *benzerlik* taşımıyor” diyor Patrice. “*Tam olarak aynı argüman!*”

İnsanların Bill ve Lou’yu kurtarmak için sarf ettiği, başarısızlıkla sonuçlanan çabalar (kolej, 2012’de Lou’yu öldürdü ve Bill, gizemli bir şekilde ortadan kayboldu), bugün farklı bakış açılarına sahip olan aktivistlerin toplumu bilinçlendirmek üzere nasıl birlikte hareket edebileceklerine ilişkin bir model işlevi görmektedir. Bill ve Lou’nun hikâyesi pek çok açıdan -türler, cinsiyet, ırk, erkeklere yönelik pozitif ayrımcılık ve sınıf- tutulabilecek ve bu nedenden ötürü başarılı olamayacak bir kampanya örneği olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz onun ve diğer aktivistlerin, sürecin mutlu bir şekilde sonlanmasını sağlayacak taktiklerden yararlanabileceklerini Patrice de kabul ediyor. Burada alınması gereken ders, her soruna uygun nitelikte tek bir çözüme odaklanmak yerine verili bir durumu dikkatle analiz edip etrafımızdaki diğer topluluklar ile iş birliği içerisinde girmemiz durumunda başarı şansımızın daha fazla olacağıdır.

Çatlak Sesler

Koalisyon kurmaya çalışırken başka bir grubun mesajını kullanıp yanlış yorumlamamak ya da daha da kötüsü, onları rencide etme-

mek konusunda dikkatli olmak çok önemlidir. Örneğin 2012’de Birleşik Devletler’in tamamına yayılan Siyah karşıtı ırkçılığa dikkat çekmek için Black Lives Matter (Siyahların Yaşamları Değerlidir) adında bir hareket başlatıldı. Hareketi tetikleyen, siyah genç Trayvon Martin’in öldürülmesi olmuştu. Martin, şüphe uyandıracak hiçbir şey yapmadan evine yürürken vurulmuş, katili suçsuz bulunarak serbest bırakılmıştı. Hareketin amacı, devlet şiddetine ilişkin tartışmaları, Siyahlar’ın kasıtlı olarak güçsüz bırakıldığı tüm eylem biçimlerini kapsayacak şekilde gündeme getirmektir. Siyahları özgürleştirme hareketini yeniden canlandırmaya yönelik bu taktik, toplumun, Birleşik Devletler’de her 28 saatte bir, Siyah erkek ve kadınların polis veya yasa dışı kanun infazcılar tarafından öldürüldüğü gerçeğini öğrenmesine yardımcı oldu.

Siyahların Yaşamları Değerlidir kampanyasının başlamasının üzerinden çok geçmeden, “Herkesin Yaşamı Değerlidir” sözcükleri sosyal medyada yer almaya başladı ve bu söylem, hayvan hakları hareketi tarafından görünürde kapsayıcı olma amacıyla kullanıldı. Aslında yaptıkları, aynı anda hem Siyahların Yaşamları Değerlidir hareketini kendilerine mal etmek hem de olumsuzlamaktır. Belki de hayvan hakları savunucuları, sloganı, Siyah bireylerin insanların dışındaki canlıların önemli olduğunu düşünmediklerini demek isteyecek şekilde yanlış yorumlamıştı. Belki de (sanki ırkçılık çok dar bir kavrammış gibi) mesajın içeriğini genişletmeye çalışıyorlardı. Niyetleri ne olursa olsun, Afro-Amerikan topluluğu, “Herkesin Yaşamı Değerlidir” söylemini haklı olarak “*Siyahların Yaşamları Değerli Değildir*” olarak okudu.

Bu, hayvan hakları hareketinin ırkçılıkla aynı çizgide hareket etmeye çalıştığı tek örnek değildir. Hareket içerisindeki Beyaz insanlar, hayvanların maruz kaldığı zulmü, Siyahların uğradığı baskılarla karşılaştırmaya çalışırken genellikle her iki grubun da köleştirildiğini ve ayrımcılığın en aşırı biçimlerine tabi tutulduğunu

savunurlar. Ama daha önce de ifade ettiğim gibi, onları ezen kişiler tarafından köleliği haklı göstermenin bir yolu olarak insan olarak görülmeyen –ve hâlâ “hayvanlar” ve “canavarlar” olarak adlandırılan– bir grup için, bu benzetme hayvanları yüceltmek şeklindeki istenen etkiyi yaratmaktan ziyade, Siyahları aşağılamaya ve yabancılaştırmaya hizmet eder. Aynı şekilde, et endüstrisinde hayvanlara ne kadar korkunç zulümler uygulanıyor olursa olsun, hayvanların öldürülmesini bir “Katliam” ya da “Soykırım” olarak niteleyen bir Yahudi, Nazi ölüm kamplarına yapılan herhangi bir atfın hâlâ devam eden ve dile getirilmesi imkânsız bir acıyı beraberinde getirdiği Yahudi topluluğunun davasını sevimlileştirmez. Benzerlikler olsa da, insanların köleleştirilmesi ve Yahudi Soykırımı gibi acılar, hayvanların sömürülmesi ve öldürülmesi ile kıyaslanmamalıdır. Bana göre bu sadece ana akım harekete dâhil olmamızın önüne geçen bir tutumdur.

Şefkati Beslemek

Latineden gelen *merhamet* kelimesinin gerçek anlamı “birlikte acı çekmektir.” Empati duygusuna sahip olanlarımız bunu çok iyi bilir çünkü hepimiz başkalarının acısını dolaylı olarak yoğun bir şekilde yaşıyoruz. Örneğin ben, ne zaman yol kenarında ölü bir hayvan görsen sevdiklerinin hissettiği kayıp duygusunu düşünüp kederlenirim. Ve yurttaşlık hakları hareketi ile ilgili belgeselleri izlediğimde ayrıcalıklı Beyazların, Siyah halkları en alçakça sömürü ve ayrımcılık uygulamalarına tabi tuttuğu yüzyıllara tanıklık edip utançla dolarım. Yalnız olmadığımı biliyorum. Araştırmalar, etik veganlar ve vejeteryenlerin, acı çeken insanlar ve diğer canlılarla, hepçillerden daha çok empati kurduğunu göstermektedir.

Pek çok psikolog size empati duygusuna sahip olmanın bir seçim olmadığını, bir kimsenin bu duyguya ya sahip olacağını ya da olmayacağını söyleyecektir. Bu eleştirilerde mobil cihazların yüz

yüze etkileşimin yerini aldığını, bizi adım adım gerçek yaşamın bir parçası olmaktan çıkarıp, kendi mutluluğumuz dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyip gerçek yaşamın bir parçası olmaktan çıkmamıza yol açacak bir toplumsal tembelliğe götürdüğü dile getirilir. Beynimiz, kendimizden ziyade içinde yaşadığımız grubun ihtiyaçlarını düşünecek şekilde evrim geçidiği için, sürekli dijital bir ekrana bakarak geçen bir yaşamın yarattığı yalnızlık, bencil uyumsuzlardan oluşan bir kültür yaratmaktadır, derler.

İnternet ve mobil cihazlardan uzakta kaliteli zaman geçirmenin değerini teslim etsem de sanal ortamda iletişimin bizi daha anlayışsız insanlar hâline getirdiğine beni kimse inandıramaz. Empatinin doğuştan gelen bir özellik olduğuna da katılmıyorum. Bana göre empati bir seçimdir ve düşüncemi destekleyen sonuçlara ulaşan bilimsel araştırmaların sayısı gittikçe artıyor. Bu araştırmalara göre, sahip olduğumuz şefkat duygusunun algılanan “sınırları” –örneğin insanlar dışındaki canlılar ile ilgilenme becerisi ve zamanına sahip olmak– ne hissetmek istediğimize bağlı olarak değişebilir.

Örneğin “merhametin çöküşü” olarak bilinen bir olguyu ölçen bir araştırmada da görüldüğü gibi, mağdur bir topluluğa empati duymamayı seçebiliriz. Araştırmacılar, insanların neden tek bir kişinin şiddete maruz kalması karşısında duydukları öfkeyi dışa vururken, çelişkili bir biçimde, kitlesel acılara (insanlık krizini veya endüstriyel tarım uygulamalarını düşünün) karşı neredeyse hiç tepki göstermedikleri sorusunun cevabını arıyordu. Vardıkları sonuçlardan biri şuydu: insanlar, duygusal olarak üstesinden gelemeyeceklerini düşündükleri trajedilerle karşı karşıya kaldıklarında tepkilerini bastırırlar. Kitlesel acılara karşı tepkilerini düzenlemek için başvurdukları süreçler hakkında ne kadar bilgi sahibi olurlarsa bu tepkileri kontrol etmeleri o kadar kolaylaşır. Başka bir ifadeyle, empati duygusunu dışa vurmayı öğrenebiliriz. Bu bilgi ile çocukların hayvanlara karşı hissettiği doğal sevginin ve etin nereden

geldiğini öğrenir öğrenmez hissettiğimiz vicdan azabını bastırmaya çalışmak yerine şefkat duygusunu yaşamımızın her alanına taşımanın önemi daha da anlaşılır.

Şefkatin doğuştan sahip olunan değil yaşam içerisinde pekiştirilen bir duygu olduğunu ortayan bir başka araştırma da Birleşik Devletler’de gerçekleştirilmiş, araştırma sonucunda ülkenin ciddi bir empati eksikliği sorunu yaşadığı, başkalarına karşı şefkatin 1980’li yıllardan bu yana azaldığı anlaşılmıştır. Böylesine bir düşüş, insanların kendi empati duygularını etkilediğinin göstergesidir. Stanford Üniversitesi’nden bir araştırma ekibi, bu durumu açıklığa kavuşturmak üzere çalışmalar yürütmüştür. Araştırma sonucunda, insanların şefkatin kalıcı bir kişilik özelliği değil geliştirilebilen bir beceri olduğunu keşfettikten sonra, kendileri dışındaki etnik gruplara karşı empatiyle yaklaşabilmek için daha fazla çaba sarf ettikleri anlaşılmıştır. Ve bu çabaların sonuçsuz kalmadığı...

Bir Empati Çalışması

Dolu dolu yaşamak –ve başkalarının da bu şekilde yaşamasına yardım etmek– dünyadaki acıları ve eşitsizliğe gözlerimizi kapatmamak, bir hayvanın kafese kapatılmasına, bir kadının ön yargıların kurbanı olmasına ya da bir çocuğun köleliğe zorlanmasına üzülme-ktir. Doğal olan, mağdur edilen bu bireylerin durumuna üzülme-ktir. Peki, bize mağdur olarak görünmeyen, şiddetle kınadığımız bir zulmün nesnesi olmayan bir kişiye karşı duygularımız? Sizden büyük ihtimalle yapabileceğinizi düşünmediğiniz –ya da istemediğiniz– bir şey yapmanızı isteyeceğim: bir mezbaha çalışanına merhametle yaklaşmanızı. Bu kitabın başında, bunun başarılması güç bir hedef olduğunu itiraf etmemiş miydim?

3. Bölüm’de, hayvanları öldürmek için para alan kişilerin nasıl suistimale ve baskıya uğradığına bakacağız. Bunlar genellikle iyi maaşlı iş vaatlerine kanıp yeni bir ülkede çalışmaya başlayan, kayıt

dışı işçilerdir. Gittikleri yerlerde onları kurumsallaştırılmış şiddet ve sadece maddi açıdan bütünüyle çaresiz bir insanın katlanabileceği tehlikeli, berbat çalışma ve yaşam koşulları bekler. İlerleme olasılığı olmayan tekdüze işlerde görevlendirilirler. Çoğu, gittikleri ülkenin yerel dilini ya çok az bilir ya da hiç bilmez. Bu yüzden sahip oldukları hakları anlamazlar.

Endüstriyel dişlinin çarkları olarak, görünmez bir ölüm makinesinin içerisinde başka canlıları öldürme işini yapmak zorunda bırakılan mezbaha işçileri, toplumun gözünden uzakta tutulur. Bir aktivist, kimliğini gizleyerek mezbahalara girip, çalışanların hayvanları dövüp aşağıladığı bir video kaydedip bu videoyu medyayla paylaşana kadar hiç kimse neler yaptıklarından haberdar değildir. Hemen sonra toplum, hayvanseverler ve hatta en “merhametli” çalışma standartlarına sahip olduklarını iddia edip suçu her zaman birkaç “çürük elma”ya atarak uygulanan şiddet eylemleri ile aralarına mesafe koymaya çalışan mezbaha yönetiminin tepkisi gelir.

Bu videolarda gördüğüm gaddarlık hiçbir şekilde affedilemez ve beni de son derece rahatsız ediyor. Ama eğer cesaret edebilirsiniz, hayvanlara öfkeyle şiddet uygulayan bu adamların bir de yüzlerine bakmayı deneyin. Bunlar neredeyse her zaman düşük maaşlı, göçmen işçilerdir. Eylemlerinde patronlarından feyzalırlar ve patronları onları daima aşağılar. Azarlanır, sömürülür ve tehdit edilirler.

Bu gibi kötü muameleler hiç yeni değildir ve kamuoyunun dikkatini gerçek anlamda ilk kez, Upton Sinclair’in 1906’da yayımlanan *The Jungle* (Chicago Mezbahaları) romanında Chicago’daki toptan kesim ve et işleme sektörünü çığır açıcı bir biçimde gözler önüne sermesinden sonra çekmiştir. Sinclair, sağlıklı koşullarda sosis üretimini ve yürek parçalayıcı hayvan ölümlerini, mezbahada en tiksindirici işleri yapması karşılığında yok denecek kadar az para alan, patronu tarafından suistimal edilen Litvanyalı bir göçmenin

hikâyesi üzerinden anlatır. Sinclair'ın amacı, hayvanlara yönelik şiddetten ziyade insanlara yapılan muamele hakkında farkındalık yaratmak olmasına rağmen, *Chicago Mezbahaları* kitabı çok geçmeden Amerika'da bir gıda güvenliği yönetmeliğinin yürürlüğe girmesine yol açtı. Günümüzde hayvanların rutin bir şekilde toplu kıyımdan geçirilmesine dâhil olan veya tanıklık eden kişilerin suç işleme eğilimi "Sinclair Etkisi" olarak bilinmektedir.

Bu çalışanların gerçekleştirdiği acımasız eylemleri görmezden gelemem demiyorum. Ama bence hayvan hakları hareketinin onları hedef gösterip tutuklanmalarını büyük bir sevinçle karşılamasının ardında yatan sebep, bunun kolay ve bir günah keçisi bulunarak –ki bu günah keçileri nadiren beyazdır– sorunun asıl kaynağının geçiştirilmesidir. Sömürdükleri hayvanlarla birlikte sömürülen bu insanları düşünmeye başladığımızda sadece tahakkümün kurumsallaşmış hiyerarşisini değil aynı zamanda zulmün döngüsünü, işçilerin sömürülmesinin, hayvanların şiddete uğramasına dönüşüğünü görmeye başlarız. Mezbaha işçileri, gıda sisteminin uzun insanlık dışı uygulamalar zincirinin bir başka halkasıdır.

Hayvan özgürlüğü hareketi, hayvanlara şiddet uygulayan bu kişilerin adını karalayarak, birkaçını saymak gerekirse, aralarında renkli azınlıklar, aile içi şiddet mağdurları ve göçmen nüfuslarla çalışanların da olduğu diğer topluluklarla iş birliği içerisine girme fırsatını kaçırmaktadır. Geçinmeleri bu iğrenç ve menfur işe bağlı olan kişilere empatiyle yaklaşmanın asla kabul edilemez olduğunu düşünüyorsanız eski mezbaha çalışanlarından kaçının geçmişini reddedip güçlü hayvan hakları savunucularına dönüştüğünü öğrenmek isteyebilirsiniz. Birleşik Devletler'den Virgil Butler, İngiltere'den Kim Stallwood ve Yeni Zelanda'dan Carl Scott bu kişilerden sadece birkaçı.

Şefkatin Faydaları

Şefkat pratiği, acılarını hafifletmek istediğiniz (insan ya da hayvan) canlılara verdiğiniz bir hediye olmanın yanında, elbette kendinize de verdiğiniz bir hediyedir. Şefkat yaşamımıza anlam katar ve araştırmalar, başkalarına karşı yapılan iyiliklerinin, daha mutlu ve sağlıklı kişiler olmamıza, yaşamın getirebileceği acılardan daha az korkmamıza neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca vücudunuzdaki DHEA hormonu (yaşlanmayı geciktirici hormon) seviyesini iki katına çıkarırken kortizol (stres hormonu) seviyesini %25 oranında azaltır. Rutin olarak gerçekleştirdiğiniz spiritüel bir uygulama varsa şefkatin yaşamınızın bu yönünü de ne kadar zenginleştirdiğini muhtemelen görmüşsünüzdür.

Tüm bunlar, şefkatli insanların daha fazla psikolojik huzura sahip olup, daha sağlıklı, mutlu, doyurucu ve hatta uzun yaşamlar sürüyor olabileceğine işaret etmektedir. Pek çok kişi için başkalarına sevgi vermek, en az almak kadar zevklidir. Bu mantığa göre, şefkat çemberimizi genişletmek, iyilik eylemlerinin sağlayacağı yararları beraberinde getirir.

Bir başka araştırma sadece iyilik yapmanın yeterli olmadığını, kişinin bu iyilik eylemini doğru niyetle uygulaması gerektiğini göstermiştir. Michigan Üniversitesi Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nden Sara Konrath tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, yardım organizasyonlarında gönüllü olarak yer alan kişilerin, bu tür faaliyetlere katılmayan kişilerden daha uzun ömürlü olduğunu fakat uzun yaşamanın kişinin kendi yararına hizmet eden projelerden ziyade, özgecil yardım çalışmalarında yer almasının bir sonucu olduğunu ortaya koymuştur. Barbara Fredrickson, Steve Cole ve araştırma ekibi, bu sonucu biyolojik seviyede gösterdi. Onların çalışması, yaşamda derin bir amaç ve anlam olduğu duygusuna sahip olmaktan kaynaklanan, ödemonik mutluluğa yüksek seviye-

lerde sahip olan insanlarda, kanser ve kalp hastalığı gibi pek çok hastalıkla ilişkilendirilen hücresel yangı seviyelerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tam aksine, anlık tatminler yoluyla ulaşılan hedonik mutluluk seviyeleri yüksek olan kişilerde, sağlıklı hücresel yangı seviyeleri yüksekti.

Bahaneler Üretmek

İnsanların neden et yediğini açıklamaya yardımcı olan bir başka çalışmada, farklı ülkelerden araştırmacılardan oluşan bir çalışma ekibi, hepçillerin, hayvanları tüketiyor olmalarını rasyonelize etmek için çeşitli psikolojik mekanizmalardan (yani bahanelerden) yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ankete katılanların çoğunluğu dört bahaneye başvurmuştu. Et tüketiyor olmalarını; insan vücudunun buna ihtiyaç duyduğunu (dördü içerisinde en popüler olan, “Gerekli” bahanesi), insanların doğal etoburlar olduğunu (“Doğal” bahanesi), bunu herkesin yaptığını (“Normal” bahanesi) veya etin tadının güzel olduğunu (“Güzel” bahanesi) söyleyerek haklı çıkarılmıştır.

Peki, tüm bunların merhametle ilgisi ne? Çalışma, ayrıca insanların bu bahanelere ne kadar inanırsa başkalarının acı çektiğini inkâr etmeye o kadar eğilimli olduklarını göstermiştir. Çalışmaya katılan erkekler, bu dört bahaneye kadınlardan daha çok başvurmuştur, ki bu da hayvan özgürlüğü hareketinin demografik yapısı ile ilgili bildiklerimizle örtüşmektedir ve bir kişi ne kadar et tüketirse dört bahaneden birini kullanma olasılığı o kadar yüksektir.

Çalışmanın yazarları ayrıca, et tüketen kişilerin ussallaştırma mekanizmalarından genellikle ödün vermediklerini, bunun «insanların görüşlerini destekleyen kanıtları gözlerinde büyütmelelerine neden olabileceğini» açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle, et tüketenler çoğunlukla kendilerini beslenme biçimlerinin bir bütün olarak dünya üzerindeki etkilerini önemsememeye zorlarlar. Ya-

zarlar, insanlığın en kötü kültürel pratiklerinin devam etmesinin hayvanları yemek için yaratılanlarla aynı ussallaştırmalardan ötürü devam ettiği gözleminde bulunur.

Şöyle düşünün: Birleşik Devletler’de bir zamanlar kadınlara oy hakkı vermemenin “Gerekli,” başka bir insana sahip olmanın «Doğal», eş cinsel evlilikleri ile ırklararası evliliği yasaklamanın «Normal» olduğu ve çocukların öksürük şurubuna eroin katmanın «Güzel» olduğu düşünülüyordu. Bu uygulamaların bahaneleri bugün bize saçma geliyor. Yani, sanırım çoğumuza.. Başka pek çok dehşete düşürücü uygulama dünyanın dört bir noktasında daha yaygın hâle gelmeye devam ederken insanların bunlar için kullandığı bahanelerin –baskının temelinde yatan, baskıya içkin ortaklıklar gibi– birbiriyle bağlantılı olduğu açıktır. Şefkatli bir yaşama kucak açmak için, bu bahaneleri aşmamız gerekmektedir.

Bahanelerin Ötesinde

İnsanların sağlıksız ve bencil davranışları rasyonalize etmesinin çok sayıda sebebi vardır. Söz konusu ne yedikleri olunca, pek çok insan açıkça bilişsel uyumsuzluğun mağduru olmaktadır. Ayrıca hepimizin bildiği gibi, insan tembel bir türdür; davranışları, kurtulması güç alışkanlıklara dönüşür. Hepimiz konfor alanımızda kendimizi güvende hissederiz ve yaşamın bu hâliyle yeterince zor olduğunu düşünüp hakikatle yüzleşmekten kaçınırız. Tadını gerçekten çok sevdiğiniz bir vegan çikolata bulduktan sonra, Batı Afrika’da kakao kabuğu toplamaya zorlanan çocuğu neden kafaya takasınız ki? Dışarıda yediğimiz bir akşam yemeğinde tavuk pane söyleyen bir arkadaşıma et endüstrisinin tavuklara ne tür muamelelerde bulunduğu anlatmaya başlayınca kaşlarını çatıp bana şöyle dediğini hatırlıyorum: “Kes şunu! Bilmek istemiyorum!” Ona göre inkâr içerisinde yaşamak, sevdiğini iddia ettiği hayvanların çektiği acılarda onun da parmağı olduğunu kabul etmek zorunda kalmaktan daha

kolaydı. Başka pek çok tüketici gibi o da rahatlığı vicdan sahibi olmaya tercih ediyordu.

Yarattığımız bahanelerde korku da –gelecek tepkilerden, değişimden ve özellikle bilinmeyenden korkmak– önemli bir rol oynar. Örneğin bir erkek, iş yerinde cinsel tacize maruz kalan kadın meslektaşına tepki göstermesi durumunda arkadaşlarının hakkında düşüneceklerinden korkarak kendine bu olayın onu ilgilendirmediğini söyler. Gay ve lezbiyenlere karşı ön yargıları olan bir kimse, evlilik eşitliğinin toplumsal dönüşümünden korkuyor olabilir. Ya da bir hepçil, vegan beslenme biçiminin bilinmezliğinden korkuyor olabilir. (Amacım bu tutumları basitleştirmekten çok, korkunun seçimlerimizi belirleyen bir faktör olabileceğini göstermek.)

Merhametli bir yaşamın önündeki bu engelleri ortadan kaldırmanın ilk adımı, yarattığınız bahanelerin farkına varmaktır. Tutunduğunuz her bir gerekçe, savunma ve ussallaştırma, korkunuz ya da alışkanlığınızın size kaçınmanızı söylediği şeyi yapmaya karşı direnmenin bir yoludur. Yumurtayı ve süt ürünlerinden yapılan gıdaları çok sevdiğim için, vejetaryenlikten etik veganlığa geçmek benim yıllarımı aldı. Kendime onları yemediğim için hâlihazırda yüzlerce hayvanın yaşamını kurtardığımı ve vegan olursam bir daha asla tatlı ya da dondurma yiyemeyeceğimi söylüyordum.

İkincisi, öz benliğinize güvenin. Bu kitabı, bir şeyleri umursadığınız için okuyorsunuz, öğrenmeye ve daha şefkatli bir insan olmaya açık olduğunuz çok belli. Savunma mekanizmalarınızdan sıyrılın ve hata yapmaktan çekinmeyin. Ben, yumurta ve süt ürünleri ile ilgili bahanelerimden ancak, kendi önüme koyduğum engelleri bir kenara atıp, korktuğum şeyi yapıp bir çiftlik hayvanları sığınağını ziyaret ettikten sonra kurtuldum. Evet, sığınağa gitmekten korkuyordum çünkü yumurta ve süt endüstrisinden kurtarılmış tavuk ve inekleri görmenin beni değiştireceğinden şüpheleniyordum ve bu değişime henüz hazır değildim. Kuşkusuz, içten içe sığınağın ay-

rıldıktan sonra bu hâlimde yanlış bir şey olmadığını, kendi konfor alanımda yaşamaya ve yemeye devam edebileceğimi düşünebilme-yi umuyordum. Ama on yıl önce kulağıma fısıldayan aynı ses yine vicdanımı rahatsız ediyor, bana yaşam standardımı yükseltmemi söylüyordu.

Üçüncü adım, seçimlerinizi olabildiğince tatmin edici hâle getirmektir. Böylelikle bahaneleri bir yana bırakmanın hayatınız için faydalı sonuçlar doğurduğunu görebilirsiniz. Benim durumumda, sığınağa yaptığım ziyaret, bahaneler üretmeye son verip vegan ol-mama yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda bu deneyimden sonra yumurtasız yemekler yapmanın ne kadar kolay olduğunu ve süt içermeyen dondurmaların ne kadar lezzetli olduğunu keşfettim. Veganlık bana o zamana kadar hayal bile etmediğim tatlar ve lezzet deneyimleri sunarken, kendimi –duygusal, fiziksel ve ruhsal ola-rak– hiç olmadığı kadar iyi hissetmemi sağladı.

Son olarak, kendinize karşı sabırlı olun. Bahaneleri yaşamınız-dan çıkarmak, bir gecede yapabileceğiniz bir şey değil. Ama pasif ussallaştırmaların yerine aktif dönüşümü getirdiğinizde daha derin bir doyuma ulaşacaksınız. İnsanları vegan olmaya yönelten –şefkat, adalet, özgürlük, şiddet karşıtlığı ve otonomi, etik motivasyonlar– bize gerçek anlamda insan olma konusunda esin veren değerlerle aynıdır. Bunu zamanla daha fazla göreceksiniz ve bahaneleri red-detmek daha kolay hâle gelecek. Bu yolda ne kadar ilerlemiş olur-sanız olun, kendinizi kusursuz olmaya zorlamayın. Başarısız oldu-ğunuzda kendinize bir dahaki sefer daha iyi yapacağınızı söyleyin.

Değişime Doğru

Dünyanın genel olarak çok can sıkıcı bir durumda olduğu öncülüne çok fazla kişinin itiraz edeceğini sanmıyorum. Sanki tarih boyun-ca savaşın, aşırı yoksulluğun ve kitlesel adaletsizliğin olmadığı bir dönem yaşanmamış gibi ve bu felaketlerin her zamankinden kötü

olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin bugün gıda için öldürdüğümüz hayvanların sayısı akıl almaz boyutlarda ve içinde yaşadığımız zamanda köleleştirilen insan sayısı, tarihimizin tüm dönemlerinden daha yüksek. Şiddet normalleştirilmiş durumda.

Ama başkalarına yönelik tutum ve davranışlarımızın hepimizi etkilediğini –hayvanlara şiddet uygulayanların insanlara da zarar verdiğini, cinsiyetçi insanların aynı zamanda ırkçılığa eğilimli olduğunu, Afrika'daki fillerin fil dişi için katledilmesinin terörizme finansal kaynak sağladığını ve hatta merhamet eksikliğinin kişinin sağlığını olumsuz etkileyebileceğini– görmeye başladık. Size zarar vermeyen bir adaletsizlik büyük olasılıkla yardımcı olur ve bu her zaman Beyaz birinin beyaz olmayan birinden daha iyi muamele görmesi kadar aşikâr değildir. (Bir öğretmen, öğrencilerine ayrıcalığın ne olduğunu açıklamak için, onlardan oturdukları sıralardan kalkmadan, ellerindeki sıkıştırılmış kâğıtları sınıfın önündeki çöp kutusuna atmalarını istediği bir video hatırlıyorum. Ön sırada oturanların çoğu, kâğıdı çöp kutusuna kolaylıkla sokarken arka sıralardaki öğrenciler hedefi nadiren tuttururlar ve oyunun adil olmadığından şikâyet ederler. “Çöp kutusuna ne kadar yakınsanız, şansınız o kadar artar” der öğretmen. “Ayrıcalık da böyle bir şeydir.” Çünkü önde oturan insanlar, arkada oturanların işinin ne kadar güç olduğunu düşünmezler ya da umursamazlar. Ayrıcalıklı insanlar, onlar kadar şanslı olmayan kişilerin durumuna sessiz kaldığında, onların maruz kaldığı baskıların suç ortakları oluruz. Tıpkı et yiyen bir insanın, tükettiği hayvanın ölümünde parmağı olması gibi.

Acının, ayrımcılık ve baskının olmadığı bir dünyada yaşamak istiyorsanız kültürel değişimi neden şimdi başlatmayasınız? Hayvanların uğradığı zulümlerde pay sahibi olmamanın, hayvansal maddeler içermeyen ürünlerden kaçınmaktan ibaret olmadığını kabul edebilir misiniz? Meyvelerimizi, sebzelerimizi, bakliyat ve tahıllarımızı eken, sulayan ve toplayan işçilerin, palm yağının top-

raklarında üretildiği yerli halkların ve kakao tarlalarında çalışmaya zorlanan çocukların yaşamlarını göz önünde bulundurarak kendinize bir tüketici olarak seçimlerinizde daha dikkatli olacağınızın sözünü verebilir misiniz?

Vegan olmak muhteşem bir ilk adım olsa da sadece başlangıç. Homofobi, ırkçılık, cinsiyetçilik, transfobi ve engellilere yönelik ayrımcılık -tıpkı türçülük gibi- toplumsal programlama yoluyla kazandığımız öğrenilmiş inançlardır ve bu da toplumun bu olumsuz düşünce kalıplarından vazgeçebileceği anlamına gelir. İlk güçlük, bu öğrenilmiş inançların varlığını kabullenmektir. Ne yazık ki pek çok insan ırkçılığın, sessiz filmlerle birlikte ortadan kalkan bir şey olduğunu düşünmektedir. Diğerlerini ötekileştirmek için kullandığımız davranışları üstlenmemiz çok önemli. Kabul, iyileşmeye yardımcı olabilir ve değişimin özneleri olmamızı sağlar.

Çocuklar, gelecek neslin toplum liderleri ve toplumu etkileyecek bireyler oldukları için, bu değişimde kritik bir rol oynarlar. Bu nedenle toplumsal adalet konusunu çocuklarla tartışmalıyız. Nasıl onlara “tavuk nugget”ın nereden geldiğini anlatıyorsak onlara ırk konusundan bahsetmekten, cinsiyetçiliği öğretmekten ve Beyaz ayrıcalığını onlarla açıkça tartışmaktan korkmamalıyız. Evde ve okullarda onlara hoşgörü ve eşitliği öğretmek, gerçek, kalıcı bir dönüşüm sağlamanın büyük olasılıkla en iyi yolu. Ve erkek çocuklarının duygularını hiçbir zaman göstermemeleri gerektiği, saldırganlığın güç göstergesi olduğu, “gerçek erkeklerin” et yediği, sadece kadınlardan hoşlandığı ve rekabetçi olmaları gerektiği şeklindeki yıkıcı, kültürel olarak dayatılan basmakalıp düşüncelere artık bir son verelim.

Size önerdiğim şeyin devrimci değil (daha bütünsel bir şefkat anlayışını destekleyen ilk kişi değilim) evrimci bir tutum olduğunu düşünün. İnsanlık gerçek anlamda gelişmeyi ümit ediyorsa gelecek nesillere bırakmak istediğimiz miras adalet ve barışsa, önümüzde

korku ve alışkanlıklarımızın insanlar, diğer canlılar ve doğa üzerinde doğurduğu sonuçların bütünüyle farkında, daha bilinçli bir türe evrilmek zorundayız.

Şöyle düşünün: Bugün çoğu insanın tercih ettiği sürdürülemez, sağlıklı yaşam biçimi, bizi sadece daha hasta ve mutsuz ediyor. Farklı bir yaklaşımı denemenin zamanı gelmedi mi? Sürekli iyiye giden bir dünyayı şekillendirebileceğimiz bir vegan eko-sistem yaratmamızı istiyorum. Naif değilim; arzu ettiğim şeyin imkânsız göründüğünü ve yakın zamanda gerçeğe dönüştürülebilecek türden bir hedef olmadığını biliyorum. Ama en azından türüne, rengine, cinsiyetine, cinsel kimliğine ya da mensup olduğu başka bir toplumsal yapıya bakmaksızın herkesin yaşamını göz önünde bulundurmaya başlayamaz mıyız? Şimdi bildiklerimizle, sadece kendimize değil bu gezegeni paylaştığımız insanlara da fayda sağlayabilecek seçimler yapabiliriz.

Her şey bir yana, vegan bir etik yaşamının anlamı da zaten budur.

6. Bölüm

Soru-Cevap

Her vegana veganlıkla ilgili sorular ve hayvan haklarına ilişkin görüşleri sorulur. Bu sorular bazen gerçekten meraklanırlar, kimi zaman da karşısındaki kişinin hatalı olduğunu kanıtlamaya çalışan muhaliflerden ve hayvanları yiyip tüketmenin ahlaki çelişmesini çözmeyle uman kafası karışık kişilerden gelir. Aşağıda, bu kitabın diğer bölümlerinde ele alınmayan ve size yöneltilmesi durumunda işinize yarayabilecek 12 soru ve cevabını bulabilirsiniz.

1. Vegan beslenme biçimi, dünya açlığını çözebilir mi?

Dünyadaki su, tahıl ve tarıma elverişli toprakların büyük bir kısmı, hayvanları gıda için yetiştirip öldürmek için kullanıldığı için, bu kaynakların tamamen bitkisel bir diyet ile insanları beslemek için kullanılması durumunda Dünyada hiç kimsenin aç kalmayacağı, buna bağlı olarak vegan yaşam biçimi sıklıkla savunulmaktadır. Bir etik vegan olarak ben bu akıl yürütmenin arkasında dursam da

pek çok gıda adaleti savunucusu, size gerçeğin çok daha karmaşık olduğunu söyleyecektir. Örneğin bugün dünyada 12 milyar insana yetecek kadar gıda üretildiğini fakat 900 milyonun üzerinde kişinin günlük beslenme ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirtirler.

Sorunun bir kısmı, küresel ekonomiden kaynaklanıyor: bugün fakir olan ve yiyecek satın alamayan insanlar, vegan ütopyamızda da gıda satın almak için gereken paraya sahip olamayabilir. Bir diğer sorun da gıdanın dağıtımıdır. Pek çok insanın, ihtiyaç duydukları gıdaya erişimi yoktur. Açgözlülük ve yolsuzluk, kimin neye ulaşabildiğini etkilediği için, hükümetler de önemli bir faktördür. Ayrıca, gıda sistemi, kârı maksimize etmeye odaklı bir yapıya sahiptir ve gıda zincirinin büyük bir kısmını sayıları bir elin parmağını geçmeyen şirketler kontrol etmektedir.

Bununla beraber, ben veganlığın en iyi seçim olduğunu düşünüyorum. Vegan bir dünya da gıdaya erişim açısından eşitsizlik sorunu ile karşı karşıya kalacak olsa da hayvanlara değil bitkilere dayalı bir beslenme biçimi, çok daha verimli bir sistemdir. Bizi daha şefkatli bir yaşama götürceğinden bahsetmeye gerek bile yok.

2. Herkes vegan olursa tüm çiftlik hayvanlarına ne olacak?

Hepçillerin veganların vicdanlarını rahatsız etmek ve kendi et tüketimlerini haklı çıkarmak için yönelttiği bir diğer soru da budur. Gıda için öldürülen hayvanların çok büyük bir kısmının, endüstriyel çiftliklerde yaşayan, insanlar tarafından “üretilmiş” canlılar olduğu ve çok azının fiziksel olarak “evcilleştirilmemiş” akrabalarına benzediği unutulmamalıdır. Örneğin hindiler doğada uçabilir ve kendileri çiftleşebilir. Gıda endüstrisinde yetiştirilen hindiler ise aşırı beslenme rejimlerine tabi tutulmaları sonucunda o kadar ağırlaşırlar ki birkaç ay sonra ayakta durmakta bile güçlük çekerler.

Et, yumurta ve süt ürünlerine olan talebin durması durumunda, gıda için yetiştirilen ve büyütülen inek, tavuk, domuz gibi hay-

vanların nüfusu kesinlikle gittikçe azalacaktır. Ama böyle bir değişim aşamalı olarak gerçekleşir: Gittikçe daha fazla insan vegan yaşam tarzını benimsedikçe hayvan endüstrisinin, yapay üreme yoluyla yetiştirdikleri hayvanların sayısını azaltmaktan başka seçeneği kalmayacaktır. Önceleri endüstriyel çiftlikler ve yem üretimi için kullanılan arazilerin doğaya geri verilmesiyle vahşi yaşam yeniden zenginleşecektir.

Gıda için yetiştirdiğimiz pek çok hayvan türü, sayıları büyük ölçüde azalsa da, yaşamlarını sürdürmeye devam edecektir. Tavuklar, domuzlar, hindiler, koyun ve balıklar, hayvanların katledildiği bir dünyada doğal dengelerini bulabilirler. İnekler ise bir başka konudur. İnsanlar on yedinci yüzyılda onları avlayıp soylarının tükenmesine neden olana kadar Afrika, Asya ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan, evcilleştirilmiş yaban öküzleri vardı. Günümüzde yaşayan inekler, doğada hayatta kalmayı başarabilirse de vahşi yaşamı sert koşullarına dayanamayıp ölmeleri de olasıdır. Şimdi sadece öldürülmek için yaşıyorlar.

Doğa, işleri nasıl düzenleyecek olursa olsun, özgürleştirilmeleri hâlinde gezegenimiz herkes için daha sağlıklı ve barışçıl bir yer olacak.

3. “İnsancıl et” iyi bir seçenek değil mi?

Kimse başkasının acısına katkıda bulunmak istemez. Bu yüzden, bir etçilin, hayvanları tüketme alışkanlığını sürdürmenin en “merhametli” yolunu bulmaya çalışması oldukça doğaldır. Endüstriyel hayvancılık sektörü, fabrika çiftliklerinde üretilen ete “insancıl” seçenekler sunarak bu eğilimi kendi menfaatine çevirir. Bunun sonuçlarını bakkalların gıda reyonlarında ve restoranlarda görebilirsiniz: “açık alanda yemlenen hayvanlardan üretilmiştir”, “organik”, “tavuklarımız kafeslerde yetiştirilmemiştir” ve “helal sertifikalı”

gibi etiketler, tüketicilere hayvanların “tek bir kötü gün” yaşayana kadar açık alanlarda mutlu bir hayat sürdürdükleri izlenimini verir.

Gelgelelim et, yumurta ve süt ürünlerin üretimi, hayvanlara her hâlükârda eziyet edilmesini gerektirir. Meralardaki tavuklar bile, anormal ölçüde hızlı bir şekilde büyüyecek şekilde beslenir ve bunun sonucunda kalp yetmezliği geçirirler, bacaklarında sakatlanmalarına neden olabilecek yaralar çıkar. Organik süt endüstrisinde kullanılan inekler en yüksek miktarda süt üretimi için acımasız bir şekilde manipüle edilirler fakat acılarını hafifletmek için onlara antibiyotik verilmez. Dahası, bu inekler de yapay döllenme uygulamalarına tabi tutulur ve bebekleri doğar doğmaz onlardan uzaklaştırılır.

Yumurta endüstrisinde kullanılan tavuklar da daha iyi muamelelere tabi tutulmazlar. Örneğin “açık alanlarda yemlenen” tavuklardan elde edildiği düşünülen yumurtalar, aslında büyük, pis ahırlara tıklan, gün ışığına veya temiz havaya erişimi olmayan binlerce tavuktan üretilmektedir. Ve tükettiğiniz beyaz et, hangi etiketle sunulursa sunulsun, bu sektörde erkeklerin çoğu gereksiz olarak değerlendirilir ve her yıl milyonlarcası ezilerek veya başka bir şekilde itlaf edilerek çöp gibi elden çıkarılır.

Nasıl yetiştirilirse yetiştirilsin, gıda için kullanılan neredeyse tüm hayvanlar, sonunda nefes almanın dahi güç olduğu kamyonlara tıklıp endüstriyel çiftlikler tarafından kullanılan mezbahalara gönderilirler. Burada genellikle bilinçleri tamamen yerindeyken baş aşağı asılırlar ve kaçmak için mücadele verdikleri sırada boğazları kesilir. Bu hayvanların tamamı yaşamak ister ve ölümlerinde “insancılık” namına hiçbir şey yoktur.

4. Eskimolar ve Tibetliler gibi pek çok yerli halk, protein ihtiyaçlarını hayvanlardan karşılıyor. Bir etik veganın bu durumla bir sorunu olabilir mi?

Çok az sayıda vegan, hayatta kalmaları hayvanları yemelerine bağlı olan insanları, et/süt tükettikleri için eleştirir. Eskimolar, dünyanın çok uzak bir köşesinde yaşamaktadır ve avcılık, balık tutma gibi faaliyetleri eğlence için değil yaşamlarını sürdürebilmek için sürdürdükleri çok açıktır. Aynı şey –bir miktar çimen ve Tibet öküzlerinin damak zevkine hitap eden fundalıklar dışında– yenebilir hiçbir şeyin büyümediği yüksek, soğuk bir plato üzerinde yaşayan Tibetliler için de geçerlidir. Bu yüzden Tibetliler, Tibet öküzlerinin etini tüketir.

İdeal olan, tüm kültürlerin vegan olmasıysa da bana kalırsa değerli zamanımızı zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi veren küçük bir topluluğu eleştirmek yerine hayvanları yemek için geçerli hiçbir bahanesi olmayan yüzde 99,9'luk nüfusu eğitmeye çalışarak harcamak daha yerinde bir tutumdur.

5. Veganlık, hayvanları yemekten daha pahalı bir pratik değil mi?

Bu, veganların bile kendi içinde tartıştığı sorulardan biri. Hububatlar, baklagiller, sebze, meyve ve sert kabuklu yemişlerden oluşan bir diyetin teoride et, yumurta ve süt ürünleri tüketmekten daha ucuz olduğu düşünülürse de gerçekte çok az vegan sadece işlenmemiş gıda tüketmektedir. Damak tadımız, hayvanları yemeye alıştığı için, veganlar çoğu zaman burger, çıtır parmak “tavuk”, pastırma gibi et ürünlerinin vegan taklitlerini ya da bitkisel malzemelerden yapılmış –pişirilmiş et ile aynı doku ve lezzete sahip olan– pirzola yemekten hoşlanır. Bunlar, hayvansal içeriklerle üretilen (ve devlet teşvikleri dolayısıyla çok daha düşük fiyatlarla piyasaya sunulan) ürünlerden çok daha pahalı olabilir.

Sebze ve meyve pahalıdır fakat hepçiller de sebze ve meyve tüketir. Bu nedenle vegan diyetle hepçil diyet kıyaslamasında bu bir faktör olarak değerlendirilmemelidir.

Diğer yandan çoğunlukla gözden kaçan bir faktör, bazı bölgelerde insanların vegan gıdalara erişiminin olmamasıdır. Çoğunluğunu düşük gelirli insanların oluşturduğu tipik bir yaşam alanında, ucuz hayvansal ürünler satan çok sayıda fast-food restoran ve market bulabilirsiniz. Meyve ve sebze seçenekleri yok denecek kadar azdır. Bu yerlerde yaşayan insanlar, çocuklarını tek başına yetiştiren ve/veya akşamları masaya yemek koyabilmek için birden fazla işte çalışmak zorunda olan ebeveynler olabilir. Dahası, tek ulaşım olanakları toplu taşıma araçları olabilir. Böyle bir yerde yaşayan bir tüketici, vegan beslenebilmek için, sebze-meyve ve diğer bitkisel gıdalar satın almak üzere birkaç otobüs değiştirip bir şehirden başka şehre gitmek zorunda kalabilir. Tüm bunlar, bakkaliye bütçesi üzerinde ciddi bir ekstra maliyet oluşturur. Ayrıca bazı otobüs hatlarının, tek bir yolcunun otobüse sokabileceği poşet/çanta sayısına sınırlama getirmesi, bir başka külfettir. (Bir kimsenin vegan olmanın kolay olduğunu söylediğini duyduğunuzda lütfen tüm bunları aklınızda tutun.)

Uzun lafın kısıası, işlenmemiş gıdaları toptan satın almak, et, yumurta ve süt ürünlerini satın almaktan daha ucuz olabilir. Gelgelim çok az vegan, bunun mümkün olduğu varsayımıyla bu şekilde alışveriş etmektedir. Aynı zamanda, vegan beslenme biçiminin sağlık harcamalarımızı ne kadar olumlu etkileyebileceğini göz ardı etmemeliyiz!

6. Bitkiler acıyı hissetmiyor mu?

İşte, size hepçiller arasında çok fazla rağbet gören bir «benden daha iyi değilsin» argümanı daha. Bu düşünce, 1973'te, Bitkilerin Gizli Yaşamı adlı meyveler, sebzeler, çiçekler ve ağaçların duygulara sahip varlıklar olduğunu iddia eden kitabın yayımlanmasından bu yana kimilerinde kabul gören bir düşüncedir.

Evrimsel süreç açısından düşünüldüğünde, bitkiler kendilerine zarar verebilecek unsurlardan uzaklaşma yetisine sahip olmadığı için, bitkilerin acı hissettiği varsayımını çürüten kanıtlar daha fazla ağır basmaktadır. Yakın zaman önce gerçekleştirilen bir araştırma, bitkilerin, yapraklarını kemiren böceklerin sesine tepki verdiğini ortaya koymuş olsa da bu bitkilerin acıyı hissettiğini söylemek için yeterli bir veri olmaktan uzaktır. Pek çok biyologa göre, bunun olabilmesi için, bitkilerin duyu organları ve sinir sistemine sahip olması gerekir.

Tabii tüm bunlar, bitkilerin sıra dışı organizmalar olduğu gerçeğini değiştirmez. İçinde yaşadıkları ortama uyum sağlama ve sabit bir konumda besin bulma konusunda sıra dışı becerilere sahip canlılardır. Ne ki, acıyı hissettiklerini ortaya koyan somut bir veri yoktur. Hayvanlar ise acıyı kesinlikle hisseder.

Bitkilerin de acıyı hissettiğini iddia ederek et yemesini haklı çıkarmaya çalışan bir kişiye, topraktan çıkan mahsullerin yüzde yetmişinin çiftlik hayvanlarının beslenmesine gittiğini, bu nedenle bitkileri umursuyorsa onların güvenliği için yapabileceği en iyi şeyin hayvanları yemeye son vermek olduğunu hatırlatın.

7. Et için yetiştirilen hayvanlar, avcılara karşı korunmak ve tıbbi bakım gibi kendileri için faydalı koşullarda yaşamıyor mu?

Öncelikle, çiftlik hayvanları korunmamakta, dünyanın en tehlikeli yırtıcı hayvanlarından biri olan insan tarafından avlanmaktadır. Sütleri ve yumurtaları için sömürülen inek ve tavuklar bile, bedenleri sömürü sonucunda “tükendikten” sonra öldürülür. Aldıkları “tıbbi bakıma” gelince, tarım endüstrisi hayvanları meta olarak görür. Uygulanan her türlü tıbbi tedavinin amacı, hayvanı öldürüleceği ana kadar sağlıklı tutmaktır. Çiftçiler de hızlı büyümelerini sağlamak ve tecrit hayatının sağlıklı koşullarını telafi etmek amacıyla hayvanlara bol miktarda antibiyotik verir. Tüm bunlar, şefkat adına değil kâr için gerçekleştirilen eylemlerdir.

8. Bazı insanlar hayvanlara eziyet edilmesine karşı çıkarken, diğ- gerleri neden buna sessiz kalıyor?

İnsanların kendileri dışındaki canlıları sömürme biçimlerini düşü-
nürken içinde yaşadığımız dünyada neler olup bittiğini anlamaya
çalışırız. Hayvanlardan yararlanmak, neden böylesine kanıksanmış
bir eylemdir? Hayvan özgürlüğü savunucuları bu soruyu sorar ve
hayvanların sömürülmesine karşı çıkar. Ama ne yazık ki toplumun
çok küçük bir yüzdesini oluştururlar. Peki, geri kalanımız?

Bana göre bu sorunun yanıtını en iyi, Dr. Lori Marino ve Mi-
cheal Mountain'ın ortaya attığı teori vermektedir. Lori, İnsan Dı-
şındaki Canlıların Hakları Projesinde bilim direktörü, Micheal ise
bir aktivist ve Best Friends Animal Society'nin kurucularından biri.
Onların hipotezi aslında oldukça basit: İnsanlar, ölümden korkar.
Bu korkuya kendimizi diğer hayvanlardan nitel olarak farklı oldu-
ğumuzu düşünerek tepki gösterir ve bu farklı hayvanlara kaynak
-bizden ayrı ve aşağı olan varlıklar- muamelesi yaparak dışa vu-
ruruz.

Geliştirdikleri düşünce, farklı araştırmacı ve yazarların, özel-
likle de, insan davranışlarının büyük bir bölümünün kişisel ölüm
endişesinin tezahürü olduğunu öne süren Terör Yönetimi Kuramı-
nın tanınmasını sağlayan sosyal antropolog Ernest Becker'in çalış-
malarına dayanmaktadır. Terör Yönetimi Kuramına göre, insanlar,
hayatta anlam bulmak için dinler uydurur ve kültüre bel bağlar.

Ayrıca varoluşsal dehşetimizi hayvanlara aktarırız. Ölüm tehli-
kesiyle karşı karşıya kalan diğer hayvanlar da dehşet duygusunu ya-
şıyor olsa da bu, insanlar için yaşam boyu süren bir takıntıdır. Ge-
leceği ve sonunda bizi bekleyen ölümü düşünürüz ve bu düşünceler
bizi kronik düzeyde bir anksiyete ile lanetler. Ölen hayvanları görür
ve ölüm düşüncesinden öylesine dehşete kapılırız ki kendimizi bi-
zim de hayvanlar olmadığımıza inandırırız. Kendimize insanların

(diğer) hayvanlardan üstün olduğunu, hayvanların ise gezegende bize fayda sağlamak üzere bulunduğunu –bu düşünce, en az Antik Yunan kadar eskiye dayanır– söyleriz. Hayvanların aksine insanın bir ruha sahip olduğunu düşünürüz ve hayvanları gıda kaynakları, denek ve eğlence nesneleri olarak kullanmamızı haklı çıkaran bu düşünce, hayvanlar için yıkıcı sonuçlar doğurur. Bu, doğal dünya ve hayvan tabiatımızı denetimimiz altına alma girişimimizdir. İnsan topluluğunun bir parçası ve aile üyeleri olarak gördüğümüz bazı hayvanlara daha iyi muamele ederiz.

9. Bitkileri yiyen veganlar, bal arılarını sömürüyor olamaz mı?

Bitkilerin polenlerinin büyük bir kısmını böcekler, kuşlar ve memeliler taşır ve bal üreticileri, tüketicilerin, balın sadece arıların bitkileri polenleme süreçlerinin bir yan ürünü olduğuna inanmasını isterler. Ama aslında bal arıları, polen yayma konusunda yaban arıları, odun arıları ve kazıcı yaban arıları kadar iyi değildir. Fakat yaban arıları çok fazla bal üretmezler. Bu nedenle onların ballarını çalmak, verilen zahmete değmez. Bunun sonucu olarak, çiftçiler polenleme için bal arılarına bel bağlamaya devam eder pek çok veganın desteklemediği multi-milyon dolarlık bal endüstrisine arka çıkarlar. Böylece veganların kazanma ihtimalinin olmadığı bir durum oluşur: Yaşamlarımızdan her türlü hayvan sömürsünü çıkarmak neredeyse imkânsızdır.

10. Veganlar, böcek ilaçları ile ilgili ne düşünüyor? Organik çiftlikler bile, mahsulleri yiyen böcekleri öldürmek için uğur böceği ithal etmek gibi yöntemlerden yararlanıyor. Ve beyaz karıncalar, hamam böcekleri ve sıçanlar, yaşam alanlarına hastalıklar getirip bir evi yaşanamaz hâle getirebilir. Hayvanları iki kategoriye ayıran (öldürmekte sakınca yok/öldürülmesi yanlış) bir argüman, vegan etiğin tutarlılığını ortadan kaldırmaz mı?

Vegan etik, “haşereler” de dâhil olmak üzere hiçbir canlıya zarar vermemek için elimizden geleni yapmamız gerektiğini söyler. Benim, diğer böcekleri yiyen uğur böcekleriyle bir sorunum yok. Çünkü onlar böyle hayatta kalıyorlar ve bu, bitkiler üzerinde böcek ilaçları kullanmaktan çok daha iyi bir yöntem. Ama böceklerin bizim ya da hayvan dostlarımızın sağlığı ve güvenliği için gerçek bir tehdit oluşturduğu bazı durumlar var ve bu gibi durumlarda pireleri, beyaz karıncaları ve diğer minik canlıları öldürmek zorunda kalabiliriz. Bu, veganların ne yazık ki vermek zorunda olduğu ödünlerden biri.

Ama işler bu noktaya varmadan önce, mutfaklarımızı temiz tutmak, pencere eşiklerine nane yağı sürmek gibi yollara başvurarak karınca sürülerinin olası işgaline karşı önlem almalıyız. Hamam böcekleri de (kurutulmuş ya da taze) defne yaprağının kokusuna tahammül edemez. Kemirgenleri dışarıda tutmak için duvar ve ızgaralardaki delik ve açıklıkları kapatın. Eşek arılarının geldiği yerlere sahte arı yuvaları yapın (nasıl yapacağınız ile ilgili bilgilere internetten ulaşabilirsiniz); yaban arıları karasal hayvanlardır, bir bölgenin diğer arıların kontrolünde olduğunu düşünürlerse oraya yuva yapmazlar. Birlikte yaşadığınız hayvan dostunuzun pire ve kene tedavilerini düzenli olarak yaptırın. Evinize girmeyi başaran bu hayvan ve böcekleri onlara zarar vermeden dışarı atmaya imkân sağlayan, öldürücü olmayan tuzaklar vardır. İnternette bu konu ile ilgili birçok öneri bulabilirsiniz.

11. Hayvanları yemek bir kişisel tercih değil mi?

Hayvanları yemenin kişisel bir tercih olduğu şeklindeki sıklıkla başvuru gerektiren, bir mağdurun olmadığı varsayılr. “Kişisel seçim” sadece kararı veren kişiyi etkiler ve hayvanları yeme seçimi, kararı veren kişinin ötesinde pek çok canlıyı etkileyen sonuçlar doğurur. Bu konuda söz sahibi olmayan hayvanları etkiler ve geniş ölçekli çevresel yıkımlara sebep olur.

Bu gerekçenin altında, veganların et yiyenleri rahat bırakmaları için bir rica yatar. Tabii bir de sözlerine kimi zaman şunları eklerler: “Ben senin beslenme tercihlerine saygı duyuyorum, lütfen sen de benim seçimlerime saygı göster.” Başkalarına zarar veren bir seçime saygı duymak gibi bir yükümlülüğümüz yok.

Pek çok insan, beslenmenin kişisel bir konu olduğunu düşünse de, başka birini yediğinde, açık bir biçimde kişisel olmayan bir sınır ihlali söz konusu olur. Bir kitabı alıp okumak, kişisel bir tercihtir. Hayvanları tüketmeye karar vermek ve hayvancılık endüstrisini desteklemek ise herkesi etkiler. Bir kişinin ne isterse yeme “hakkı”, başkasının yaşamı söz konusu olduğu anda biter.

12. Tarlalardan hasat kaldırılırken mezbahalarda olduğundan daha fazla hayvan öldürülmüyor mu?

Et yiyenlerin, suçlarını hafifletmek ve veganların bitki esaslı gıdalarla beslendikleri için kendilerini suçlu hissetmelerini sağlamak için ortaya attıkları argümanlardan biri daha. Ne yazık ki, endüstriyel mahsul kaldırma uygulamaları sırasında bazı hayvanlar elbette öldürülür. Kaç hayvanın öldüğü ise hâlâ gizemini korumaktadır. Oregon Eyalet Üniversitesi Hayvan Bilimi profesörü Steven Davis, 2003'te tarlalardaki fare nüfusları üzerine gerçekleştirilen daha önceki çalışmaları taradı ve hasattan önce hektar başına düşen fare sayısı 25 iken, bu rakamın hasattan sonra 5'e düştüğünü gördü. Davis, bu verileri baz alarak, her yıl ekin tarımı dolayısıyla hektar başına yaklaşık 10 hayvanın öldüğü çıkarımında bulunmuştur. Bu çıkarım, şu bakımdan sorunludur: Hayvanların hasat makineleri tarafından mı öldürüldüğü yoksa yakınlardaki ormanda daha iyi bir sığınak bulmak için çıplak kalan tarlaları terk mi ettiği noktasında kimse bir yargıda bulunamaz.

Her yıl tüm dünyada insan tüketimi için 70 milyar kara hayvanının katledildiği mezbahalar, en fazla hayvanın öldürüldüğü

yer olma unvanını korumaktadır. Tabii her yıl en az 3 trilyon balığı öldüren balıkçılık endüstrisini hesaba katmazsak. Bitkilerin acıyı hissettiği argümanında olduğu gibi, dünyadaki ekinlerin büyük kısmının insanları değil çiftlik hayvanlarını beslemek için yetiştirildiğini unutmayın. Bu nedenle, size tarla hayvanlarının ölümünden gerçekten endişe duyduğunu söyleyen biri, vegan olmalıdır.

Ek A: Hayvanlara Yardım Etmenin

On Yolu

1) Vegan olun. (bk. Ek B.)

2) Bakımını üstlenmek istediğiniz hayvanları, sığınaklardan alın, evcil hayvan dükkânlarından asla satın almayın.

3) Kullandığınız kozmetik ve ev ürünlerinin hayvanlar üzerinde test edilmediğinden emin olun.

4) Yerel gazetenizin editörüne, gündemde olan hayvan hakları sorunu ile ilgili bir mektup yazın.

5) Gönderdiğiniz e-postaların imza kısmına en sevdiğiniz vegan yemek tarifinin veya hayvan hakları videosunun linkini ekleyin. Ufuk açıcı bir alıntı da ekleyebilirsiniz.

6) Okulunuzun kafeteryasından veya en çok gittiğiniz vegan olmayan restorandan (daha fazla) bitki esaslı yemek çıkarmasını isteyin.

7) Bir yerel hayvan sığınağı ile iletişime geçerek gönüllülük koşulları ile ilgili bilgi alın.

8) Telesekreterinizin giriş mesajını, hayvan hakları ile ilgili bilgilendirici bir mesajla değiştirin.

9) Hediyeleri yönlendirin. Doğum günü hediyeleri almak yerine, arkadaşlarınız ve ailenizden, hayvanlar için çalışan sığınaklara

veya kâr amacı gütmeyen diğer kuruluşlara bağış yapmalarını isteyin.

10) Bu kitabı biriyle paylaşın.

Ek B: Veganlığı Kolaylaştırmanın On Yolu

1) Adım adım ilerleyin. Bir gecede vegan olma düşüncesi gözünüzü korkutuyorsa küçük değişiklikler yapın ve hayvansal gıdaların yerine bitkisel gıdalar tüketmeye başlayarak vegan etiği aşamalı olarak benimseyin. Örneğin ilk hafta inek sütü yerine badem sütü kullanın. Bir sonraki hafta, tabağınızdaki etin yerine sebze burger gibi alternatifler yemeye başlayın ya da öğününüze daha fazla sebze ve meyve ekleyin. Çok geçmeden, hayvanları beslenmenizden bütünüyle çıkarmış olacaksınız. Bundan sonra gardrobunuzdan deri ve yün giysileri çıkarmaya başlayabilirsiniz. Bu süreç, adım adım devam eder.

2) İlerleme kaydetmeyi amaç edinin, kusursuz olmayı değil.

3) Her öğünde daha fazla meyve ve sebze yiyin. Meyve ve sebzeler sadece sağlıklı değildir, aynı zamanda kendinizi daha tok hissetmenizi sağlarlar.

4) Kapsamlı bir vegan yemek kitabı alın ve atıştırmalıklar da dâhil olmak üzere tadını gerçekten sevdiğiniz en üç ya da dört yemek yapın.

5) Vegan yemekler pişirmeye başladığınızda mutfakta kendinize daha fazla zaman ayırın; yemekleri hazırlamak ilk başta biraz daha fazla zaman alabilir.

6) Vegan yiyecek ve malzemelerle dolu Asya marketlerinden alışveriş etmenin avantajlarını keşfedin.

7) Tatil yemekleri gibi, vegan olmayan arkadaşlarınızla bir araya geldiğiniz buluşmalara bir vegan yemek götürün. Sadece yiyebileceğiniz en az bir yemek olmasını garanti altına almakla kalmaz, aynı zamanda yaptığınız yemeği diğerleri ile paylaşıp veganlığın ne kadar lezzetli bir deneyim olduğunu görmelerini sağlayabilirsiniz.

8) Üyeleriyle fikirlerinizi paylaşabileceğiniz bir yerel vegan topluluğa katılarak onlarla yemek tarifleri paylaşın. Böylelikle desteklediğinizi hissedersiniz.

9) Yaşadığınız yerde vegan dostu yemekler sunan bir veya iki restoran bulun. Böylelikle evde yemek yapmadığınız günlerde, karınızı doyurabileceğiniz bir yer olur. En sevdiğiniz restoranın vegan başlangıç yemeğinin ne olduğundan emin değilseniz, sorun. Vegan olmayan kaç yemeğin vegan yemeğe dönüştürülebileceğini görünce çok şaşıracaksınız!

10) Kilerinizi ve buzdolabınızı fasulye –kuru ya da konserve-hububatlar (pirinç, un ve kinoa), makarna, tofu, sert kabuklu yemişler, taze sebze-meyveler, soya veya fındık sütü, sabır otu, yumurta yerine geçen malzemeler ve baharat gibi temel malzemelerle dolu tutun. Bu içerikler elinizin altında olduğu sürece, farklı çeşitte yemekler yapmaya her zaman hazır olursunuz.

Ek C: Başka Birini Vegan Olmaya Teşvik Etmenin On Yolu

- 1) Onları çiftlik hayvanlarının bulunduğu bir sığınağa götürün.
 - 2) Onları, yemekleri konukların hazırladığı bir vegan grup yemeğine davet edin.
 - 3) Birlikte Blackfish, Cowspiracy, Earthlings, The Ghosts in Our Machine, Food Inc., Live and Let Live ya da Vegucated gibi bir videoyu izleyip üzerine tartışın.
 - 4) Onlara en sevdiğiniz vegan yemek kitabının bir kopyasını verin ve tariflerden birini denemeye teşvik edin.
 - 5) Onlara evde pişirilmiş, lezzetli bir vegan yemek götürün.
 - 6) Nasihat dilinden kaçının; hiç kimse ısrarlı bir vegandan hoşlanmaz. Bunun yerine, davranışlarınızla örnek olun. Karşılaşılabilecek zorluklardan ziyade, vegan olmanın faydalarını vurgulayın.
 - 7) En sevdiğiniz vegan yemek kitaplarını ve hayvan hakları üzerine kaleme alınmış eserleri yerel kütüphanenize bağışlayın.
 - 8) Aile üyeleriniz ve arkadaşlarınızdan doğum gününüzde ya da başka bir özel günde, sizin için bir günlüğüne vegan olmalarını isteyin.
 - 9) En sık gittiğiniz vegan restoranda onlara bir öğle veya akşam yemeği ısmarlayın.
 - 10) Onlarla market alışverişine çıkıp yeni meyve ve sebzeler denemeye teşvik edin; hayvanlar üzerinde test edilmemiş bitkisel gıdalar ve ev ürünlerini bu gibi yerlerde bulmanın çok zor olmadığını gösterin.
- Vegan aktivizmi ile ilgili daha fazla öneri için, bk. *Striking at the Roots: A Practical Guide to Animal Activism*.

Ek D: İnsanlığa Yardım Etmenin On Yolu

1) Cinsiyetçiliğe, ırkçılığa, homofobiye, zorbalığa veya ayrımcılığın başka herhangi bir biçimine hiçbir şekilde göz yummayın. Örneğin bulunduğunuz ortamda birinin eş cinselleri aşağıladığına veya ırkçı bir şaka yaptığına tanık olursanız, sesini yükseltin ve bunun sizi rahatsız ettiğini dile getirin.

2) Toplumsal adalet mücadelesi verdiği ya da aktivist harekete dâhil olduğu için mahkûm edilen bir siyasi suçluya mektup gönderin. Daha fazla bilgi için, www.freedom-now.org/a-guide-to-writing-prisoners-of-conscience veya www.directaction.info/prisoners.htm adresini ziyaret edebilirsiniz. Elbette suççu ne olursa olsun, mektup almak *her* mahkûmun hoşuna gider.

3) Kölelik de dâhil, çocuk emeğinden yararlanılarak üretilen çikolataları satın almayın. (bk. www.foodispower.org/chocolate-list)

4) Mümkün olduğunca organik gıdalar satın alın. Organik sebze-meyvelere kimyasal maddeler sıkılmadığı için, bu ürünleri satın alarak çiftlik işçilerine yardım edebilirsiniz.

5) Çocuklara; diğer kültürlere, kadınlara, diğer ırklara, “farklı” olarak değerlendirilen herkese ve kendilerine saygı duymayı öğretin.

6) Irk sorunlarını aşmış (post-racial) bir toplumda yaşadığımız şeklindeki her türlü düşüncüyü bir kenara bırakın. Kabul etmek istemesek de, ırkçılık her yerde ve Beyazlar, Beyaz polis memurlarının Siyah erkek, kadın ve çocukları öldürmesi ile ırk konusunun ilgisi olmadığını düşündükleri ya da kendilerini “renk körü” olarak (ki bu da görme bozukluğuna işaret etmediği zaman fiziksel engellilere karşı ayrımcılık anlamı taşır) addettikleri sürece, onarıcı adaletin bir parçası olmayacak.

7) Evlat edinmeyi düşünün.

8) Organlarınızı bilime bağışlamak için gerekli düzenlemeleri yapın. Bu, sadece ihtiyaç sahibi insanlara fayda sağlamaz, aynı zamanda hayvanların tıbbi araştırmalarda kullanılmasına son verilmesine yardımcı olur. Hediyeleyi yönlendirin.

9) Doğum günü hediyeleri almak yerine, arkadaşlarınız ve ailenizden, hayvanlar için çalışan sığınaklara veya kâr amacı gütmeyen diğer kuruluşlara bağış yapmalarını isteyin.

10) Bir yerel aşevine vegan yiyecekler bağışlayın. (bk. www.fo-odis-power.org/donating-food-takes-thought)

Ek E: On İki Ünlü (Aslında Çok da Bilinmeyen) Söz

Ünlü yazarlar, aktivistler ve kamuya mal olmuş diğer kişilerin, vegan ve hayvan özgürlüğü hareketleri için ufuk açıcı nitelikte pek çok sözü vardır. Bazıları, sözü alıntılanan kişinin karakteri ile ilişkilendirilebilirken, bazıları için bu mümkün değildir. (Örneğin Abraham Lincoln'e atfedilen, "İnsan haklarını savunduğum kadar, hayvan haklarını da savunuyorum. Bu, bütünüyle insan olmanın koşuludur" sözünün uydurma olduğu kanıtlanmıştır.) Aşağıda, on iki ünlü söz, bu sözün kaynağı ve söyleyen kişi ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Bu sözleri sadece ünlü oldukları için değil –kuşkusuz çoğu pek de ünlü değil– aynı zamanda bu kitaptaki temalarla örtüşükleri için aktarıyorum.

En sonunda zavallı Wat, gizlenirken olduğu yerde, yakalandı,
Ona doğru Köpekleriyle gelen Avcılar tarafından

Zıplayıp hızlıca kaçtığını gördüler,

Gaddar Köpeklerden kurtulmak umuduyla kaçıyorken;

Doğası gereği ondan daha hızlı koşan köpekler,
Takip ettiler Burunlarıyla hangi yöne gittiyse...

—Margaret Cavendish (1623-73)

İngiltere'nin soylular sınıfının üyelerinden biri olan, o dönem için aristokratlar için popüler bir boş zaman aktivitesi olan avlanmaya karşı çıkan Newcastle düşesi Margaret Cavendish bir şair, oyun yazarı, bilim insanı, felsefeci ve –insanlığın doğayı sömürmesi ile ilgili görüşleriyle– eko-feminizmin öncü düşünürlerindendi. 1653'te yazdığı *The Hunting of the Hare* (Yabani Tavşan Avı) şiirine ait olan bu dizeler, Cavendish'in avcılık sporuna yönelik olumsuz duygularını yansıtmaktadır. Şiir, köpeklerin izini sürdüğü ve so-

nunda öldürülen Wat isimli yaban tavşanı ile ilgilidir. Cavendish'in yaşadığı dönemde hayvan refahı önemsiz bir konuydu ama o, hayvanların sadece sömürülmesi gereken şeyler olarak var olduğu şeklindeki yaygın inancı kabul etmeyi reddetti. Fransız bilim insanı René Descartes'a ve onun, hayvanların hiçbir şey hissetmeyen hayvanlar oldukları düşüncesine açıkça meydan okumuştur. İlk hayvan hakları savuncularından biri olan Margaret Cavendish, gerçek bir öncüydü.

Benim besnim insan değil; iştahımı bastırmak için kuzuya ya da çocuğa zarar vermiyorum; meşe palamutları ve meyveler, bana yeterli besini sağlıyor.

—Mary Wollstonecraft Shelley (1797-1851)

İngiliz romancı, hikâye, makale ve gezi yazısı yazarı Mary Shelley'nin vegan olduğunu ortaya koyan bir kanıt olmasa da Shelley edebiyat tarihinin en unutulmaz ve payidar vejetaryenlerinden birini yaratmıştır: Yukarıdaki sözler, 1818'de yayımlanan gotik roman Frankenstein'in humanoid Yaratığına aittir. Romanda, Doktor Victor Frankenstein, yaratığı mezarlıklar, diseksiyon laboratuvarları ve mezbahalardan toplanan vücut uzuvlarından yapar, dolayısıyla, hem insan hem de insan olmayan bir tür yaratır. Dr. Frankenstein, et yiyen ve bilim adına hayvanlara işkence eden bir kötü karakter olarak tasvir edilirken, Yaratık, ilk başta barışçıl bir vejetaryen cennetinin hayalini kuran iyiliksever bir karakterdir. Dr. Frankenstein'dan onun için bir partner yaratmasını istemesi, bu hayalin tezahürüdür. (Bu konu, Carol J. Adams'ın Etin Cinsel Politikası eserinde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.)

Bitkisel beslenme eşittir tatlı uykular. Hayvansal beslenme eşittir kâbus. Bedenini meyve bahçesinden kopar; kasaplara kaptırmamaya çalışma. Etçilik olmadan kan dökülen savaşlar da olmaz.

—Louisa May Alcott (1832-88)

Otobiyografik roman *Küçük Kadınlar*'ın ve çok sayıda başka eserin ünlü yazarı, çocukluğunun büyük bir kısmını geçirdiği Massachusetts'te Hendry David Thoreau, Ralph Waldo Emerson ve Margaret Fuller gibi özgür düşünceli entelektüellerle tanışma şansı bulmuştur. Louisa, babası Amos Bronson Alcott kadar katı bir vejetaryen olmasa da kadın haklarını ve şiddet karşıtlığı ile ilgili düşüncelerini aktarmak için vejetaryen imgelerden yararlanmıştı. Bir yazar olmanın yanı sıra kölelik karşıtı, (ailesinin evi, Metro Hattı üzerinde bir duraktı), toplumsal reform savunucusuydu ve İç Savaş sırasında hemşirelik yapmıştı. Buradaki alıntı, 1914'te yayımlanan Louisa May Alcott, *Küçük Kadınlar: Alcott Ailesinin Evinden Mektuplar* adlı eserdendir.

Daha aşağı hayvanların da yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinde koşma gibi, ellerinden alınamaz bazı haklara sahip olduğunu artık neredeyse herkes kabul ediyor.

—Caroline Earle White (1833-1916)

Kölelik karşıtları ve kadınlara oy hakkı verilmesini savunan Philadelphialı bir ailede doğan Caroline Earle White, Pensilvanya'nın en önemli üç hayvan örgütünün kurucusu, American Humane Society'nin kurucu üyesiydi. 1866'da, Amerika Hayvanlara Karşı Zulmü Önleme Derneği'nin Philadelphia şubesinin kurulmasına önyak olsa da o dönemin cinsiyet politikaları dolayısıyla bu oluşumda resmî bir mevkiye gelmesinin önüne geçildi. Bu nedenle, ülkenin ilk hayvan sığınağını açan (bundan önce sokak hayvanları doğrudan öldürülüyordu) ve bugün Kadın İnsani Eylem Örgütü olarak faaliyet gösteren, Hayvanlara Karşı İşkenceyi Önleme Derneği'ni kurdu. White ayrıca 1883'te Amerika Hayvanların Deney Amacıyla Kullanılması Karşıtları Derneği'ni kurdu ve 1893'te düzenlenen Chicago Dünya Fuarı'nda milyonlarca broşür dağıtarak, toplumun dikkatini araştırma için çalınan hayvanlar sorununa çekmeye çalıştı. White'ın 1893'te Hayvanlara Karşı İşkenceyi Önleme Derneği

yönetim kuruluna sunduğu rapordan aktarılan bu cümlede “daha aşağı” hayvanlar ifadesi kullanılsa da, bu sözcüklerin, geçmiş bir dönemdeki yaygın anlayışın bir ürünü olduğu, tüm canlılara yetilerinden bağımsız olarak şefkat gösterdiği unutulmamalıdır.

Yirmi yıl boyunca yamyamdım. Sonra vejetaryen oldum.

—George Bernard Shaw (1856-1950)

İrlandalı oyun yazarı ve gazeteci George Bernard Shaw, daha çok kaleme aldığı eserlerle bilinir (1925’te Nobel edebiyat ödülünü aldı). Ama yaşamı boyunca, avcılık ve deney için canlı hayvan kesimi dâhil, hayvanlara karşı gerçekleştirilen her türlü eziyete karşı çıkmıştır. Ayrıca, insanın hayatta kalmak için et yemek zorunda olduğu görüşünün hâkim olduğu bir dönemde vejetaryendi. Gelgelelim, Shaw’un çağdaşlarından bazıları, hayatta kalmasını herkesten gizli ciğer yemesine bağlıyordu. Doktorları onu vejetaryen beslenme biçimini bırakması konusunda uyardıktan sonra, Shaw, The London Daily Chronicle gazetesinde şu satırları yazar: “Vasiyetimde cenaze törenimle ilgili bazı talimatlar var. Tabutumu yas tutan at arabaları değil öküz, koyun, domuz ve kümes hayvanları sürüleri ile, canlı balıklarla dolu küçük bir taşınır akvaryum takip etsin. Diğer canlıları yemektense ölen adamın onuruna, herkes beyaz fular taksın. Bu alıntı, ilk The Candid Friend (Mayıs 1901) eserinde geçer.

Kasap, kanlı önlüğü ile kan dökmeyi, cinayeti teşvik eder. Neden olmasın? Küçük bir buzağının gırtlığını kesmek, genç kardeşlerimizin gırtlığını kesmekten sadece bir adım ötededir. Biz kendimiz, öldürülmüş hayvanların mezarlığıyken dünyada ideal koşullarda yaşamayı nasıl bekleyebiliriz?

—Isadora Duncan (1877-1927)

Bugün modern dansın yaratıcısı olarak adından övgüyle söz ettiğimiz Isadora Duncan, San Francisco’da doğmuş ve daha sonra yaşamaya Avrupâda, bale sanatında kabul gören katı tekniklerden ziyade özgürlüğe ve doğal harekete odaklanan bir dans stili geliştirmiştir. Hem performansları hem de konformizm karşıtı yaşam tarzıyla ün kazanan Duncan, biseksüel olduğunu toplumdan gizlemiyordu, evlilik dışı iki çocuğu vardı ve birkaç dans okulu kurdu. Duncan, vejetaryenlik konusunda çok katı olmasa da (beslenme tarzı, etik sebeplerden değil, ekonomik koşullardan kaynaklanmış olabilir), “okullarındaki çocukların hepsinin vejetaryen olduğundan, sebze ve meyve ile beslenerek, büyüdükçe güçlenip güzelleştiklerinden” övgüyle söz etmiştir. Yukarıdaki alıntının da kaynağını oluşturan, 1927’de yayımlanan *Yaşamım* adlı otobiyografik eserinde, vejetaryenliğinden söz etmiştir.

Canlılar üzerinde deney yapılmasını savunanlar, bu deneyleri kendileri üzerinde gerçekleştirdikleri sürece, bu tür uygulamalara hiçbir itirazım yok.

—Lizzy Lind-af-Hageby (1878-1963)

İsveç doğumlu Emilie Augusta Louise “Lizzy” Lind-af-Hageby, döneminin önde gelen feminist, barış aktivisti ve hayvan hakları savunucularından biri, İngiltere’de canlı hayvanlar üzerinde deney yapılmasına en fazla karşı çıkan kişiydi. O ve İsveç’ten Leisa Katherine Schartau adlı bir başka aktivist 1902’de, canlı hayvanlar üzerinde deney yapılmasına karşı muhalefet alanında birikimlerini artırmak amacıyla Londra Kadınlar İçin Tıp Fakültesi’ne kaydoldular. Ertesi yıl yayımladıkları *The Shambles of Science: Extracts from the Diary of Two Students of Physiology* (Bilimin Mezbahaları: İki Fizyoloji Öğrencisinin Günlüğünden Notlar) adlı çalışmada, fakültede şahit oldukları, hayvanlara karşı gerçekleştirilen eziyetleri belgelerler. Bu uygulamalardan biri de Londra Üniversitesi Akademisi’nden birkaç araştırmacının, terrier cinsi küçük bir köpeğe

yönelik insanlık dışı muamelesiydi. Araştırma ekibi, 1876'da yürür-lüğe giren Hayvanlara Acı Çektirme Yasasını ihlal ederek, bir köpek üzerinde birkaç kez anestezi deneyleri gerçekleştirmişti. Bu uygulamaların dışarıya sızması sonucu oluşan öfke, Kahverengi Köpek Meselesi olarak bilinen bir politik tartışmaya neden olmuştur. Hageby'nin bu çok az bilinen sözü, 3 Şubat 1909 tarihinde The New York Times editörüne yazdığı mektuptan alıntıdır.

Nihayet huzur içinde bakabilirim size, artık sizi yemiyorum.

—Franz Kafka (1883-1924)

Bugün Çek Cumhuriyeti'nin başkenti olan Prag'da doğan, Alman dilinde roman ve öyküler kaleme alan ünlü yazar Franz Kafka, hayvanların bakış açısından hikâyeler yaratmayı severdi. 1912'de yayımlanan en ünlü eseri, *Dönüşüm* adlı kısa romanın ana karakteri, bir sabah uyandığında kendisini dev bir hamam böceğine dönüşmüş olarak bulur. “Yeni Avukat”, “Sinagogdaki Hayvan” ve “Bir Köpeğin Araştırmaları” gibi diğer hikâyelerinde hayvanlar önemli rollere sahiptir. Hatta bazı öykülerin anlatıcıları hayvanlardır. Arkadaşı Max Brod'a göre, Kafka yukarıdaki sözü vejetaryen olduktan kısa süre sonra, Berlin'de gittiği bir akvaryumda, su tankının içindeki balıklara bakarak söylemiştir. Brod, bu satırlara 1937'de yayımlanan Franz Kafka, *Bir Yaşam Öyküsü* adlı eserinde yer vermiştir.

Yaşayan varlıkların acılarını azaltacak, iklim değişikliğine katkı sağlamaya son verecek, değerli gezegenimizi iyileştirip koruyacak şekilde yiyerek merhamet duygumuzu canlı tutabiliriz.

—Thich Nhat Hanh (1926–)

Zen Budist keşiş ve sıkı bir vegan olan Thich Nhat Hanh, beslenme ile şefkat arasındaki ilişki hakkında o kadar çok ufuk açıcı şey söylemiş ve yazmıştır ki içlerinden birini seçip alıntılanmak

güçtür. Fakat 2014'te yayımlanan *How to Eat* (Nasıl Yemeli) adlı kitabında bir tefekkür olarak sunulan bu cümle, bana kalırsa vegan etiği yaşamının ne anlama geldiğinin özünü son derece iyi bir şekilde aktarmaktadır. Hanh, 1966'da ülkesindeki savaşa son vermek amacıyla Martin Luther King Jr., IV. Pope Paul ve diğerleri ile bir araya gelmek üzere bir barış misyonuna çıkar. Nhat Hanh, ülkesinin zaferinden çok, barışın ve uzlaşmanın savunuculuğunu yaptığı için, Güney Vietnam'ın eski hükûmeti ve savaştan sonra kontrolü ele geçiren Komünist hükûmet, ülkesine geri dönmesini yasaklar. Hanh, yaşamının geri kalanının büyük bir kısmını Fransa'da sürgün olarak geçirdi ve burada Plum Village (Erik Köyü) adını verdiği bir vegan keşiş topluluğu kurdu. Hanh, uygulayıcılarının toplumsal reform için barışçıl aktivizmden yararlandığı Katılımcı Budizm'in kurucularından biri olarak görülür. 2005'te Hanh'in üç aylık bir eğitim ziyareti için Vietnam'a geri dönmesine izin verilmiştir.

Yaşayan herkese karşı şefkat ve merhamet, uygar bir toplum olmanın göstergesidir. Tam tersine zulüm, ister insanlara ister hayvanlara yöneltilmiş olsun, tek bir kültür veya insan topluluğunun tekelinde değildir.

İrkçılık, ekonomik yoksunluk, köpek dövüşleri ve horoz dövüşleri, boğa güreşi ve rodeo... Tüm bunlar aynı eylemin farklı biçimleridir: şiddetin.

Ancak yaşamın tamamına karşı şiddet içermeyen bir tutum geliştirdiğimiz zaman refah içerisinde yaşamayı öğrenmiş olacağız.

—Cesar Chavez (1927-93)

Arizona'da Meksika Asıllı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Cesar Chaves, bir çiftlik işçisi, işçi lideri ve yurttaşlık hakları aktivistiydi. 1962'de, Dolores Huerta ile birlikte, daha sonra Birleşik Çiftlik İşleri Sendikası adını alacak olan Ulusal Çiftlik İşçileri Derneği'ni kurdu. İşçilerin hakları için bir dizi boykota, kitlesel eyleme

ve açlık grevine öncülük ederek tarım emekçilerinin tarihte daha önce görülmemiş kazanımlar elde etmesini sağladı. Chavez ayrıca, türcülük ile baskının diğer biçimleri arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir etik vegandı. Birleşik Tarım İşçileri Sendikası başkanı Arturo Rodriguez, 1996'da onunla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: "Cesar, ayrıca on yıllar içerisinde çok sayıda kişiyi vejetaryen yapmanın gururunu yaşadı. Karşınızda onlardan biri duruyor. Bu konu ile ilgili duyguları öylesine yoğun ki, bazen, insanları vejetaryen yapmaktan, sendikacılık hareketine katılmalarını sağlamak kadar keyif aldığını düşünüyorum." Cesar'ın yukarıda aktarılan sözleri, 26 Aralık 1990 tarihinde Hayvanlar için Hareket örgütüne yazdığı mektuptan alınmıştır.

İnsanlar "Duygusal olmamalıyız" dediğinde gaddarca bir eylemde bulunmak üzere olduklarından emin olabilirsiniz. "Gerçekçi olmalıyız" diye eklerlerse bu da gaddarlıklarından para kazanacakları anlamına gelir.

—Brigid Brophy (1929-95)

Brigid Brophy bir İngiliz roman yazarı, toplum eleştirmeni ve kadın hakları ve hayvan hakları da dâhil pek çok adalet hareketinin tutkulu bir savunucusuydu. İlk romanı *Hackenfeller's Ape*'te (1953), askerî ilerlemeler için tek yönlü bir dış uzay yolculuğuna gönderilen bir maymunun hayatını kurtarmak için kariyerini tehlikeye atan bir bilim insanının hikâyesi anlatılır. Londra çıkışlı *The Sunday Times* gazetesi, 1965 yılı Ekim ayında Brophy'nin "Hayvanların Hakları" başlıklı çığır açıcı makalesini yayımladıktan sonra, bazı düşünürler, o yılı modern hayvan hakları hareketinin başlangıcı olarak nitelendirmeye başladı. Brophy ayrıca Canlı Hayvanlar Üzerinde Deney Yapılmasına Karşı Ulusal Hareket Derneği'nin başkan yardımcısıydı. Yukarıda aktarılan sözleri, Wynne-Tyson tarafından

derlenen ve 1985'te yayımlanan *Unlived Life: A Manifesto Against Factory Farming* başlıklı antolojiden alınmıştır.

Kapitalizm, cinsiyetçilik, homofobi, transfobi ve içinde yaşadığımız doğa, tükettiğimiz gıdalar ile ilgili sorunların üstesinden gelmeden, ırkçılığa karşı zafere ulaşmak söz konusu olamaz. Tüm bunlar arasındaki bağlantıların ayırdına varmak zorundayız.

—Angela Davis (1944-)

Alabama doğumlu yazar, eğitimci, feminist, vegan ve yurttaşlık hakları aktivisti ve örgüt lideri Angela Davis, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Öğrenci Şiddetsiz Direniş Koordinasyon Komitesi ve Kara Panter Partisi üyesi olarak ön plana çıktı. Cinayet suçlamasıyla yargılanan üç siyah mahkûmun hapisten çıkarılması için toplumu örgütlemeye çalışan Davis'in kendisi, suç işlemeye yönelik komplo eylemleri, adam kaçırma ve kasten adam öldürme suçlamalarıyla hapis cezasına çarptırıldı. Tüm dünyada serbest bırakılması için düzenlenen protesto eylemlerinin ardından, tüm suçlamalardan aklanarak özgürlüğüne kavuştu. Mahkûmların hakları ile ilgili taşıdığı endişeler, Davis'in hapishane endüstriyel kompleksini ortadan kaldırmayı amaçlayan Eleştirel Direniş adlı ulusal örgütü kurmasına neden oldu. Yukarıda aktarılan sözleri, 23 Şubat 2015 tarihinde Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde onun onuruna düzenlenen "Angela Davis: Devrime Adanmış bir Ömür" başlıklı etkinlikte yaptığı konuşmadan alınmıştır.

Ek F: Kaynakça

Bu konuda ulaşabileceğiniz çok sayıda kaynak var, ben aşağıda sadece kısa bir liste sunuyorum.

Hayvan Hakları Grupları

Avustralya

Against Animal Cruelty Tasmania
www.aact.org.au

Animals Australia
www.animalsaustralia.org

Animal Liberation Victoria
www.alv.org.au

Edgar's Mission
<http://edgarsmission.org.au>

Humane Research Australia
www.humaneresearch.org.au

Kanada

Campaigns Against the Cruelty to Animals
www.catcahelpanimals.org

Canadian Animal Liberation Movement
www.calmaction.org

Canadian Voice for Animals
www.canadianvoiceforanimals.org

EarthSave Canada
www.earthsav.ca

Fur-Bearer Defenders

www.banlegholdtraps.com

Toronto Pig Save

www.torontopigsave.org

Toronto Vegetarian Association www.veg.ca

Vancouver Humane Society www.vancouverhumanesociety.bc.ca

ZooCheck

www.zoocheck.com

Avrupa

Animal Aid

www.animalaid.org.uk

Animal Equality

www.animalequality.net

Animal Rights Action Network www.aran.ie

Coalition to Abolish Animal Testing www.ohsukillsprimates.com

Coalition to Abolish the Fur Trade www.caft.org.uk

Cruelty Free International

www.crueltyfreeinternational.org

European Coalition to End Animal Experiments www.eceae.org

League Against Cruel Sports

www.league.org.uk

Viva!

www.viva.org.uk

Yeni Zelanda

Direct Animal Action

www.directanimalaction.org.nz

Farmwatch
www.farmwatch.org.nz

Greyhound Protection League of New Zealand <http://gplnz.org>
New Zealand Anti-Vivisection Society www.nzavs.org.nz

Save Animals From Exploitation
www.safe.org.nz

Güney Afrika

Beauty Without Cruelty South Africa www.bwcsa.co.za
Seal Alert <https://sealalerts.wordpress.com>

Birleşik Devletler

Animal Legal Defense Fund
www.aldf.org

Animals & Society Institute
www.animalsandsociety.org

Beagle Freedom Project
www.beaglefreedomproject.org

Born Free USA
www.bornfreeusa.org

Compassionate Action for Animals
www.exploreveg.org

CompassionWorks International
www.cwint.org

Farm Animal Rights Movement
www.farmusa.org

Farm Sanctuary
www.farmsanctuary.org

Fish Feel
www.fishfeel.org

Food Empowerment Project
www.foodispower.org

Free from Harm
<http://freefromharm.org>

Mercy For Animals
www.mercyforanimals.org

Nonhuman Rights Project
www.nonhumanrightsproject.org

Sea Shepherd Conservation Society
www.seashepherd.org

SHARK
www.sharkonline.org

United Poultry Concerns
www.upc-online.org

Vegan Outreach
www.veganoutreach.org

VINE Sanctuary
www.bravebirds.org

A Well-Fed World
<http://awfw.org>

Woodstock Farm Sanctuary
<http://woodstocksanctuary.org>

Kitaplar

Aktivizm İçin

The Animal Activist's Handbook: Maximizing Our Positive Impact in Today's World

—Matt Ball ve Bruce Friedrich

Bleating Hearts: The Hidden World of Animal Suffering

—Mark Hawthorne

Defiant Daughters: 21 Women on Art, Activism, Animals, and the Sexual Politics of Meat

—Editörler: Kara Davis ve Wendy Lee

Entangled Empathy: An Alternative Ethic for Our Relationships with Animals

—Lori Gruen

Ethics Into Action: Henry Spira and the Animal Rights Movement

—Peter Singer

Growl: Life Lessons, Hard Truths, and Bold Strategies from an Animal Advocate

—Kim Stallwood

In Defense of Animals: The Second Wave

—Editör: Peter Singer

The Lines We Draw

—Sangamithra Iyer

The Master Communicator's Handbook

—Teresa Erickson ve Tim Ward

Meat Market: Animals, Ethics, and Money

—Erik Marcus

Move the Message: Your Guide to Making a Difference and Changing the World

—Josephine Bellacomo

Nature Ethics: An Ecofeminist Perspective

—Marti Kheel

The Oxen at the Intersection: A Collision

—Patrice Jones

Sister Species: Women, Animals, and Social Justice

—Lisa Kimmerer

Striking at the Roots: A Practical Guide to Animal Activism

—Mark Hawthorne

Uncaged: Top Activists Share Their Wisdom on Effective Farm Animal Advocacy

—Ben Davidow

We Animals

—Jo-Anne McArthur

Destek İçin

Aftershock: Confronting Trauma in a Violent World: A Guide for Activists and Their Allies

—Patrice Jones

Animal Grace: Entering a Spiritual Relationship with Our Fellow Creatures

—Mary Lou Randour

Healing Through the Dark Emotions: The Wisdom of Grief, Fear, and Despair

—Miriam Greenspan

The Inner Art of Vegetarianism: Spiritual Practices for Body and Soul

—Carol J. Adams

Striking at the Roots: A Practical Guide to Animal Activism
—Mark Hawthorne

Vegan Freak: Being Vegan in a Non-Vegan World
—Bob and Jenna Torres

Vegan's Daily Companion: 365 Days of Inspiration for Cooking, Eating, and Living Compassionately
—Colleen Patrick-Goudreau

Yemek Kitapları

İnternette yüzlerce kitap başlığı bulabilirsiniz, ben burada sadece birkaç öneri sunuyorum.

Afro-Vegan: Farm-Fresh African, Caribbean, and Southern Flavors Remixed
—Bryant Terry

Eat Like You Give a Damn
—Michelle Schwegmann ve Josh Hooten

Eat Vegan on \$4 a Day: A Game Plan for the Budget-Conscious Cook
—Ellen Jaffe Jones

The Joy of Vegan Baking
—Colleen Patrick-Goudreau

One-Dish Vegan: More than 150 Soul-Satisfying Recipes for Easy and Delicious One-Bowl and One-Plate Dinners
—Robin Robertson

Vegan for Her: The Woman's Guide to Being Healthy and Fit on a Plant-Based Diet
—Virginia Messina

Vegan Planet: 400 Irresistible Recipes with Fantastic Flavors from Home and Around the World

—Robin Robertson

Vegan with a Vengeance

—Isa Chandra Moskowitz

Veganlıkla İlgili Kitaplar

The 30-Day Vegan Challenge (New Edition): The Ultimate Guide to Eating Healthfully and Living Compassionately

—Colleen Patrick-Goudreau

Always Too Much and Never Enough: A Memoir

—Jasmin Singer

The Face on Your Plate: The Truth about Food

—Jeffrey Moussaieff Masson

Healthy at 100: The Scientifically Proven Secrets of the World's Healthiest and Longest-Lived Peoples

—John Robbins

How to Be Vegan: Tips, Tricks, and Strategies for Cruelty-Free Eating, Living, Dating, Travel, Decorating, and More

—Elizabeth Castoria

It's Easy to Start Eating Vegan: A Step-by-Step Guide with Recipes

—Rebecca Gilbert

Main Street Vegan: Everything You Need to Know to Eat Healthfully and Live Compassionately in the Real World

—Victoria Moran ve Adair Moran

Never Too Late to Go Vegan: The Over-50 Guide to Adopting and Thriving on a Plant-Based Diet

—Carol J. Adams, Patti Breitman ve Virginia Messina

The Polar Bear in the Zoo: A Speculation

—Martin Rowe

Sistah Vegan: Black Female Vegans Speak on Food, Identity, Health, and Society

—Edit: A. Breeze Harper

The Ultimate Betrayal: Is There Happy Meat?

—Hope Bohanec

The Ultimate Vegan Guide: Compassionate Living without Sacrifice

—Erik Marcus

Vegan for Life: Everything You Need to Know to Be Healthy and Fit on a Plant-Based Diet

—Jack Norris ve Virginia Messina

Vegetarian Paris: The Complete Insider's Guide to the Best Veggie Food in Paris

—Aurelia d'Andrea

—Will's Red Coat

—Tom Ryan

Dergiler

Barefoot Vegan

www.barefootvegan.com

Chickpea

<http://chickpeamagazine.com>

Laika

www.laikamagazine.com

Satya

<http://satyamag.com>

Swell! Magazine

www.swellmagazine.com

The Vegan

www.vegansociety.com/resources/publications-video/vegan-magazine

T.O.F.U. Magazine

www.ilovetofu.ca

Vegan Health and Fitness

www.veganhealthandfitnessmag.com

Vegan Lifestyle Magazine

www.veganlifestylemagazine.com

Vegan Magazine

www.vegan-magazine.com

VegNews

http://vegnews.com

Diğer Çevrim İçi Kaynaklar

American Vegan Society

www.americanvegan.org

Animal Rights Meetups

www.meetup.com/topics/animalrights

Animal Visuals

www.animalvisuals.org

Black Lives Matter

http://blacklivesmatter.com

Black Women For Wellness

www.bwwla.org

Black Vegans Rock

www.blackvegansrock.com

Center for Farmworker Families

www.farmworkerfamily.org

Critical Resistance (works to end the prison industrial complex)

<http://criticalresistance.org>

Faunalytics (free research tools for animal advocates)

<https://faunalytics.org>

Food Fight! Grocery

www.foodfightgrocery.com

Herbivore Clothing

www.herbivoreclothing.com

House Rabbit Society

www.rabbit.org

HumanTrafficking.org

Institute for Humane Education

<http://humaneeducation.org>

Joyful Vegan

www.joyfulvegan.com

Kim Stallwood (independent animal rights scholar)

www.kimstallwood.com

Kimmela Center for Animal Advocacy

www.kimmela.org

The Last 1000 (documenting the remaining chimpanzees in US research labs)

<http://last1000chimps.com>

Love 146 (works to end child exploitation and trafficking) <https://love146.org>

National Women's Coalition Against Violence & Exploitation (US)
<http://nwcave.org>

#Not1More
www.notonemoredeportation.com

Our Hen House
www.ourhenhouse.org

Queer Vegan Food
<http://queerveganfood.com>

Rabbit Advocacy Network
www.rabbitadvocacynetwork.org

SaveABunny
www.SaveABunny.org

Sentience South Africa
www.sentience.co.za

Sistah Vegan Project
<http://sistahvegan.com>

Striking at the Roots (hayvan aktivizmi üzerine blog)
<https://strikingattheroots.wordpress.com>

The Thinking Vegan
<http://thethinkingvegan.com>

The Vegan Society (UK)
www.vegansociety.com

Vegan.com

Vegan Feminist Network
<http://veganfeministnetwork.com>

Vegan Mexican Food
www.veganmexicanfood.com

Vegan Street
www.veganstreet.com

We Animals
www.weanimals.org

World of Vegan
www.worldofvegan.com

Notlar

Giriş

...Bugün dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Tibetli sürgünlerin sayısının yaklaşık 150.000 olduğu tahmin edilmektedir... Edward Wong, "Tibetansin exile debate independence," *The New York Times*, 21 Kasım, 2008.

Bölüm: Hayvan Hakları Üzerine

[İnsan], biyolojik bir terimdir. Bu önemli ayrımı, biyopsikolog ve hayvan kişiliği savunucusu Dr. Lori Marino'ya borçluyum.

...Birleşik Devletler'de toplam inek, tavuk ve balık eti tüketimi 2004-2012 arasında %10 oranında düşmüştür.... www.msnbc.com/msnbc/the-decline-red-meat-america

... kaslarını kullanamaması için aylarca ahşap bir sandığın içerisinde zincirlendikten sonra... Amerikan Veal Association, oy birliğiyle, tüm çiftliklerde sandık kullanımını 2017'ye kadar aşamalı olarak durdurma kararı almıştır.

Fabrika-çiftliklerde yetiştirilen domuzların genleri o kadar fazla değiştirilir ki, ... Nathanael Johnson, "Swine of the Times: The making of the modern pig," *Harper's Magazine*, Mayıs, 2006.

Eski mezbaha çalışanlarından bazıları... Mark H. Bernstein, *Without a Tear: Our Tragic Relationship with Animals*, University of Illinois Press, 2004, sayfa 97.

Yakın geçmişte gerçekleştirilen araştırmalar, balıkların... Culum Brown, "Fish intelligence, sentience and ethics," *Animal Cognition*, Ocak 2015, Cilt 18, 1. Sayı

...Ticari balıkçılık endüstrisi, yılda yaklaşık 3 trilyon balık yakalamaktadır. <http://fishcount.org.uk/>

...bazı deneylerin yengeç ve istakozların... <http://blogs.nature.com/news/2013/08/experiments-reveal-that-crabs-and-lobsters-feel-pain.html>

“Bir havuz içerisinde yaşayan yunusun duyuşsal mekanizması...” William Johnson, *The Rose-Tinted Menagerie*, Heretic Books, 1990, 182. sayfa

... hayvanat bahçelerinin geleneksel olarak sömürgecilikle yakından bağlantılı olduğunu... bk. *Reading Zoos: Representations of Animals in Captivity*, Randy Malamud, NYU Press, 1998.

Hatta bir araştırma, “olumsuz öğrenme sonucu” gösterdiklerini,... bk. www.captiveanimals.org/news/2014/09/zoos-neither-educate-empower-children-newly-published-research-suggests

2.Bölüm: Veganlık Üzerine

...Gittikçe daha fazla tüketici et, yumurta ve süt ürünlerini kullanmayı bırakmakla kalmıyor, aynı zamanda deniz parklarını boykot ederek... örneğin bk. Laura McVicker, “SeaWorld attendance and revenue continues to decline,” *NBCSanDiego.com*, 26 Şubat 2015; Natalie DiBlasio, “Celebs join the fight against animal-tested cosmetics,” *USAToday.com*, 13 Mart 2013; ve Clint Jasper, “Lower production, changing fashions drive down sales of woollen clothing,” *abc.net.au*, 4 Aralık 2014.

Vegan Derneği’nin kurucularından Donald Watson, 2002’de verdiği bir röportajda bunu şu sözlerle açıklamıştır... https://www.vegansociety.com/sites/default/files/DW_Interview_2002_Unabridged_Transcript.pdf

...Tüm veganlar, yaşamları boyunca vegan kalmaz fakat hayvanlar için vegan olanların, vegan beslenmeyi terk etme olasılığı, bu yolu sağlıkları için seçen kişilerden çok daha düşüktür...

Alexandra Sifferlin, “These Vegans Are More Likely to Stick With It,” Time.com, 6 Nisan 2015.

Bunlar arasında en fazla öne çıkan peynir gibi görünmektedir. Bunun sebebi, peynirin kazein adlı bir protein içermesi olabilir. İnsan vücudu kazeini sindirdikten sonra, insanlar üzerinde afyona benzer bir etki yaratan kazomorfinler ortaya çıkar. Peynir, süttten daha yoğun olduğu için, kazein peynirde daha fazla bulunur. Buna göre peynir yemek, diğer süt ürünlerine kıyasla vücutta daha fazla kazein üretilmesine neden olur.

Vegan diyetisyenler, günde bir iki porsiyon soya tüketmenin son derece sağlıklı olduğunu söylemektedir... See <http://jack-nor-risrd.com/response-to-not-soy-fast/>

3.Bölüm: İnsan Hakları Üzerine

Bazı düşünürlere göre, hayvan sömürüsünün diğer baskı sistemleri ile iç içeliği... Örneğin bk. *The Longest Struggle: Animal Advocacy from Pythagoras to PETA* by Norm Phelps (2007), ve *A Companion to Gender History*, edit. A. Meade ve Merry E. Wiesner-Hanks (2004)—sadece iki örnektir.

Özellikle Friedrich Engels’in kuramları... bk. *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*, Friedrich Engels (1884). Engels, ortaya attığı fikirlerin hepsi modern tarihçiler tarafından benimsenmesine de cinsiyet eşitliğinin acılı bir savunucusuydu.

Fakat Joan Dunayer, feministlerin, kadınları hayvanlar ile aynı kefeye koyduğu, bunun da onları kişiliksizleştirdiği gerekçesiyle hayvan hakları hareketinde yer almayı tarihsel olarak reddettikleri yorumunda bulunur.... bk. Joan Dunayer, “Sexist Words, Speciesist Roots,” *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations*, edit: Carol J. Adams ve Josephine Donovan, Duke University Press, 1995.

...tahakkümün hedeflerine en iyi kopukluk ve parçalanmanın olduğu yerlerde ulaştığı anlayışına dayanan eko-feminist harekettir... bk. "Ecofeminism Revisited: Rejecting Essentialism and Re-Placing Species in a Material Feminist Environmentalism" Greta Gaard, *Feminist Formations*, Cilt 23, Sayı 2, 2011, sayfa 26-53.

Patrice'in, Washington'da düzenlenen bir hayvan hakları konferansında ifade ettiği gibi... bk. <https://www.youtube.com/watch?v=x0FjZQC8gcs>

...Birleşik Devletler'de bir çiftlik işçisinin ortalama yaşam süresinin sadece 49 yıl olmasında şaşılacak bir şey var mıdır? www.ufw.org/_page.php?menu=research&inc=history/12.html

Kaliforniya'da gerçekleştirilen az sayıdaki çalışmalardan birine göre... <http://cironline.org/reports/female-workers-face-rape-harassment-us-agriculture-industry-4798>

Orta Amerika ve Meksika'dan göç eden kadınların yüzde sekseni... <http://fusion.net/story/17321/is-rape-the-price-to-pay-for-migrant-women-chasing-the-american-dream/>

"Direnmeye başlayınca, öldürüldüler." <http://agriworkers.org/system/files/so-2012june-therealtrespassers.pdf>

BBC'nin bir raporuna göre, ... Joao Fellet, "High murder rates blight Brazil's indigenous communities," BBC.com, 28 Şubat 2014.

Sadece Birleşik Devletler'deki çiftliklerde her yıl yaklaşık 300 çocuk ölmekte... <http://humantraffickingsearch.net/wp/child-forced-labor-part-ii-agriculture-in-the-americas/>

...bu teknelerde hasta olanlar denize atılır ve emirlere itaat etmeyen kişilerin başı kesilir... Ian Urbina, "Sea Slaves: Forced Labor for Cheap Fish," *The New York Times*, 27 Temmuz 2015.

Hayvanların suistimal edildiği veya aile içi şiddetin hüküm sürdüğü evlerde büyüyen çocuklar... Çocuklara normalmiş gibi

aktardığımız davranışları düşünürken, pek çok erkeğin kadınlarla ilişkilerini tanımlamak için kullandıkları şiddet dilini de unutmamalıyız: “çakmak” “çocuğu koymak” “vurmak” vs.

Yazar ve aktivist Suzanne Pharr... Suzanne Pharr, *Homophobia: A Weapon of Sexism*, Chardon Press, 1997, sayfa 48.

Kimberlé Crenshaw’a göre, bu kadınlara hizmet veren... Kimberlé Williams Crenshaw, “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color,” *StanfordLaw Review*, Cilt 43, Sayı 6, Temmuz 1991.

Pattrice Jones’un 2013’t e Lüksemburg’da gerçekleştirdiği hayvan hakları konuşmasına katılana kadar... Pattrice’in konuşmasını şu bağlantıdan izleyebilirsiniz: <http://blog.bravebirds.org/archives/1553>

Bugün hapisnede, göz hapsinde tutulan ya da şartlı olarak tahliye edilmiş Siyah erkek bireylerin sayısı... Max Ehrenfreund, “There’s a disturbing truth to John Legend’s Oscar statement about prisons and slavery,” *Washington Post*, 23 Şubat 2015.

Ceza adalet sisteminin, Beyaz olmayan insanları, Beyaz insanlardan daha fazla suçluya dönüştürdüğü de göz önünde bulundurulursa... bk. *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*, Michelle Alexander, 2011.

Sosyal aktivist Angela Davis, hapishane sisteminin... Angela Davis, “Masked Racism: Reflections on the Prison Industrial Complex,” *ColorLines*, Sonbahar, 1998.

Örneğin Virginia, Arlington’da 10 yaşındaki çocuklar... An-jetta McQueen, “Youth violence down, suspensions on rise,” *Associated Press*, 12 Nisan 2000.

Eğitim Bakanlığı Sivil Haklar Bürosu’na göre... <http://ocrdata.ed.gov/Downloads/CRDC-School-Discipline-Snapshot.pdf>

LGBTQ gençler, ülkenin genel nüfusunun yüzde 5 ila 7'lik bir kısmını oluşturuyor. Jerome Hunt ve Aisha C. Moodie-Mills, "The Unfair Criminalization of Gay and Transgender Youth: An Overview of the Experiences of LGBT Youth in the Juvenile Justice System," Center for American Progress, Haziran 2012.

Bu öğrencilerin, ceza adalet sisteminin uygulamaları ve okulların yaptırımları ile karşılaşma olasılığı,... Andrew Cray, Katie Miller ve Laura E. Durso, "Seeking Shelter: The Experiences and Unmet Needs of LGBT Homeless Youth," Center for American Progress, Eylül 2013.

Okuldan uzaklaştırılan öğrencilerin eğitim hayatlarını... www.aclu.org/fact-sheet/what-school-prison-pipeline#4

Hindistan'da, dört yaşına kadar küçük çocuklar... www.bbc.com/news/world-asia-india-25556965

Kent Araştırmaları Enstitüsü'ne göre... <http://money.cnn.com/2014/10/21/pf/labor-trafficking/>

Direnenler ya da "kurallara uymayanlar" acımasızca dövülür ya da öldürülür. Theresa Fisher, "Victim of Sex Trafficking in U.S. Tells Her Story," Juvenile Justice Information Exchange (jjie.org), 23 Ocak 2014.

Kadınlar yasal iş teklifleri ile kandırılır. www.soroptimist.org/trafficking/faq.html

... tüm dünyada rıza dışı ticarî cinsel sömürü için alınıp satılan insanların yüzde 98'ini kadınlar ve kız çocukların oluşturduğunu... Stephanie Hepburn ve Rita J. Simon, *Human Trafficking Around the World: Hidden in Plain Sight*, Columbia University Press, 2013, sayfa 2.

Fakat en azından 2008'de yayımlanan bir çalışma... Richard Curtis, Meredith Dank, Kirk Dombrowski, Bilal Khan, Melissa Labriola, Amy Muslim, Michael Rempel ve Karen Terry, "The Com-

mercial Sexual Exploitation of Children in New York City,” Report to the National Institute of Justice, New York, NY, Center for Court Innovation and John Jay College of Criminal Justice, Eylül, 2008.

...evsiz gençlerin yaklaşık yüzde 40’ı LGBTQ bireydir. Laura E. Durso ve Gary J. Gates, “Serving Our Youth: Findings from a National Survey of Service Providers Working with Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth Who Are Homeless or at Risk of Becoming Homeless,” Williams Enstitüsü, True Colors Fonu ve Palette Fonu, Temmuz 2012.

...LGBTQ gençlerin yüzde 26’sı, ailelerinin kendilerini LG-BTQ olarak tanımlamaları nedeniyle... <http://www.sdgln.com/news/2010/02/09/sex-trafficking-hits-san-diegos-lgbt-youths#sthash.0Rd4NAUe.dpbs>

Thorn tarafından derlenen istatistiklere göre... www.wearethorn.org/online-exploitation-child-sex-trafficking-escort-websites/?utm_source=tw&utm_medium=tweet&utm_campaign=blog

(Uluslararası Af Örgütü’nün tahminlerine göre, ülke her yıl binlerce insanı ölüme mahkûm etmektedir.) www.amnesty.org.uk/sites/default/files/death_sentences_and_executions_2014_en.pdf

...iki saat boyunca şiddetli bir acı içerisinde kıvranmalarına... www.latimes.com/nation/nationnow/la-na-nn-arizona-execution-20140723-story.html

“Tüm vücudumun yandığını hissediyorum.” <http://nation.time.com/2014/01/10/oklahoma-convict-who-felt-body-burning-executed-with-controversial-drug>

2014’te Birleşik Devletler’de ölüm cezasına çarptırılan 35 kişinin... www.death-penaltyinfo.org/execution-list-2014

...Ohio State Üniversitesi araştırmacıları... www.deathpenaltyinfo.org/node/476

Latin yurttaşların Beyaz bir kişiyi öldürmeleri durumunda... Jason T.Carmichael, David Jacobs, Stephanie L. Kent ve Zhenchao Qian, "Who Survives on Death Row? An Individual and Contextual Analysis," *American Sociological Review*, Cilt 72, Ağustos 2007.

...Louisiana'da gerçekleştirilen 1976-2015 yılları arasındaki... Frank R. Baumgartner ve Tim Lyman, "Race-of-Victim Discrepancies in Homicides and Executions, Louisiana 1976-2015," *Loyola University of New Orleans Journal of Public Interest Law*, Sonbahar 2015.

On sekizinci yüzyılda İngiltere anayasasından alınmamış ilk idam cezası yasalarından biri... Stuart Banner, *The Death Penalty: An American History*, Harvard University Press, 2002, sayfa 8.

"tarihimizdeki gerçekten talihsiz sayfalardan biri." www.cbsnews.com/news/south-carolina-boy-executed-for-1944-murder-is-exonerated

Bir hesaplama göre, 1877-1950 yılları arasında... Equal Justice Initiative, "Lynching in America: Confronting the Legacy of Racial Terror," Şubat 2015.

...en çok araştırma, ölüm cezasının suç oranları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını göstermektedir... M. Radelet ve T. Lacoock, "Do Executions Lower Homicide Rates?: The Views of Leading Criminologists," *Journal of Criminal Law and Criminology*, Cilt 99, Sayı 2, 2009.

Birleşik Devletler eski başkanı Jimmy Carter, 2012'de şöyle yazmıştır: "Ölüm cezasını savunanların öne sürdüğü argümanlardan biri, insanları cinayet ve diğer şiddetli suçlardan caydırıcı bir etmen olduğudur. ..." Jimmy Carter, "Show Death Penalty the Door," *Atlanta Journal-Constitution*, 25 Nisan 2012.

4.Bölüm: Çevre Üzerine

Et, yumurta ve süt ürünlerinin iklim değişikliğinde oynadığı rolün boyutlarını nicel olarak inceleyen, İngiliz bilim insanlarından oluşan bir araştırma ekibi... John Upton, "Going vegetarian can cut your diet's carbon footprint in half," Grist.org, 27 Haziran 2014.

...2014'te gerçekleştirilen, 25 yıllık verileri inceleyen bir araştırma... Robert B. Wielgus ve Kaylie A. Peebles, "Effects of Wolf Mortality on Livestock Depredations," PLOS One, 3 Aralık 2014.

Biyolojik Çeşitlilik Merkezi'ne göre... www.biologicaldiversity.org/programs/public_lands/grazing

Bilim adamları, et üretiminin bu hızda artmaya devam etmesi hâlinde... Brian Machovina, Kenneth J. Feeley, William J. Ripple, "Biodiversity conservation: The key is reducing meat consumption," *Science of the Total Environment*, Cilt 536, 1 Aralık 2015.

Minnesota Üniversitesi'nden araştırmacılar... Lara P.Clark, Dylan B. Millet ve Julian D. Marshall, "National Patterns in Environmental Injustice and Inequality: Outdoor NO2 Air Pollution in the United States," PLOS One, 15 Nisan 2014.

...Robert D. Bullard, her on Afro-Amerikan bireyden sekinin... Robert D. Bullard, "Confronting Environmental Racism in the Twenty-First Century," *Global Dialogue*, Cilt 4, Sayı 1, Kış 2002.

...Katrina Kasırgasının -çoğunluğu siyah- 1.836 kişinin hayatını kaybetmesine... www.datacenterre-search.org/data-resources/katrina/facts-for-impact/

Bütününüyle yıkıma uğrayan yerlerin büyük kısmı... Reilly Morse, "Environmental Justice through the Eye of Hurricane Kat-

rına,” *Joint Center for Political and Economic Studies, Inc.*, Washington, DC, 2008.

“Katrina Kasırgası ve sonrasında yaşananlar...” Van Jones, “The New Environmentalists,” *ColorLines*, Issue 39, Temmuz/Ağustos 2007.

“Açıkça ifade etmek gerekirse” Van Jones, “The New Environmentalists,” *ColorLines*, Sayı 39, Temmuz/Ağustos 2007.

“Bu ülke kutup ayılarını da yoksul çocukları da kurtarabilir.” Van Jones, *The Green Collar Economy: How One Solution Can Fix Our Two Biggest Problems*, HarperCollins, 2008, sayfa 22

...Bazı ekofeministlerin “tahakküm mantığı” olarak adlandırdığı bu düşünce tarzı... Tahakküm mantığı hakkında daha fazla bilgi için, bk. *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What It Is and Why It Matters*, Karen J. Warren (2000); *Feminism and the Mastery of Nature*, Val Plumwood (2002) ve Greta Gaard ile Lori Gruen’in çalışmaları.

Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı Beslenme Yönetmeliği Danışma Kurulu tarafından yayımlanan 571 sayfalık bilimsel raporda... United States Department of Agriculture, “Scientific Report of the 2015 Dietary Guidelines Advisory Committee,” Şubat 2015.

Bir hamburger üretmek için 450 galon su gerekirken... <http://water.usgs.gov/edu/activity-watercontent.html>,

Bir galon inek sütü için, 880 galon su gerekir. <http://environment.nationalgeographic.com/environment/fresh-water/embedded-water/>

Çiftlik hayvanları, yılda en az 32 milyon ton karbondioksit üretirler... www.worldwatch.org/node/6294

Çiftlik hayvanları, karbondioksitten 296 kat daha zararlı olan ve salınımı gerçekleştiren sonra 50 yıl boyunca atmosferde kalan bir sera gazı olan azot oksit emisyonlarının yüzde 65'inin sorumlusudur... www.fao.org/docrep/010/a0701e/a0701e00.htm

Süt ürünleri endüstrisinde kullanılan her inek, günde yaklaşık 75 kilo dışkılar... James M. MacDonald, Marc O. Ribaud, Michael J. Livingston, Jayson Beckman ve Wen Huang, "Manure Use for Fertilizer and for Energy—Report to Congress," USDA Economic Research Service, Haziran 2009.

...vegan olan bir kişinin, yıllık karbon salınımı miktarı 1,5 ton azalır. www.newscientist.com/article/dn25795-going-vegetarian-halves-co2-emissions-from-your-food

Her saniye, yağmur ormanlarında 1.5 dönüm alan yok olmaktadır. www.savetherainforest.org/savetherainforest_007.htm

Yağmur ormanlarının ortadan kalkmasının başlıca sebebi, çiftlik hayvanları ve onları beslemek için yetiştirilen gıda ürünleridir. www.fao.org/ag/magazine/0612sp1.htm

5. Bölüm: Daha Şefkatli Bir Dünya Üzerine

...artık hayatta olmayan yazar ve aktivist Norm Phelps'in gözlemlediği gibi... <http://everydayutilitarian.com/essays/one-struggle-one-fight>

"hayvan" kelimesinin dahi olumsuz tınlar taşıdığı Siyah toplulukların da bulunduğu... <http://mic.com/articles/127821/the-surprising-way-these-activists-are-using-veganism-to-fight-white-supremacy>

"İnsanın hayvanlar üzerindeki tahakkümünü haklı göstermek için en çok başvurulan gerekçe..." Patrice Jones, *The Oxen at the Intersection: A Collision*, Lantern Books, 2014, sayfa 154. Patrice ayrıca Mary Fantaské'nin, engellilere karşı ayrımcılık ile tür-

cülüğün aynı şey olduğunu belirterek bu argümanı bir adım öteye taşıdığını ekler. Mary'nin sunumuna şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: www.youtube.com/watch?v=6gGC2Z93xXk

Araştırmalar, etik veganlar ve vejetaryenlerin... Massimo Filippi, Gianna Riccitelli, Andrea Falini, Francesco Di Salle, Patrik Vuilleumier, Giancarlo Comi, Maria A. Rocca, "The Brain Functional Networks Associated to Human and Animal Suffering Differ among Omnivores, Vegetarians and Vegans," *PLOS One*, 26 Mayıs 2010.

...daha mutlu ve sağlıklı kişiler olmamıza... www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3156028/

...yaşamın getirebileceği acılardan daha az korkmamıza neden olduğunu... <http://cercor.oxfordjournals.org/content/23/7/1552>

Ayrıca vücudunuzdaki DHEA hormonu seviyesini iki katına çıkarırken... T. W. Pace, L. T. Negi, D. D. Adame ve diğerleri, "Effect of compassion meditation on neuroendocrine, innate immune and behavioral responses to psychosocial stress," *Psychoneuroendocrinology*, Cilt 34, Sayı 1, 2009, sayfa 87-98.

Sara Konrath tarafından gerçekleştirilen bir çalışma... www.apa.org/news/press/releases/2011/09/volunteering-health.aspx

...örneğin "merhametin çöküşü" olarak bilinen bir olguyu ölçen bir araştırmada da görüldüğü gibi... C. Daryl Cameron ve B. Keith Payne, "Escaping affect: How motivated emotion regulation creates insensitivity to mass suffering," *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt 100, Sayı 1, Ocak 2011.

Stanford Üniversitesi'nden bir araştırma ekibi, bu durumu açıklığa kavuşturmak üzere çalışmalar yürütmüştür... Karina Schumann, Jamil Zaki ve Carol S. Dweck, "Addressing the empathy deficit: Beliefs about the malleability of empathy predict effortful

responses when empathy is challenging,” *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt 107, Sayı 3, Eylül 2014, ss. 475-93.

Barbara Fredrickson, Steve Cole ve Araştırma Ekibi... www.pnas.org/content/110/33/13684.full

İnsanların neden et yediğini açıklamaya yardımcı olan bir başka çalışmada... Jared Piazza, Matthew B. Ruby, Steve Loughnan, Mischel Luong, Juliana Kulik, Hanne M. Watkins, Mirra Seigerman, “Rationalizing meat consumption: The 4Ns,” *Appetite*, Cilt 91, 1 Ağustos 2015.

...cinsiyetçi insanların aynı zamanda ırkçılığa eğilimli olduğunu... Maite Garaigordobil y Jone Aliri, “Sexismo hostil y benevolente: relaciones con el autoconcepto, el racismo y la sensibilidad inter-cultural,” *Revista de Psicodidáctica*, Cilt 16, Sayı, 2011, ss. 331-50.

Bir öğretmenin, öğrencilerine ayrıcalığın ne olduğunu açıklamak için... www.youtube.com/watch?v=2KlmvmuxzYE

6.Bölüm: Soru-Cevap

...Çünkü tüm antibiyotiklerin yaklaşık yüzde 80’i besi hayvanlarında kullanılmaktadır... www.foodandwaterwatch.org/reports/antibiotic-resistance-101-how-antibiotic-misuse-on-factory-farms-can-make-you-sick/

Yakın zaman önce gerçekleştirilen bir araştırma, bitkilerin... Michael Pollan, “The Intelligent Plant,” *The New Yorker*, 23 Aralık 2013.

... topraktan çıkan mahsullerin yüzde yetmişinin çiftlik hayvanlarının beslenmesine gittiğini... www.worldwatch.org/node/549

Her yıl tüm dünyada insan tüketimi için 70 milyar kara hayvanının katledildiği mezbahalar... www.ciwf.org.uk/media/3640540/ciwf_strategic_plan_20132017.pdf

Dizin

A

ABD Kürk Komisyonu 66
Adams, Carol J. 5, 12, 74, 93, 166,
180, 182, 191
Afrika 23, 36, 88, 89, 113, 140,
142, 147, 177
Afro-Amerikanlar 115
Ag-gag yasaları 67
Ajiguna, Rahmat 86
Aktivistler 65, 67
Akuakültür 31
Akvaryumlar Birliği 66
American Humane Association 44
Amerika Büyükbaş Hayvan Yetiştiricileri Derneği 66
Amerika Hayvanlara Karşı Zulmü Önleme Derneği 167
Amerika Hayvanların Deney Amacıyla Kullanılması Karşıtları Derneği 167
Alcott, Amos Bronson 50, 167
Alcott, Louisa May 166, 167
Amerikan Yerlisi 114
Ataerkil 72, 74, 119
Avrupa Birliği 28, 39, 79
Avrupa Birliği ülkeleri 79
A Well-Fed World 126, 178

B

barış aktivistleri 69
Becker, Ernest 152
Bergh, Henry 13
Best Friends Animal Society 152
Birleşik Devletler 10, 17, 21-25,
27, 28, 33-35, 38, 39, 41, 65-67,
78-83, 87, 88, 91, 95-103, 109,
111, 114, 116, 117, 121, 127, 131,
134, 137, 139, 177, 189, 192, 195,
196, 198
Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı
Beslenme Yönetmeliği Danışma
Kurulu 121, 198
Birleşik Yumurta Üreticileri 66
Birleşmiş Milletler Çevre Programı
106
Birleşmiş Milletler Deklarasyonu
85
Black Lives Matter 131, 184
Black Women For Wellness 126,
184
Brophy, Brigid 172
Büyük Maymunlar Deklarasyonu-
nu 22
Büyük Maymun Projesi 22

C

- Cargill 85
Carter, Jimmy 102, 196
Cavaliere, Paola 22
Cavendish, Margaret 165, 166
Chaves, Cesar 171
Chicago Dünya Fuarı 167
Çevreciler 36
Çiftçiler 35, 109, 151
Çiftlik İşleri Sendikası 171
Çin 10, 36, 63, 79, 100, 109
Cole, Steve 138, 201
Cousteau, Jacques 41
Crenshaw, Kimberlé 12, 93, 193

D

- Davis, Angela 49, 95, 173, 193
Davis, Angel 95
Davis, Steven 155
Deniz Memelileri Parkları 66
Dickens, Charles 83
Duncan, Isadora 168, 169

E

- Ekofeministler 118
Emerson, Ralph Waldo 167
Engels, Friedrich 71, 191
Endüstriyel hayvancılık 106, 147
Evci hayvanlar 17

F

- Faunalytics 19, 185
FBI 65
feministler 69, 74, 129
Field Roast 56

Fil dişi 36

- Flipper ve Gentle Ben 43
Food Empowerment Projesi 76, 81
Food Empowerment projesine 89
Fredrickson, Barbara 138, 201
Fuller, Margaret 167

G

- Gaard, Greta 5, 74, 192
Genel Tarım Muafiyetleri 21
Gerry, Elbridge Thomas 13
George Washington Üniversitesi 23
Gruen, Lori 5, 74, 179, 198

H

- Hanh, Thich Nhat 123, 170
Harper, Breeze 5, 76, 183
hayvan deneyleri endüstrisi 37
Hayvan hakları 19, 20, 22, 45, 68, 69, 125, 126
Hayvan istismarı 92
Hayvan Kurtuluş Cephesi 66
Hayvanlara Karşı İşkenceyi Önleme Derneği 167
Hayvan Teşebbüsü Terör Yasası 66
hayvan ürünler 49
helal sertifikalı 147
Hindistan 9, 10, 16, 23, 39, 79, 97, 194, 204
Homo erectus 33
Homofobi 143
Homo sapiens 37
Honduras 85
Huerta, Dolores 171

I

- IV. Pope Paul 171
İngiltere 17, 34, 50, 65, 101, 137,
165, 169, 196
İnsan Dışındaki Canlıların Hakları
Projesi 23
İnsan Hakları İzleme Komitesi 82,
90
İran 99

J

- Japonya 17, 28, 36, 41
Jones, Patrice 5, 74, 76, 94, 129,
180, 193, 199
Jones, Van 117, 198

K

- Kaçakçılar 98, 99
Kadın İnsani Eylem Örgütü 167
Kafka, Franz 170
Kaliforniya 81, 109, 110, 112, 127,
173, 192, 204
Kanada 17, 28, 65, 78, 79, 111,
127, 175
KFC 120, 121
King, Martin Luther 171
Kolombiya 79, 85
Kopenhag Hayvanat Bahçesi 46
Kuzey Batı Ağaç ve Tarım İşçileri
Birliği 81

L

- Latin Amerika 54
Lincoln, Abraham 165

Lauren Ornelas 5, 76

LGBTQ 96, 99, 125, 126, 129, 194,
195

Lizzy Lind-af-Hageby 169

Londra Kadınlar İçin Tıp Fakültesi
169

Lopez, Ann 81

Louise, Emilie Augusta 169

M

Marino, Lori 152, 189

Martin, Trayvon 131

Maori halkı 78

Masson, Jeffrey 119

Midland, Archer Daniels 85

Mars 30

McDonald 66

Monsanto 28, 85

Moskowitz, Isa Chandra 55, 182

Mountain, Micheal 152

N

Nepal 87

New York Çocuklara Karşı Kötü
Muameleyi Önleme Derneği 13

New York Hayvanlara Kötü Mua-
meleyi Önleme Derneği 13

O

Ohio State Üniversitesi 101, 195

Oregon Eyalet Üniversitesi 155

Orta Amerika 79, 81, 192

Orta Doğu 36

Our Hen House 125, 186

Oy Hakkı Yasası 125

P

Palm yağı 85, 86, 117
Palm yağı şirketleri 117
Pharr, Suzanne 93, 193

R

Ringling Bros. and Barnum &
Bailey 54
Robertson, Robin 55, 181, 182

S

Schartau, Katherine 169
SeaWorld 40, 190
Shaw, George Bernard 168
Shelley, Mary 166
Shelley, Percy Bysshe 50
Sinclair, Upton 136
Sistah Vegan Projesi 76, 125
Smith, Andrea 77
Stinney, George 101, 102

T

Tai 63
Terörist 66
The New York Times 170, 189,
192
The Wonderful World of Disney
43
Thoreau, Hendry David 167
Tibet 10, 148, 149
Ticari balıkçılık endüstrisi 30, 189
Tofurky 56
T-rex 47
Tüketim ve Üretimin Çevresel
Etkilerini Değerlendirmek 107

Tyson tavuk tesisinin 90

U

Ulusal Biyomedikal Araştırma
Derneği 66
Ulusal Büyükbaş Hayvan Yetiştirici-
leri Derneği 66
Ulusal Çevre Politikası Yasası 127
Ulusal Çiftlik İşçileri Derneği 171
Ulusal Sağlık Enstitüsü 38
Uluslararası Af Örgütü 100, 195
Uluslararası Çalışma Örgütü 88

V

vegan birası 57
Vegan Derneği 51, 190
Vegan Etik 3, 9, 204
Velociraptor 47
VINE Hayvan Sığınağı 76, 129
VINE Sanctuary 125, 178

W

Watson, Donald 51, 190
Weston A. Price Derneği 62
White, Caroline Earle 167
Wikipedi 49
Wise, Steven 23
Worldwatch Enstitüsü 107
Wynne-Tyson, Jon 172

Y

Yahudi karşıtlığı 69
Yemen 100
Yeni Zelanda 28, 39, 78, 137, 176
yerli halklar 69, 78, 84

“BİLMEK ÖZGÜRLEŞTİRİR”

Lloyd deMause

Çocuk İstismarı ve Savaşın Kökenleri

